

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ
ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΤΟΜΕΑΣ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΠΜΣ
ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ
ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

**Αειφόρος Ανάπτυξη χωρίς Αποκλεισμούς (2030 Agenda for Sustainable
Development to "Leave No One Behind") με έμφαση την Κοινωνική
Προστασία στην Ελλάδα**

ΕΛΕΝΗ ΚΑΡΑΝΑΣΙΟΥ

Αρ. Μητρώου: 20014

Ακαδημαϊκός επιβλέπων: Αναστάσιος Σεπετής
Καθηγητής Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής

ΑΘΗΝΑ, ΜΑΪΟΣ 2023

UNIVERSITY OF West ATTICA

DEPARTMENT
BUSINESS ADMINISTRATION

DIVISION
SOCIAL POLICE

MSc in HEALTH AND SOCIAL CARE
MANAGEMENT

Diploma Thesis

**Sustainable Development without exclusions (2030Agenda
for Sustainable Development to ‘‘Leave No One Behind’’)
with emphasis on social protection in Greece**

ELENI KARANASIOU

Registration Number: 20014

Supervisor name and surname: Anastasios Sepetis

Professor at the University of Western Attica

ATHENS, MAY 2023

ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ

ΤΟΜΕΑΣ

ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΔΥΤΙΚΗΣ ΑΤΤΙΚΗΣ

ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ

ΣΧΟΛΗ

ΠΜΣ

ΔΙΟΙΚΗΤΙΚΩΝ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΩΝ ΚΑΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ
ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

ΔΙΟΙΚΗΣΗ ΚΑΙ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗ
ΥΠΗΡΕΣΙΩΝ ΥΓΕΙΑΣ ΚΑΙ
ΚΟΙΝΩΝΙΚΗΣ ΦΡΟΝΤΙΔΑΣ

Τίτλος εργασίας

Αειφόρος Ανάπτυξη χωρίς Αποκλεισμούς (2030 Agenda for Sustainable Development to ‘‘Leave No One Behind’’) με έμφαση την Κοινωνική Προστασία στην Ελλάδα

Μέλη Εξεταστικής Επιτροπής συμπεριλαμβανομένου και του Εισηγητή

Η μεταπτυχιακή διπλωματική εργασία εξετάστηκε επιτυχώς από την κάτωθι Εξεταστική Επιτροπή:

Α/α	ΟΝΟΜΑ ΕΠΩΝΥΜΟ	ΒΑΘΜΙΑΔΑ/ΙΔΙΟΤΗΤΑ	ΨΗΦΙΑΚΗ ΥΠΟΓΡΑΦΗ
	Αναστάσιος Σεπετής	Επ. Καθηγητής	
	Ασπασία Γούλα	Αν. Καθηγητής	
	Γεώργιος Πιερράκος	Καθηγητής	

ΔΗΛΩΣΗ ΣΥΓΓΡΑΦΕΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

Ο/η κάτωθι υπογεγραμμένη Ελένη Καρανάσιου του Αποστόλου, με αριθμό μητρώου 20014 φοιτήτρια του Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Διοίκηση και Διαχείριση Υπηρεσιών Υγείας και Κοινωνικής Φροντίδας του Τμήματος Διοίκησης Επιχειρήσεων της Σχολής Διοικητικών, Οικονομικών και Κοινωνικών Επιστημών του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, του Πανεπιστημίου Δυτικής Αττικής, δηλώνω ότι:

«Είμαι συγγραφέας αυτής της μεταπτυχιακής εργασίας και ότι κάθε βοήθεια την οποία είχα για την προετοιμασία της, είναι πλήρως αναγνωρισμένη και αναφέρεται στην εργασία. Επίσης, οι όποιες πηγές από τις οποίες έκανα χρήση δεδομένων, ιδεών ή λέξεων, είτε ακριβώς είτε παραφρασμένες, αναφέρονται στο σύνολό τους, με πλήρη αναφορά στους συγγραφείς, τον εκδοτικό οίκο ή το περιοδικό, συμπεριλαμβανομένων και των πηγών που ενδεχομένως χρησιμοποιήθηκαν από το διαδίκτυο. Επίσης, βεβαιώνω ότι αυτή η εργασία έχει συγγραφεί από μένα αποκλειστικά και αποτελεί προϊόν πνευματικής ιδιοκτησίας τόσο δικής μου, όσο και του Ιδρύματος.

Παράβαση της ανωτέρω ακαδημαϊκής μου ευθύνης αποτελεί ουσιώδη λόγο για την ανάκληση του πτυχίου μου».

Η Δηλούσα

Ελένη Καρανάσιου

**Επιθυμώ την απαγόρευση πρόσβασης στο πλήρες κείμενο της εργασίας μου μέχρι 12 μήνες και έπειτα από αίτηση μου στη Βιβλιοθήκη και έγκριση του επιβλέποντα καθηγητή.*

Δρ. Αναστάσιος Σεπετής
Επίκουρος Καθηγητής
Πολιτικές και Χρηματοοικονομικά της Αειφόρου Ανάπτυξης
και της Κοινωνικής Προστασίας

Ψηφιακή Υπογραφή Επιβλέποντα
(Υπογραφή)

** Εάν κάποιος επιθυμεί απαγόρευση πρόσβασης στην εργασία για χρονικό διάστημα 6-12 μηνών (embargo), θα πρέπει να υπογράψει ψηφιακά ο/η επιβλέπων/ουσα καθηγητής/τρια, για να γνωστοποιεί ότι είναι ενημερωμένος/η και συναινεί. Οι λόγοι χρονικού αποκλεισμού πρόσβασης περιγράφονται αναλυτικά στις πολιτικές του Ι.Α. (σελ.6):*

https://www.uniwa.gr/wpcontent/uploads/2021/01/%CE%A0%CE%BF%CE%BB%CE%B9%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%B5%CC%81%CF%82_%CE%99%CE%B4%CF%81%CF%85%CE%BC%CE%B1%CF%84%CE%B9%CE%BA%CE%BF%CF%85%CC%81_%CE%91%CF%80%CE%BF%CE%B8%CE%B5%CF%84%CE%B7%CF%81%CE%B9%CC%81%CE%BF%CF%85_final.pdf

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η «Ατζέντα 2030» περιέχει 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης και 169 επιμέρους υπο-στόχους. Η αξιολόγηση της επίτευξής τους γίνεται από κάθε χώρα ξεχωριστά, ενώ οι 17 αυτοί στόχοι αποσκοπούν και σε ζητήματα διαφύλαξης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, στην καλύτερη ιατρική περίθαλψη, την ποιοτική εκπαίδευση, γενικά στην εξάλειψη των ανισοτήτων, στην εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας και στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος, σύμφωνα με τα Ηνωμένα Έθνη και τη διεθνή βιβλιογραφία.

Η παρούσα εργασία αφορά τη μελέτη και ανάλυση της στρατηγικής της αειφόρου ανάπτυξης, που δίνει τη δυνατότητα διεθνώς και ειδικότερα στην ΕΕ να εξασφαλίσει την ανάπτυξη όλων των κρατών-μελών. Αρχικά, αναλύονται και περιγράφονται οι βασικές αρχές της βιώσιμης ανάπτυξης, όπως αυτή έχει διατυπωθεί μέχρι σήμερα, ενώ στη συνέχεια περιγράφονται οι στόχοι και υποστόχοι της Agenda 2030, δίνοντας τη βασική ιδέα γύρω από την οποία αναπτύσσονται και στοχεύουν να εφαρμοστούν καθώς και η προσέγγιση των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης για την κοινωνική προστασία στην Ελλάδα.

Το ερευνητικό μέρος, αφορά στη συλλογή πληροφοριών από τα ερωτηματολόγια, όπως αυτά έχουν αναπτυχθεί και συμβάλλουν στη διαμόρφωση του τελικού συμπεράσματος της εργασίας κατά την οποία διερευνώνται οι συνθήκες διαβίωσης ομάδων όπως είναι οι μετανάστες/πρόσφυγες και οι αγρότες, η σύνδεσή τους με τις περιβαλλοντικές αλλαγές και τους στόχους της Agenda 2030.

Λέξεις κλειδιά: Agenda 2030, κοινωνικός αποκλεισμός, φτώχεια, μετανάστευση, κλιματική αλλαγή, ΣΒΑ, Ελλάδα

ABSTRACT

The "Agenda 2030" contains 17 Sustainable Development Goals and 169 sub-objectives. Their achievement is evaluated by each country separately, while these 17 goals also aim at issues of preservation of human dignity, better medical care, quality education, in general in the examination of inequalities, in the well-being of the economy and in the protection of the natural, according to the United Nations as well as the international environmental literature.

The present work concerns the study and analysis of the sustainable development strategy, which enables internationally and in particular in the EU to ensure the development of all Member States. First, the basic principles of sustainable development are analyzed and described, as it has been formulated to date, while then the goals and objectives of Agenda 2030 are described, giving the basic idea around which they are developed and aim to be implemented.

The research part concerns the collection of information from the questionnaires, as they have been developed and contributes to the formation of the final conclusion of the work in which the living conditions of groups such as immigrants / refugees and farmers, their connection with environmental changes are investigated and the goals of Agenda 2030 as well as the approach of the goals of sustainable development for social protection in Greece.

Keywords: Agenda 2030, social exclusion, poverty, migration, climate change, social cohesion, Greece.

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Ολοκληρώνοντας τη διπλωματική μου εργασία, θα ήθελα να ευχαριστήσω ιδιαίτερα, τον αξιότιμο καθηγητή και επιβλέποντα της διπλωματικής μου εργασίας κύριο Αναστάσιο Σεπετή, για τη συνεχή καθοδήγηση και υποστήριξή του στη διεκπεραίωσή της, καθώς και όλους τους διδάσκοντες του μεταπτυχιακού για τις πολύτιμες γνώσεις που μεταλαμπάδευσαν. Ευχαριστώ θερμά τους συμμετέχοντες στην έρευνα για την ανταπόκρισή τους και το χρόνο που αφιέρωσαν για την πραγματοποίηση της παρούσας έρευνας. Τέλος, σε προσωπικό επίπεδο, θα ήθελα να ευχαριστήσω την οικογένειά μου για την αμέριστη συμπαράσταση και ιδιαίτερα το γιο μου Βασίλη που προώθησε το ερωτηματολόγιο των αγροτών σε αγρότες της περιοχής, καθώς και την αδελφή μου Θάλεια, που με στηρίζει σε κάθε μου βήμα.

Σας ευχαριστώ από καρδιάς!!!

Ελένη Καρανάσιου

Αφιερωμένη

στα λατρεμένα μου εγγόνια...

Ελένη - Καλλιόπη και Γιώργο....

Πηγές Ζωής και Έμπνευσης!!!!

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	10
1.2 Agenda 2030.....	16
1.2.1 Η Agenda 2030 στην Ελλάδα.....	17
2.1 Περιγραφή Στόχων Αειφόρου Ανάπτυξης.....	20
2.2 Αρχές Αειφόρου Ανάπτυξης.....	27
2.3 Μέτρα και επίτευξη στόχων.....	34
2.3.1 Δείκτες ESG.....	48
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ.....	50
3.1 Κοινωνικός αποκλεισμός- Φτώχεια.....	50
3.2 Κοινωνικό μοντέλο – Χαρακτηριστικά.....	53
3.3 Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική - Κοινωνική προστασία.....	53
3.4 Ορισμός του περιβαλλοντικού πρόσφυγα και σύνδεση με τον κοινωνικό αποκλεισμό.....	55
ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ.....	58
ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙV ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ.....	58
4.1 Μεθοδολογία έρευνας.....	58
4.2 Ερευνητικό πρόβλημα.....	58
4.3 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα.....	60
4.4 Ερευνητικός σχεδιασμός.....	62
4.4.1 Ερευνητικό εργαλείο.....	62
4.4.2 Πληθυσμός – Δείγμα.....	63
4.4.3 Συλλογή και ανάλυση δεδομένων.....	63
ΚΕΦΑΛΑΙΟ V ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ.....	65
5.1 Περιγραφικά στοιχεία αγροτών.....	65
5.1.1 Συσχετίσεις ερωτηματολογίου αγροτών.....	70
5.1.2 Στατιστική ανάλυση ερωτηματολογίων αγροτών.....	81
5.2 Περιγραφικά στοιχεία μεταναστών.....	81
5.2.1 Συσχετίσεις ερωτηματολογίου μεταναστών.....	89
5.2.2 Στατιστική ανάλυση ερωτηματολογίου μεταναστών.....	119
5.3 Συζήτηση.....	120
ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ.....	125
6.1 Συμπεράσματα-Προτάσεις.....	125
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ.....	138
Ερωτηματολόγιο Αγροτών.....	138
Ερωτηματολόγιο μεταναστών/προσφύγων.....	142

Κατάλογος Πινάκων και Εικόνων

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ

Εικόνα 1. Sustainable Development Goals.....	21
Εικόνα 2. Structure of the 2030 Agenda.....	29

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V

Πίνακας 1. Περιγραφικά στοιχεία ερωτηθέντων αγροτών.....	66
Πίνακας 2. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με τις αντιληπτές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις καλλιέργειες ή αγροτικό πληθυσμό.....	68
Πίνακας 3. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με τις επιπτώσεις της μείωσης/απώλειας των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής στον αγροτικό πληθυσμό.....	71
Πίνακας 4. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές’’ ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.....	73
Πίνακας 5. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας’’ ανάλογα με το είδος της καλλιέργειας.....	75
Πίνακας 6. Εξέταση της ανεξαρτησίας των ερωτήσεων ‘‘Πόσο έντονα έχει επηρεάσει η έλλειψη νερού την παραγωγή στις καλλιέργειές σας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής’’, ‘‘Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων’’ και ‘‘Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος’’ ανάλογα -με το είδος της καλλιέργειας.....	77
Πίνακας 7. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘ Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια	

εξαιτίας κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’ ανάλογα με το είδος καλλιέργεια.....	80
Πίνακας 8. Συσχετίσεις των ερωτήσεων ‘‘Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιμα- τικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’ και ‘‘Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’	82
Πίνακας 1. Περιγραφικά στοιχεία ερωτηθέντων μεταναστών.....	83
Πίνακας 2. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με το εισόδημα.....	84
Πίνακας 3. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με την κατοικία.....	86
Πίνακας 4. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με το επικίνδυνο περιβάλλον.....	87
Πίνακας 5. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με την τροφή.....	89
Πίνακας 6. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με το κοινωνικό δίκτυο.....	90
Πίνακας 7. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με το δίκτυο υγείας.....	93
Πίνακας 8. Πλήθη και ποσοστά απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με την νομική υπόσταση.....	79
Πίνακας 9. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με την εκπαίδευση.....	94
Πίνακας 10. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με τις διακρίσεις.....	96
Πίνακας 11. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/σας χτύπησαν κυνήγησαν’’ ανάλογα με το φύλο.....	97

Πίνακας 12.Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/ χτυπήσει/σας κυνήγησαν’’ ανάλογα με την ηλικία.....	98
Πίνακας 13.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘έχετε επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα’’ ανάλογα με την εργασία.....	101
Πίνακας 14.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘Έχετε φίλους, οικογένεια ή άλλα άτομα που σας βοηθούν όταν το έχετε ανάγκη;’’ ανάλογα με το φύλο.....	102
Πίνακας 15. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους’’ ανάλογα με το φύλο.....	103
Πίνακας 16.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους’’ ανάλογα με την ηλικία.....	104
Πίνακας 17.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους’’ ανάλογα με την εργασία.....	105
Πίνακας 18.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘έχετε νομικά προβλήματα’’ ανάλογα με το φύλο.....	107
Πίνακας 19.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘έχετε νομικά προβλήματα’’ ανάλογα με την ηλικία.....	107
Πίνακας 20.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘έχετε νομικά προβλήματα’’ ανάλογα με την εργασία.....	108
Πίνακας 21.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘μπορείτε να διαβάσετε’’ ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και την εργασία.....	110
Πίνακας 22.Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε’’ ανάλογα με την εργασία και το	

επίπεδο εκπαίδευσης.....	114
Πίνακας 23.Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε βιώσει διακρίσεις’’ ανάλογα με το φύλο.....	117
Πίνακας 24.Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε βιώσει διακρίσεις λόγω φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού’’ ανάλογα με την εργασία.....	119

Κατάλογος Γραφικών Παραστάσεων και Διαγραμμάτων

Γράφημα 1. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές’’ ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.....	72
Γράφημα 2. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας’’ ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.....	74
Γράφημα 3. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο έντονα έχει επηρεάσει η έλλειψη νερού την παραγωγή στις καλλιέργειες σας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής’’ ανάλογα με το είδος της καλλιέργειας.....	76
Γράφημα 4. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων’’ ανάλογα με το είδος καλλιέργειας;.....	77
Γράφημα 5.Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο έντονα τα ακραία καιρικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος’’ ανάλογα με το είδος της καλλιέργειας.....	77
Γράφημα 6. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια	

εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’ ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.....	79
Γράφημα 7. Συσχετίσεις των ερωτήσεων ‘‘Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’ και ‘‘ Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’	80
Γράφημα 1. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/σας χτύπησαν/ κυνήγησαν’’ ανάλογα με το φύλο.....	98
Γράφημα 2. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/χτυπήσει/ κυνήγησαν’’ ανάλογα με την ηλικία.....	99
Γράφημα 3. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘έχετε επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα’’ ανάλογα με την εργασία.....	101
Γράφημα 4. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘Έχετε φίλους, οικογένεια ή άλλα άτομα που σας βοηθούν όταν το έχετε ανάγκη;’’ ανάλογα με το φύλο.....	102
Γράφημα 5. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘εξυπηρετείτε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους’’ ανάλογα με το φύλο.....	104
Γράφημα 6. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘εξυπηρετείτε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους’’ ανάλογα με την ηλικία.....	105
Γράφημα 7. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘εξυπηρετείτε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους’’ ανάλογα με την εργασία.....	106
Γράφημα 8. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘έχετε νομικά προβλήματα’’ ανάλογα με την ηλικία.....	108
Γράφημα 9. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘έχετε νομικά προβλήματα’’ ανάλογα με την εργασία.....	109

Γράφημα 10. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘μπορείτε να διαβάσετε’’ ανάλογα με το φύλο.....	111
Γράφημα 11. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘μπορείτε να διαβάσετε’’ ανάλογα με την ηλικία.....	112
Γράφημα 12. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘μπορείτε να διαβάσετε’’ ανάλογα με την εργασία.....	113
Γράφημα 13. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε’’ ανάλογα με την εργασία.....	115
Γράφημα 14. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε’’ ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.....	115
Γράφημα 15. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε βιώσει διακρίσεις’’ ανάλογα με το φύλο.....	118
Γράφημα 16. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε βιώσει διακρίσεις λόγω φύλο σεξουαλικού προσανατολισμού’’ ανάλογα με την εργασία.....	120

Κατάλογος Ακρωνυμίων και Συντομογραφιών

ΑΕΠ: Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν

ΑΜΚΑ: Αριθμός Μητρώου Κοινωνικής

ΓΣΕΕ: Γενική Συνομοσπονδία Εργατών Ελλάδος

ΓΣΕΒΕΕ: Γενική Συνομοσπονδία Επαγγελματιών Εμπόρων Ελλάδος

ΔΥΠΑ: Δημόσια Υπηρεσία Απασχόλησης

ΕΕ: Ευρωπαϊκή Ένωση

ΕΕΑ: Εθνική Έκθεση Αξιολόγησης

ΕΛΣΤΑΤ: Ελληνική Στατιστική Αρχή

ΕΠ: Επαγγελματικό Περίγραμμα

ΕΣΠΑ: Εταιρικό Σύμφωνο για το Πλαίσιο Ανάπτυξης

ΕΣΣΕ: Ελληνική Συνομοσπονδία Εμπορίου & Επιχειρηματικότητας

ΙΕΠ: Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΙΜΕ: Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων

ΙΝΕ: Ινστιτούτο Εργασίας

ΙΝΕΜΥ: Ινστιτούτο Εμπορίου & Υπηρεσιών

ΙΝΣΕΤΕ: Ινστιτούτο Συνδέσμου Ελληνικών Τουριστικών Επιχειρήσεων

ΚΑΕΛΕ: Κέντρο Ανάπτυξης Ελληνικού Εμπορίου

ΚΑΝΕΠ: Κέντρο Ανάπτυξης Εκπαιδευτικής Πολιτικής

ΜΚΟ: Μη Κυβερνητική Οργάνωση

ΟΗΕ: Οργανισμός Ηνωμένων Εθνών

ΣΑΧ: Αναπτυξιακοί Στόχοι Χιλιετίας

ΣΒΑ: Στόχοι Βιώσιμης Ανάπτυξης

ΦΕΚ: Φύλλο Εφημερίδας Κυβερνήσεως

ECOSOC: Οικονομικό και Κοινωνικό Συμβούλιο του ΟΗΕ

ESDN: European Sustainable Development Network

GRP: Global Risk Profile

HLPF: High Level Political Forum

ICESDF: Intergovernmental Committee of Experts on Sustainable Development

Ελένη Καρανάσιου Κοινωνική Προστασία στην Ελλάδα Agenda 2030 to ‘‘Leave No One Behind’’

Financing

OWG: Open Working Group

SDG: Sustainable Development Goals

VNR: Voluntary National Review

Εισαγωγή

Η στρατηγική της αειφόρου ανάπτυξης δίνει τη δυνατότητα διεθνώς και ειδικότερα στην Ευρωπαϊκή Ένωση να εξασφαλίσει την ανάπτυξη όλων των κρατών-μελών. Το διαρκές ζητούμενο είναι αν η ανάπτυξη αυτή μπορεί να διαμορφωθεί και να ισχύσει με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα κράτη μέλη, και πιο συγκεκριμένα στην Ελλάδα, εξαιτίας των πολλών ιδιαιτεροτήτων, τόσο κοινωνικών όσο και οικονομικών, που θέτουν δυσκολίες εφαρμογής και βιωσιμότητας του εγχειρήματος, την αύξηση της απασχόλησης και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

Σκοπός της παρούσας εργασίας είναι να διαπιστωθούν οι συνθήκες διαβίωσης ευάλωτων ομάδων καθώς και η προσέγγιση των στόχων της βιώσιμης ανάπτυξης στην Ελλάδα, οι οποίοι συμβάλλουν στην εξάλειψη των αποκλεισμών και στην λειτουργική κοινωνική προστασία. Η διαμόρφωση μια κοινωνίας χωρίς αποκλεισμούς που ουσιαστικά κατακτάται με την προσπάθεια εφαρμογής των στόχων της Agenda 2030, κυρίως αυτούς που σχετίζονται με την υγεία, την εκπαίδευση, την εργασία και την απασχόληση, την ίση μεταχείριση καθώς αφορούν άμεσα την αξιοπρεπή διαβίωση του πληθυσμού και την οικονομική ανάπτυξη στο σύνολό της.

Στην περίπτωση που απειλείται η αειφόρος ανάπτυξη από τις εξελίξεις των τελευταίων ετών, όπως η οικονομική κρίση, οι συγκρούσεις, η κλιματική αλλαγή, οι φυσικές καταστροφές, η μετανάστευση και η πανδημία, τότε ή κοινωνική προστασία, όπως αυτή οφείλεται να διαμορφώνεται στο κοινωνικό κράτος διαταράσσεται επίσης και συμπαρασύρει ακόμη και τις βασικές αρχές της βιώσιμης κοινωνίας.

Στο δεύτερο μέρος της εργασίας παρουσιάζεται η διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης ευάλωτων ομάδων όπως είναι οι μετανάστες, οι πρόσφυγες και ο αγροτικός πληθυσμός, η σύνδεσή τους με τις περιβαλλοντικές αλλαγές και τους στόχους της Agenda του 2030. Η προσπάθεια διερεύνησης αυτών των ερωτημάτων, τόσο μέσα στο πλαίσιο του παρόντος μεταπτυχιακού προγράμματος όσο και ειδικότερα ως αποτύπωση στη συγκεκριμένη εργασία στοχεύει να συμβάλει με δημιουργικό τρόπο στην ανάδειξη και επισήμανση του προβλήματος και επιπλέον στην παρότρυνση της εφαρμογής των στόχων που αφορά τα ζητήματα της αειφόρου ανάπτυξης για την επίτευξη τους και την αναβάθμιση της κοινωνικής προστασίας στην Ελλάδα.

ΜΕΡΟΣ ΠΡΩΤΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ Ι ΑΕΙΦΟΡΟΣ ΑΝΑΠΤΥΞΗ

1.1 Θεωρητική προσέγγιση της αειφόρου ανάπτυξης.

Τα βασικά συστατικά στοιχεία για την πραγματοποίηση των στόχων της αειφόρου ανάπτυξης και ανεξάρτητα από τον τρόπο ερμηνείας της έννοιας της αειφόρου ανάπτυξης, προβληματίζουν αρκετά τον σκεπτόμενο κόσμο, σε βαθμό που οι περισσότερες προσεγγίσεις συμφωνούν ότι η κοινωνία χρειάζεται αλλαγή, αν και τα μέτρα και οι μέθοδοι αντιμετώπισης, διαφοροποιούνται σε όλο και μια πιο δυναμική διαδικασία, ειδικά εξαιτίας εξωγενών παραγόντων και συνθηκών.

Η έννοια της αειφόρου ανάπτυξης, μέσα στην πολυπλοκότητά της, παρουσιάζει μια πολύπλευρη και πολυεπίπεδη μορφή, που σχεδόν στο σύνολο της βιβλιογραφίας, όπως αναζητήθηκε για τις ανάγκες της παρούσας εργασίας, εμπεριέχει έντονα τη διάσταση του περιβάλλοντος και τη σχέση του με τα ζητήματα της κοινωνίας, της οικονομίας και της ανάπτυξης, όπως της φτώχειας, της υγείας, της εκπαίδευσης, της ισότητας, της δημοκρατίας, των ανθρωπίνων δικαιωμάτων, της προστασίας του περιβάλλοντος, της ενέργειας, της ειρήνης και της συνεργασίας και διαμορφώνεται μέσα από την πορεία των αποφάσεων και διαδικασιών σε ευρωπαϊκό και διεθνές επίπεδο.

Ειδικότερα, το 1987 στην Παγκόσμια Επιτροπή για το Περιβάλλον και την Ανάπτυξη, η Υπουργός Περιβάλλοντος της Νορβηγίας κα Brundtland συνέστησε την ομώνυμη Επιτροπή, (η οποία εντάσσεται στον Οργανισμό Ηνωμένων Εθνών - ΟΗΕ), διατυπώθηκε και ο πλέον αποδεκτός ορισμός για τη βιώσιμη ανάπτυξη. Σύμφωνα με τη σχετική έκθεση των Ηνωμένων Εθνών¹, αειφόρος ανάπτυξη ορίζεται ως «η ανάπτυξη που ικανοποιεί τις ανάγκες του παρόντος χωρίς να διακυβεύει την ικανότητα των μελλοντικών γενεών να ικανοποιήσουν τις δικές τους ανάγκες» (Παπαϊωάννου και Μαυροειδής 2005). Επιπλέον επισημάνθηκε ότι η αειφόρος ανάπτυξη στοχεύει:

- i. στην οικονομία,
- ii. στην κοινωνία και
- iii. στο περιβάλλον.

¹https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/8316Overview_Sustainable

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Τράπεζα (Pezzey 1992) η αειφόρος ανάπτυξη κατευθύνεται προς την οικονομική ανάπτυξη, την καταπολέμηση της φτώχειας και την περιβαλλοντική διαχείριση, παράγοντες αλληλένδετους που περιλαμβάνουν κοινούς στόχους. Επιπρόσθετα το 1992 διατύπωσε τρία χαρακτηριστικά που ταιριάζουν σε όλα τα κριτήρια της βιωσιμότητας (Ασπρογέρακας, 2012) :

- i. είναι μακροπρόθεσμα,
- ii. διαθέτουν κοινές ηθικές αρχές για τη διαγενεακή δικαιοσύνη,
- iii. είναι κριτήρια περιορισμών αντί για κριτήρια μεγιστοποίησης.

Η αειφόρος ανάπτυξη (Sustainable Development) ή αλλιώς βιώσιμη ανάπτυξη, επινοήθηκε το 1713 από τον Χανς Καρλ φ ον Κάρλοβιτς ο οποίος επισήμανε ότι «...θα πρέπει κάθε φορά να κόβονται τόσα δέντρα στα δάση, όσα θα μπορούσαν να αναπτυχθούν ξανά...» (Ανδρικοπούλου 2004).

Η Σύνοδος Κορυφής το 1992 ήταν ένα κομβικό σημείο όπου κρίθηκε η σημαντικότητα ένταξης και ανάπτυξης του περιβάλλοντος σχετικά με την προστασία του και καρπώθηκε το ανάλογο αποτέλεσμα κατόπιν σειράς διαπραγματεύσεων για τη δημιουργία ενός πλαισίου με παγκόσμια εφαρμογή της αειφόρου ανάπτυξης (ICLEI Local Governments for Sustainability 2015).

Όπως είναι γνωστό, στη Διάσκεψη του Ρίο αποφασίστηκε η ίδρυση της Επιτροπής για την Αειφόρο Ανάπτυξη, με βασική αρμοδιότητα και ευθύνη την παρακολούθηση της υλοποίησης των στόχων της Ατζέντας 21 (Παπαϊωάννου και Μαυροειδής, 2005). Η ανάγκη για αειφόρο ανάπτυξη συζητήθηκε το 1995 στο Παγκόσμιο Επιχειρηματικό Συμβούλιο για την Αειφόρο Ανάπτυξη (World Business Council for Sustainable Development) στη Γενεύη της Ελβετίας. Περισσότερες από 120 διεθνείς εταιρείες δεσμεύτηκαν προς την κατεύθυνση της αειφόρου ανάπτυξης στηρίζοντας την δράση τους για κοινωνική πρόοδο και οικονομική ανάπτυξη μαζί με οικολογική ισορροπία (WBCSD, 1995).

Στηριζόμενο στην πολιτική του 2001, πέντε χρόνια αργότερα, το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο ενέκρινε ένα νέο όραμα με σφαιρική προσέγγιση ανανεωμένης πολιτικής για την αειφόρο ανάπτυξη. Η στρατηγική «ASustainableEuropeforaBetterWorld: AEuropean Union Strategy for Sustainable Development» συμπλήρωσε την Στρατηγική της Λισσαβόνας συμφωνώντας με τις πολιτικές της, για σημαντικά ζητήματα όπως είναι η καταπολέμηση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού καθώς και η αντιμετώπιση των οικονομικών και

κοινωνικών επιπτώσεων της γήρανσης του πληθυσμού. Πρόσθεσε άλλους τέσσερις στόχους, τον περιορισμό της αλλαγής του κλίματος, την αύξηση της χρήσης καθαρών πηγών ενέργειας, την αντιμετώπιση των απειλών για τη δημόσια υγεία, και την περισσότερο υπεύθυνη διαχείριση των φυσικών πόρων (European Commission, 2001) ενώ καθόρισε και την επίβλεψη της παρακολούθησης της προόδου υλοποίησης των στόχων.

Η αειφόρος ανάπτυξη σύμφωνα με τους Horwood et al, στο άρθρο τους «Sustainable Development : Mapping Different Approaches» περιγράφεται ως μια συστηματική προσπάθεια να συμβαδίζουν με κοινό στόχο, αφενός τα αναπτυξιακά ζητήματα με τα περιβαλλοντικά και αφετέρου τα κοινωνικοοικονομικά προβλήματα, στο πλαίσιο μιας συνθήκης ισορροπίας (Horwood et al 2005). Ο Dernbach αναφέρεται στη διαμόρφωση ενός πλαισίου που χρειάζεται για την οικουμενική συμμετοχή και την προώθηση των γενικών στόχων της ειρήνης και της ασφάλειας, που σημαίνει την εναρμόνιση της κοινωνικοοικονομικής ανάπτυξης με την περιβαλλοντική ασφάλεια. Επισημαίνει ότι για την επίτευξη της αειφόρου ανάπτυξης απαιτείται μακροπρόθεσμη και συνεχόμενη παγκόσμια δέσμευση εφαρμόζοντας μακροπρόθεσμους στόχους και χρονοδιαγράμματα σε διεθνές επίπεδο (Dernbach, 2005).

Στο άρθρο του «Targets, Timetables, and Effective Implementation Mechanism: Necessary Building Blocks For Sustainable Development» διατυπώνει πως οι περισσότεροι μελετητές αναγνωρίζουν ότι οι ίδιοι οι άνθρωποι που μπορούν και είναι σε θέση να προστατεύσουν το περιβάλλον μέσα στο οποίο ζουν και δραστηριοποιούνται. Επιπλέον για να μπορέσουν να πετύχουν οικονομικούς και κοινωνικούς στόχους πρέπει να νιώθουν ασφαλείς. Η βασική παρατήρηση αφορά τη διαπίστωση ελλείμματος ως προς την αποτελεσματικότητα και την αποδοχή των κοινών πολιτικών για την κοινωνική ευημερία και την προστασία του περιβάλλοντος, παρά την ένταξη αυτών των στόχων σε πολιτικοοικονομικά προγράμματα, τοπικού, διεθνούς και παγκόσμιου βεληνεκούς.

Στο σημείο αυτό να σημειωθεί ότι το 2002 στο Γιοχάνεσμπουργκ ο ΟΗΕ συγκάλεσε επόμενη Διάσκεψη Κορυφής για τη Γη με βασικό θέμα τη βιώσιμη ανάπτυξη. Η αντίληψη για τη βιώσιμη ανάπτυξη βασίζεται σε τρεις αλληλοεξαρτώμενος τομείς, την οικονομική ανάπτυξη, την κοινωνική ευημερία και την περιβαλλοντική προστασία. Μελετώνται και

αναλύονται εκτενώς και σε βάθος κοινωνικά θέματα όπως η φτώχεια και η καταπολέμησή της, τονίζοντας την ισορροπία μεταξύ αυτών των τριών πυλώνων (UN, 2002)².

Αργότερα, και συγκεκριμένα το 2010 οι Adelle και Pallemmaerts αξιολόγησαν επιλεγμένα έργα εστιάζοντας στους δείκτες στους οποίους βασίστηκαν για την αναπροσαρμογή της στρατηγικής της αειφόρου ανάπτυξης προσδιορίζοντας με τον τρόπο αυτό κενά της έρευνας. Κατά συνέπεια η έκθεση με τίτλο «Sustainable Development Indicators» αναφέρεται και προτρέπει συστήνοντας περαιτέρω έρευνα χρησιμοποιώντας τους δείκτες, τόσο στην Ευρωπαϊκή Ένωση όσο και εκτός αυτής. Η Eurostat έχει την αρμοδιότητα παρακολούθησης της πορείας της ΕΕ για την αειφόρο ανάπτυξη και συμμετέχει ενεργά στην αξιολόγηση της επίτευξης των στόχων της, με την υποβολή σχετικής έκθεσης ανά δύο χρόνια αρχής γενομένης από το 2005, εκτιμώντας επιπλέον τις δράσεις σε διάφορα πεδία της αειφόρου ανάπτυξης.

Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2012 υποστηρίζει ότι το περιβαλλοντικό αποτύπωμα της Ευρώπης είναι ένα από τα μεγαλύτερα του πλανήτη και εκτιμά πως αν όλοι ζούσαν σύμφωνα με το καταναλωτικό μοντέλο των Ευρωπαίων, θα έπρεπε να υπάρχει 2,5 φορές το μέγεθος της γης για να μπορέσουν να καλυφθούν οι ανάγκες της, και το οποίο ως στοιχείο μοιάζει εξαιρετικά ανησυχητικό.

Η βιώσιμη ανάπτυξη δεν αφορά μόνο έθνη αλλά αυτόματα συμπεριλαμβάνεται σε κάθε ζωντανό οργανισμό. Είναι χαρακτηριστικό ότι οι ανεπτυγμένες επιχειρήσεις πλέον, ενσωματώνουν ολοκληρωμένα συστήματα και πρακτικές βιώσιμης ανάπτυξης διότι είναι ξεκάθαρο ότι σε όλους τους παραγωγικούς φορείς οι προκλήσεις του μέλλοντος και οι επιθυμίες του βιώσιμου περιβάλλοντος και των καταναλωτών απαιτούν συνεργασίες.

Εκτιμήθηκε σημαντικότερη η συνεργασία της Ευρωπαϊκής Ένωσης με άλλες χώρες όπως επίσης και η ενσωμάτωση της στρατηγικής στις υπόλοιπες πολιτικές της. Αρχικά, προέβλεψε ένα νέο πλαίσιο, με εκ νέου ιεράρχηση πολιτικών, που ενσωμάτων δράσεις, τόσο εντός όσο και εκτός συνόρων της με μοναδικό σκοπό την επίτευξη των στόχων της αειφόρου ανάπτυξης παγκοσμίως, καθώς και των σοβαρών απειλών και κινδύνων για τη υλοποίησή τους. Όλα τα σχετικά μέτρα και δράσεις αποτυπώνονται σε δύο σημαντικά έγγραφα που

²<https://www.eea.europa.eu/el/simata-eop-2010/semata-2012/arthra/o-dromos-pros-ten-pagkosmia-biosimoteta>

αφορούν στην παρακολούθηση της προβληματικής για την Αειφορία και τη βιώσιμη ανάπτυξη.

Το πρώτο κείμενο «Renewed EU Sustainable Development Strategy» περιλαμβάνει μεταξύ άλλων και τα χρηματοοικονομικά και οικονομικά μέτρα που απαιτούνται για την υλοποίηση της στρατηγικής και τη δέσμευση για αξιολόγηση της προόδου ανά δύο έτη (Council of the European Union, 2006) όπως αυτή συνεχίζει και στην έκθεση του ESDN (European Sustainable Development Network). Η μελέτη «Objectives and Indicators of Sustainable Development in Europe: A Comparative Analysis of European Coherence» των Hametner και Steurer συγκρίνει τους στόχους και τους δείκτες της αειφόρου ανάπτυξης σε όλη την Ευρώπη.

Οι δύο βασικές διαστάσεις είναι στην ουσία η αναπροσαρμογή των στόχων της στρατηγικής της αειφόρου ανάπτυξης της ΕΕ από το 2006 και μετά. Συμπληρώνεται στην πραγματικότητα με λεπτομερή επισκόπηση των στόχων και των δεικτών της αειφόρου ανάπτυξης στην Ευρώπη από μια ακόμη μελέτη που ανατέθηκε από τη Eurostat και διεξάγεται από το Department of Economics and Social Science - University of Natural Resources and Applied Life Science, στις αρχές του 2007³.

Το 2010 το Ευρωπαϊκό Συμβούλιο εγκρίνει τη δεκαετή στρατηγική «Ευρώπη 2020» ώστε η Ευρώπη μεταμορφωθεί σε μια έξυπνη, βιώσιμη και χωρίς αποκλεισμούς οικονομία⁴. Η Επιτροπή διατύπωσε στόχους και παρουσίασε τρεις προτεραιότητες που αλληλοενισχύονται, μεταξύ των οποίων βρίσκεται και η αειφόρος ανάπτυξη, η οποία βασίζεται στα επιτεύγματα της Στρατηγικής της Λισσαβόνας, η στρατηγική «Ευρώπη 2020» και μεριμνά ώστε η ΕΕ να ανταποκριθεί σε νέες προκλήσεις⁵.

Το 2011 που στην έκθεση «2011 Monitoring Report of the EU Sustainable Development Strategy» σημειώνεται η πρόοδος στην πορεία υλοποίησης των στόχων και των βασικών προκλήσεων της στρατηγικής (Eurostat, 2011)⁶. Η κριτική αξιολόγηση δίνει τη δυνατότητα για ανάλυση των εκτιμήσεων των δράσεων σε διάφορες πτυχές της αειφόρου ανάπτυξης. Γίνεται επίσης σαφές ότι η αειφόρος ανάπτυξη θεωρείται μία από τις μεγαλύτερες προκλήσεις για την ανθρωπότητα στον 21ο αιώνα.

³<https://ec.europa.eu/eurostat/data/statistics-a-z>

⁴http://eekp.gr/wp-content/uploads/2013/08/vol1_paper5.pdf

⁵<https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:2020:FIN:EL:PDF>

⁶<https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-statistical-books/-/ks-cd-11-001>

Ως προς την ελληνική πραγματικότητα, το Υπουργείο Περιβάλλοντος, Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων και η διεθνής περιβαλλοντική προσέγγιση τα τελευταία χρόνια οδηγείται σε μία νέα εποχή, με μετατόπιση του κέντρου βάρους σε ζητήματα που επικεντρώνονται στην προστασία του περιβάλλοντος προσεγγίζοντας ολιστικά με δράσεις, ιδέες, αποφάσεις και πρωτοβουλίες εναρμονισμένες στη βιώσιμη ανάπτυξη και στην παγκοσμιοποίηση. (Παπαϊωάννου και Μαυροειδής, 2005).

Στην εργασία τους «Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Εξελίξεις και Προοπτικές» συνοψίζεται η ιστορική αναδρομή, η εξέλιξη και τονίζεται η αλληλένδετη σχέση των διαφορετικών θεμάτων σε διάφορα πεδία με έμφαση στις πολιτικές και στις δράσεις της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Διατυπώνει 17 στόχους (Sustainable Development Goals, SDG’s) για την αειφόρο ανάπτυξη οι οποίοι στοχεύουν στην εξάλειψη της φτώχειας και των ανισοτήτων, στη βελτίωση της υγείας και της εκπαίδευσης, ενθαρρύνουν την οικονομική ανάπτυξη αντιμετωπίζοντας την κλιματική αλλαγή και διαφυλάσσοντας τους ωκεανούς και τα δάση. Ένα από τα μεγαλύτερα περιβαλλοντικά και κοινωνικά ζητήματα φαίνεται να είναι η αύξηση του πληθυσμού, η μείωση των φυσικών πόρων και η υπερκατανάλωση (Παπαϊωάννου και Μαυροειδής, 2005).

1.2 Agenda 2030.

Η Ατζέντα της Ευρωπαϊκής Επιτροπής για το 2030 υιοθετήθηκε από όλα τα κράτη μέλη των Ηνωμένων Εθνών το 2015 και παρέχει κοινό σχέδιο για την ειρήνη και την ευημερία των ανθρώπων και του πλανήτη και αφορά το παρόν και το μέλλον. Το 2017 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή ανέπτυξε το πλαίσιο των δεικτών αναφοράς για την παρακολούθηση των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης. Το πλαίσιο αυτό αναθεωρείται σε ετήσια βάση για να ενσωματώσει δείκτες από νέες πηγές δεδομένων και να λάβει υπόψη τις νέες προτεραιότητες πολιτικής της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ).

Η «Ατζέντα 2030» περιέχει 17 Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης και 169 επιμέρους υπο-στόχους. Η αξιολόγηση της επίτευξής τους γίνεται από κάθε χώρα ξεχωριστά⁷, (Amin, 2006). Οι 17 αυτοί Στόχοι αποσκοπούν σε ζητήματα διαφύλαξης της ανθρώπινης αξιοπρέπειας, στην καλύτερη ιατρική περίθαλψη, την ποιοτική εκπαίδευση, γενικά στην εξάλειψη των ανισοτήτων, στην εύρυθμη λειτουργία της οικονομίας και στην προστασία του φυσικού περιβάλλοντος (United Nations, 2015).

⁷[ΣΤΟΧΟΙ-ΒΙΩΣΙΜΗΣ-ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ-ΕΛ-2.pdf \(gslegal.gov.gr?\)](#)

Είναι η πρώτη φορά που διοργανώνεται μια συστηματική προσπάθεια όπου οι παγκόσμιοι ηγέτες δεν είχαν από κοινού δράσεις και προσπάθειες σε τόσο ευρεία και καθολική πολιτική ατζέντα. Ο δρόμος προς την ολοκλήρωση της ατζέντας είναι μία συλλογική επιδίωξη που σκοπό έχει να δημιουργήσει μία κατάσταση για το κοινό όφελος σε όλες τις χώρες του κόσμου.

Κάθε κράτος θα ασκεί ελεύθερα και πλήρη την κυριαρχία του στους φυσικούς πόρους και την οικονομική του δραστηριότητα επιβεβαιώνοντας τη δέσμευση στο διεθνές δίκαιο και το γεγονός ότι η εφαρμογή θα είναι συνεπής με τα δικαιώματα και τις υποχρεώσεις των κρατών.

1.2.1 Η Agenda 2030 στην Ελλάδα.

Στα τέλη του 2016 για την καλύτερη δυνατότητα συντονισμού των δράσεων των Υπουργείων εδραιώθηκε υπό την καθοδήγηση κομμάτων το Διυπουργικό Δίκτυο Συντονισμού για τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ), με στόχο τον από κοινού προγραμματισμό και καθορισμό των βασικών σταδίων υλοποίησης τους σε επίπεδο εθνικό και που σύμφωνα με το οποίο ορίστηκαν αντιπρόσωποι υπουργείων, λειτουργώντας ως σημεία επαφής (focal points) για την καλύτερη επεξεργασία και ενσωμάτωση των ΣΒΑ σε θεματικές εθνικές πρωτοβουλίες, πολιτικές και νομοθεσία.

Αρμόδιο για τη συγγραφή και την ανάπτυξη των εθνικών εκθέσεων αξιολόγησης για τους ΣΒΑ (Voluntary National Review) και την υποβολή στο Πολιτικό Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου του ΟΗΕ είναι το Διυπουργικό Δίκτυο Συντονισμού ΣΒΑ. Σημαντικό στοιχείο στην ενσωμάτωση των ΣΒΑ σε εθνικό επίπεδο κατέχει και το ελληνικό κοινοβούλιο μέσω μιας διαφανούς, συμμετοχικής και αντιπροσωπευτικής διαδικασίας για τους ΣΒΑ, καθώς και οι κοινοβουλευτικές επιτροπές που υφίσταντο εντός αυτού, υπεύθυνες για την εξέταση και διεξαγωγή (Νόμος 4440/2016 Ενιαίο Σύστημα Κινητικότητας στη Δημόσια Διοίκηση και την Τοπική Αυτοδιοίκηση, υποχρεώσεις των προσώπων που διορίζονται στις θέσεις των άρθρων 6 και 8 του ν. 4369/2016, ασυμβίβαστα και πρόληψη των περιπτώσεων σύγκρουσης συμφερόντων και λοιπές διατάξεις, (ΦΕΚ Α' 224/02.12.2016)⁸. Με βάση το Νόμο

⁸<https://www.kodiko.gr/nomothesia/document/245084/nomos-4440-2016>

4622/2019⁹ τα ζητήματα του συντονισμού των ΣΒΑ σε εθνικό επίπεδο εμπίπτουν πλέον στις αρμοδιότητες της Προεδρίας της Κυβέρνησης.

Στις διαδικασίες για την καλύτερη και ολοκληρωμένη ενσωμάτωση τους σε εθνικό επίπεδο συμπεριλαμβάνονται και οι μη κρατικοί οι οποίοι σχηματίζοντας κοινωνικό διάλογο (social dialogue) μέσω μιας διαφανούς, συμβουλευτικής και συμμετοχικής διαδικασίας με την Οικονομική και Κοινωνική Επιτροπή της Ελλάδας, παρουσιάζουν τα συμφέροντά τους για την επίτευξη των ΣΒΑ σε όλα τα επίπεδα.

Ολοκληρώνοντας την πρώτη φάση υλοποίησης των ΣΒΑ, τον Μάιο 2019 υιοθετήθηκε μια Δέσμη Εθνικών Δεικτών. Έπειτα από εκτεταμένες διαβουλεύσεις του Γραφείου Συντονισμού, Θεσμικών, Διεθνών και Ευρωπαϊκών Θεμάτων της Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης με τα αρμόδια Υπουργεία και την Ελληνική Στατιστική Αρχή (ΕΛΣΤΑΤ), συμπεριλαμβανομένης της 4ης συνάντησης του διπυργικού συντονιστικού δικτύου που διεξήχθη στις 13/3/2019 όπου έγινε μια συντονισμένη προσπάθεια παρακολούθησης της προόδου των ΣΒΑ σε εθνικό επίπεδο σε μια εναρμόνιση των τριών διαστάσεων της βιώσιμης ανάπτυξης¹⁰ για τα επόμενα έτη¹¹.

Ουσιαστικά τον Ιούνιο του 2017 ξεκίνησαν οι συζητήσεις για τη δημιουργία και σύνταξη μιας Εθνικής Έκθεσης Αξιολόγησης (Voluntary National Review) και η οποία παρουσιάστηκε στο Πολιτικό Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου του ΟΗΕ τον Ιούλιο του 2018. Η Ελλάδα εισάγει στην Εθνική Έκθεση Αξιολόγησης (ΕΕΑ) την καινοτομία της εναρμόνισης των ΣΒΑ με τις εθνικές πολιτικές, ορίζοντας ένα πλαίσιο οχτώ εθνικών προτεραιοτήτων, οι οποίοι αντιστοιχούν και ακολουθούν τους ΣΒΑ¹².

Για την καλύτερη ενσωμάτωσή τους, όπως περιγράφεται και στην ΕΕΑ του 2018, η ελληνική κυβέρνηση θέσπισε οχτώ εθνικές προτεραιότητες, οι οποίες βασίζονται στους ΣΒΑ και για τις οποίες έχουν αναπτυχθεί ή πρόκειται να αναπτυχθούν οι κατάλληλες δράσεις, πολιτικές και νομοθετικές ρυθμίσεις, οι οποίες χωρίζονται σε δύο κατηγορίες: εκείνες που

⁹<https://www.e-nomothesia.gr/kubernese/nomos-4622-2019-phek-133a-7-8-2019.html>

¹⁰<https://www.mindev.gov.gr/wpcontent/uploads/2019/05/%CE%91%CE%BD%CE%B1%CF%80%CF%84%CF%85%CE%BE%CE%B9%CE%B1%CE%BA%CE%AE%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CE%AE-2030.pdf>

¹¹[Γενική Γραμματεία Νομικών και Κοινοβουλευτικών Θεμάτων | Εθνικοί Δείκτες Παρακολούθησης για την εφαρμογή των Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης του ΟΗΕ \(gslegal.gov.gr\)](#)

¹²<https://hellenicaid.mfa.gr/en/epikairoτητα/anakoinoseis/pragmatopoiese-tes-deuter-es-ethelontikes.html>

προσανατολίζονται στα αποτελέσματα (outcome oriented) και εκείνες που προσανατολίζονται στις διαδικασίες (process oriented). Οι πρώτες ανταποκρίνονται στην :

1. Προώθηση ανταγωνιστικής, καινοτόμου και βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης (ΣΒΑ 8, 9).
2. Προαγωγή της αξιοπρεπούς εργασίας για όλους και της πλήρους απασχόλησης (ΣΒΑ 8).
3. Μείωση των ποσοστών φτώχειας, αντιμετώπιση του προβλήματος του κοινωνικού αποκλεισμού και διασφάλιση της καθολικής πρόσβασης σε ποιοτικές υπηρεσίες υγείας (ΣΒΑ 1, 2, 3).
4. Αντιμετώπιση των περιφερειακών και των κοινωνικών ανισοτήτων και εξασφάλιση ίσων ευκαιριών για όλους (ΣΒΑ 10, 5).
5. Επίτευξη μιας υψηλής ποιότητας και χωρίς αποκλεισμούς εκπαίδευσης (ΣΒΑ 4).
6. Ενίσχυση της προστασίας και ορθολογικής διαχείρισης του φυσικού κεφαλαίου ως βάση για κοινωνική ευημερία και μετάβαση σε μία οικονομία χαμηλού άνθρακα (ΣΒΑ 6, 7, 11, 12, 13, 14, 15), με την οποία συνδέεται ο περιβαλλοντικός πυλώνας των ΣΒΑ.

Οι Εθνικές Προτεραιότητες που προσανατολίζονται στις διαδικασίες (process oriented) ανταποκρίνονται στην :

1. Ανάπτυξη αποδοτικών, αξιόπιστων και διάφανων θεσμών (ΣΒΑ 16,17).
2. Ενίσχυση και προώθηση ανοιχτών, συμμετοχικών και δημοκρατικών διαδικασιών (ΣΒΑ 16,17).

Στην έκθεση του 2021 ορίζονται 6 δείκτες ανά στόχο, δίνοντας την ίδια αξία σε όλους τους στόχους και να επιτραπεί μια ισορροπημένη μέτρηση στις περιβαλλοντικές, θεσμικές, κοινωνικές και οικονομικές διαστάσεις της βιωσιμότητας. Οι χώρες αναφέρουν την πρόοδό τους προς τους στόχους βιώσιμης ανάπτυξης με την μορφή των Voluntary National Review. Από το 2016 έχουν παρουσιαστεί 218 VNR ωστόσο δεν μπορούν να συγκριθούν μεταξύ τους καθώς κάποιοι δείκτες δεν είναι εναρμονισμένοι και στις εκθέσεις δεν γίνεται αναφορά της προόδου για τους 17 στόχους (IIED, 2020).

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙ ΣΤΟΧΟΙ ΑΕΙΦΟΡΟΥ ΑΝΑΠΤΥΞΗΣ

2.1 Περιγραφή Στόχων Αειφόρου Ανάπτυξης.

Στη Σύνοδο Κορυφής του ΟΗΕ για την Αειφόρο Ανάπτυξη, δημοσιεύθηκε, τον Σεπτέμβριο του 2015, το έγγραφο με όνομα «Αλλάζοντας τον Κόσμο μας - Ατζέντα του 2030 για την Αειφόρο Ανάπτυξη». Η Ατζέντα του 2030, αποτελεί ένα ευρύ και παγκόσμιο σχέδιο δράσης του ΟΗΕ που αφορά τη μετάβαση όλου του κόσμου (αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες) σε ένα βιώσιμο και ανθεκτικό (με την σημασία του όρου resilience) μοντέλο ανάπτυξης (UN, 2015α)¹³.

Το σχέδιο δράσης που αναφέρθηκε στο προηγούμενο κεφάλαιο περιλαμβάνει δεκαεπτά (17) Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης (ΣΒΑ) οι οποίοι διαρθρώνονται σε πέντε βασικούς πυλώνες: α) τους Ανθρώπους, β) τον Πλανήτη, γ) την Ευημερία, δ) την Ειρήνη και ε) τη δημιουργία Εταιρικών Σχέσεων. Επιπλέον, καθορίζεται από αξίες αλληλένδετες με τις αρχές της αειφόρου ανάπτυξης που αφορούν τα δικαιώματα και γενικότερα τη δημοκρατία, την οργάνωση και ορθή διακυβέρνηση και την προστασία του περιβάλλοντος. Ιδιαίτερης σημασίας είναι η σύναψη διασυνοριακών σχέσεων για την επίτευξη των στόχων της ατζέντας.

Η υλοποίηση των ΣΒΑ προϋποθέτει (ICLEI Local Governments for Sustainability, 2015):

1. Την ενίσχυση των φορέων της τοπικής αυτοδιοίκησης καθώς η εφαρμογή και η παρακολούθηση της πλειονότητας των στόχων θα διαμορφώνεται στο επίπεδο

¹³<https://sustainabledevelopment.un.org/post2015/summit>

αυτό, ωστόσο προαπαιτεί την αποκέντρωση στη διαδικασία λήψης αποφάσεων και την καθολική συνεργασία.

2. Προτεραιότητα στην προώθηση βιώσιμων μοντέλων παραγωγής και κατανάλωσης με τις πόλεις αλλά και τις κωμοπόλεις να αποτελούν κομβικό σημείο στη διαμόρφωση αυτή επειδή αποτελούν κεντρικές οικονομικές γέφυρες συμβάλλοντας θετικά στην εφαρμογή των στόχων μέσω της τοπικής βιώσιμης οικονομικής και θεσμικής ανάπτυξης.

3. Πρωτοπόρο και μελετημένο σχεδιασμό ικανό να αντιμετωπίσει προκλήσεις που προσεγγίζουν τους όρους της βιώσιμης ανάπτυξης όπως είναι η ορθή διαχείριση των πόρων, η ανεργία, η παροχή υπηρεσιών, τα δημογραφικά προβλήματα, κ.α.

Οι ΣΒΑ αναλύονται σε εκατόν εξήντα εννέα (169) υπο-στόχους και διακόσιους τριάντα δύο (232) δείκτες¹⁴. Η Βιώσιμη Ανάπτυξη ως Πολιτική του ΟΗΕ και της ΕΕ, καθώς και οι ΣΒΑ δεν μπορούν να υφίστανται, αν μία χώρα ή πόλη δρα μεμονωμένα ή είναι περιθωριοποιημένη.

Εικόνα1: Sustainable Develop-mend Goals

¹⁴<https://europedirect.eliamep.gr/i-proseggisi-tis-eyropaikis-enosis-gia-ti-viosimi-anaptyxi/>

Πηγή: <https://europedirect.eliamep.gr/i-proseggisi-tis-eyropaikis-enosis-gia-ti-viosimi-anaptyxi/>

Αναλυτικότερα οι 17 στόχοι που απεικονίζονται στην παραπάνω εικόνα, διαμορφώνονται ως εξής:

ΣΒΑ 1: Μηδενική Φτώχεια - No poverty (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 1 επιδιώκει να διασφαλίσει ίσα δικαιώματα πρόσβασης για όλους τους ανθρώπους σε οικονομικούς και φυσικούς πόρους καθώς και σε βασικές υπηρεσίες . Έως το 2030 επιχειρείται η εξάλειψη της ακραίας φτώχειας από όλες τις διαστάσεις της φτώχειας δίνοντας τέλος σε όλες τις μορφές της φτώχειας εξασφαλίζοντας σε φτωχές και ευάλωτες ομάδες βιώσιμες συνθήκες διαβίωσης, ευημερία και κοινωνική προστασία^{15,16}.

ΣΒΑ 2: Μηδενική Πείνα - Zero hunger(Πηγή: UN, News&Media, 2021).

Ο στόχος 2 αποσκοπεί στον τερματισμό της πείνας και τη διασφάλιση της πρόσβασης όλων των ανθρώπων, κυρίως σε φτωχούς και σε ανθρώπους που βρίσκονται σε ευάλωτες καταστάσεις, σε ασφαλή, θρεπτική και επαρκή τροφή μηδενίζοντας τον υποσιτισμό. Η επίτευξη του στόχου είναι αλληλένδετη με τα αειφόρα συστήματα πρωτογενούς παραγωγής (φυτική και ζωική παραγωγή) επιβάλλοντας την ανάπτυξη αγροτικών υποδομών και βιώσιμων γεωργικών συστημάτων επενδύοντας στον αγροτικό τομέα και στην αγροτική έρευνα με παράλληλη διασφάλιση της προστασίας του περιβάλλοντος και την ορθολογική διαχείριση των φυτοφαρμάκων για την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Οι βιολογικές καλλιέργειες προστατεύουν το περιβάλλον και προωθούνται από την ΕΕ. Το 2019 υπολογίζεται ότι 2 δισεκατομμύρια άνθρωποι στον κόσμο δεν είχαν πρόσβαση σε ασφαλή, θρεπτικά και επαρκή τρόφιμα (FAO, 2020)¹⁷.

ΣΒΑ 3: Καλή Υγεία και Ευημερία - Good health and well-being (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 3 επικεντρώνεται στη διασφάλιση και προαγωγή της υγείας και της ευημερίας σε όλους τους ανθρώπους. Για το στόχο αυτό ενισχύεται η πρόληψη και θεραπεία

¹⁵ <https://www.statistics.gr/el/sdg1>

¹⁶ <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2021/2021-sustainabledevelopmentreport.pdf>

¹⁷ <https://www.statistics.gr/el/sdg2>

κατάχρησης ουσιών, λαμβάνονται μέτρα για τη μείωση της μητρικής και νεογνικής θνησιμότητας, των επιδημιών και μεταδοτικών ασθενειών καθώς και για την προώθηση της ψυχικής υγείας σύμφωνα με τον ορισμό που δόθηκε από τον Παγκόσμιο Οργανισμό Υγείας χαρακτηρίζοντας υγεία την ‘‘κατάσταση πλήρους σωματικής, ψυχικής και κοινωνικής ευεξίας και όχι απλώς η απουσία ασθένειας ή αναπηρίας’’(WHO, 2005). Προωθείται η καθολική υγειονομική κάλυψη, η αύξηση της χρηματοδότησης για την υγεία τόσο στην έρευνα όσο και στις προσλήψεις και η επάνδρωση του συστήματος υγείας για την αντιμετώπιση μαζικών και επειγουσών καταστάσεων¹⁸.

ΣΒΑ 4: Ποιοτική Εκπαίδευση - Quality education (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 4 αποσκοπεί στην εξασφάλιση πρόσβασης σε ποιοτική εκπαίδευση και Διά βίου μάθηση στην εξάλειψη των ανισοτήτων λόγω φύλου ή εισοδήματος καθώς και στην αναβάθμιση και επικαιροποίηση γνώσεων, ικανοτήτων και δεξιοτήτων που κρίνονται απαραίτητες στην αγορά εργασίας και γενικότερα στην απασχόληση και υγιή επιχειρηματικότητα. Επικεντρώνεται σε όλες τις βαθμίδες εκπαίδευσης δίνοντας ιδιαίτερη βαρύτητα στη Διά βίου μάθηση των ενηλίκων και στις ψηφιακές δεξιότητες¹⁹.

ΣΒΑ 5: Ισότητα των Φύλων - Gender equality (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 5 αποσκοπεί στην επίτευξη ισότητας των δύο φύλων και την εξάλειψη διακρίσεων και κάθε μορφής βίας, στην αναγνώριση παροχής υπηρεσιών στον εργασιακό χώρο, στην προαγωγή και την αντίστοιχη μισθολογική αμοιβή τόσο στον δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα καθώς και τη νομοθετική εφαρμογή πολιτικών που προωθούν την ισότητα των δύο φύλων. Στοχεύει στην καθολική συμμετοχή των γυναικών σε όλα τα επίπεδα ηγεσίας και στη λήψη οικονομικών και πολιτικών αποφάσεων, στο σεβασμό της αυτονομίας του ‘‘εαυτού’’και της εξάλειψης του καταναγκασμού επιβλαβών και εξευτελιστικών για το γυναικείο φύλο πρακτικών όπως τον ακρωτηριασμό γυναικείων γεννητικών οργάνων, τον καταναγκαστικό γάμο κ.α.²⁰.

¹⁸<https://www.statistics.gr/el/sdg3>

¹⁹<https://www.statistics.gr/el/sdg4>

²⁰<https://www.statistics.gr/el/sdg5>

ΣΒΑ 6: Καθαρό Νερό και Αποχέτευση -Clean water and sanitation (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 6 επιδιώκει την καθολική πρόσβαση όλων σε πόσιμο, ασφαλές και προσιτό νερό, σε εγκαταστάσεις και συστήματα υγιεινής και την ορθή διαχείριση και εξασφάλιση του ύδατος για την αντιμετώπιση λειψυδρίας. Επιπρόσθετα επιδιώκει τη βελτίωση της ποιότητας του νερού με τη μείωση της ρύπανσης, την ανακύκλωσή του για επαναχρησιμοποίηση, την προστασία και αποκατάσταση των οικοσυστημάτων καθώς και τη συνεργασία με τοπικές κοινότητες αλλά και διασυνοριακές συνεργασίες για την ολοκληρωμένη διαχείριση των υδατικών πόρων. Έκθεση της UNICEF για τον Π.Ο.Υ το 2021 αναφέρει ότι τουλάχιστον 785 εκατομμύρια άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε πόσιμο νερό ενώ 2,4 δισεκατομμύρια άνθρωποι δεν έχουν πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες υγιεινής (UNICEF, 2021)²¹.

ΣΒΑ 7: Φθηνή και Καθαρή Ενέργεια - Affordable and clean energy (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 7 επιδιώκει τη διασφάλιση καθολικής πρόσβασης σε σύγχρονες ενεργειακές υπηρεσίες, τη βελτίωση της ενεργειακής αποδοτικότητας και την αύξηση των ανανεώσιμων πηγών ενέργειας. Εξαιτίας αυτού προωθείται η επένδυση σε ενεργειακές υποδομές και τεχνολογίες καθαρής ενέργειας ιδιαίτερα σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Η Ευρωπαϊκή Επιτροπή το 2019 υιοθέτησε την ευρωπαϊκή πράσινη συμφωνία η οποία θέτει ως προτεραιότητα την αυξημένη ενεργειακή απόδοση και τη στροφή προς την παραγωγή ανανεώσιμων πηγών ενέργειας θεωρώντας πως είναι ζωτικής σημασίας ιδίως υπό το πρίσμα της κλιματικής κρίσης²².

ΣΒΑ 8: Αξιοπρεπής Εργασία και Οικονομική Ανάπτυξη – Decent work and economic growth (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 8 επισημαίνει τη σημαντικότητα ανάπτυξης της οικονομίας για τη δημιουργία θέσεων εργασίας για όλους με αξιοπρεπείς αμοιβές και ασφαλείς εργασιακές συνθήκες καθώς και την προστασία των εργασιακών δικαιωμάτων συμπεριλαμβανομένων και αυτών των μεταναστών και ευάλωτων ομάδων. Αποσκοπεί στην εξάλειψη της

²¹<https://www.statistics.gr/el/sdg6>

²²<https://www.statistics.gr/el/sdg7>

αναγκαστικής εργασίας, όλων των μορφών της παιδικής εργασίας και γενικότερα της δουλείας και της εκμετάλλευσης. Προωθεί τη δημιουργικότητα και την καινοτομία για την ανάπτυξη των μικρομεσαίων επιχειρήσεων, τον βιώσιμο τουρισμό, τους τοπικούς πολιτισμούς και τα προϊόντα και αποβλέπει στη βαθμιαία αποδοτικότητα των παγκόσμιων πόρων στην παραγωγή και την κατανάλωση. Επιπλέον αποβλέπει στη μείωση του ποσοστού των νέων που δεν μορφώνονται, δεν εκπαιδεύονται και δεν εργάζονται²³.

ΣΒΑ 9: Βιομηχανία, Καινοτομία και Υποδομές - Industry, innovation and infrastructure

(Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 9 αποβλέπει στην ανάπτυξη της βιώσιμης αλλά και διασυνοριακής βιομηχανίας, επισημαίνοντας τη σπουδαιότητα της καινοτομίας, την αναβάθμιση των υποδομών και του διπλασιασμού δημιουργίας θέσεων εργασίας στη βιομηχανία εστιάζοντας στις λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες. Ενισχύει τη χρηματοδότηση της επιστημονικής έρευνας και την ανάπτυξη στο δημόσιο και ιδιωτικό τομέα καθώς και η καθολική και προσιτή πρόσβαση στο διαδίκτυο²⁴.

ΣΒΑ 10: Λιγότερες Ανισότητες - Reduced inequalities (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 10 εστιάζει στη μείωση των ανισοτήτων εντός και μεταξύ των χωρών και στη διασφάλιση ισότιμων ευκαιριών χωρίς αποκλεισμούς και την εφαρμογή σχεδιασμένων και αποτελεσματικών μεταναστευτικών πολιτικών για τη διευκόλυνση της μετανάστευσης. Επιπλέον ενθαρρύνει τις άμεσες επενδύσεις σε λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες, προωθεί τη μείωση των εξόδων συναλλαγής των μεταναστών και των ροών εμβασμάτων και αντιμετωπίζει ανισότητες εκπροσώπησης στη λήψη αποφάσεων παγκόσμιων οργανισμών. Έκθεση του ΟΗΕ για το 2020 αναφέρει ότι μόνο το 28 % των ατόμων με σημαντική αναπηρία έχουν πρόσβαση σε παροχές αναπηρίας παγκοσμίως και μόνο το 1 % στις χώρες χαμηλού εισοδήματος (UN, 2020). Ο στόχος αντιμετωπίζει επίσης τις ανισότητες μεταξύ των χωρών, συμπεριλαμβανομένων εκείνων που σχετίζονται με την εκπροσώπηση, και σκοπεύει

²³<https://www.statistics.gr/el/sdg8>

²⁴<https://www.statistics.gr/el/sdg9>

στη διευκόλυνση της τακτικής και ασφαλούς μετανάστευσης και κινητικότητας των ανθρώπων²⁵.

ΣΒΑ 11: Βιώσιμες Πόλεις και Κοινότητες - Sustainable cities and communities (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 11 αποσκοπεί στο σχεδιασμό και στην ανάπλαση πόλεων, δήμων και οικισμών προστατεύοντας τους πολίτες από φυσικές καταστροφές και παρέχοντας εύκολη πρόσβαση σε υπηρεσίες, δημόσιους χώρους, πάρκα, μέσα μαζικής μεταφοράς καθώς και σε αξιοπρεπή κατοικία ενώ οι λιγότερο ανεπτυγμένες χώρες θα ενισχυθούν για την οικοδόμηση βιώσιμων και ανθεκτικών κτιρίων. Αποσκοπεί επίσης στην προστασία και τη διαφύλαξη της παγκόσμιας πολιτιστικής και φυσικής κληρονομιάς και στη λήψη μέτρων στην προστασία του περιβάλλοντος από μόλυνση και μη ορθολογική διαχείριση των απορριμάτων²⁶.

ΣΒΑ 12: Υπεύθυνη Κατανάλωση και Παραγωγή - Responsible consumption and production (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 12 εστιάζει σε συντονισμένες δράσεις για την επίτευξη βιώσιμης διαχείρισης και χρήσης των φυσικών πόρων, την ορθολογική διαχείριση χημικών και αποβλήτων, την ανακύκλωση και την υιοθέτηση βιώσιμων πρακτικών. Επικεντρώνεται στην ανάπτυξη βιώσιμου τουρισμού αυξάνοντας τις θέσεις εργασίας προωθώντας παράλληλα τα τοπικά προϊόντα²⁷.

ΣΒΑ 13: Δράση για το Κλίμα – Climate action (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 13 εστιάζει στην τήρηση και εφαρμογή της σύμβασης των Ηνωμένων Εθνών για την επίτευξη λειτουργίας του Πράσινου Ταμείου στη διαχείριση της κλιματικής αλλαγής και των επιπτώσεών της καθώς και την ενίσχυση της ανθεκτικότητας και προσαρμοστικότητας των χωρών σε κινδύνους που απορρέουν από την κλιματική αλλαγή. Ευαισθητοποιεί μέσω της εκπαίδευσης στην υιοθέτηση μέτρων για τον έλεγχο και μετριασμό της κλιματικής αλλαγής²⁸.

²⁵ <https://www.statistics.gr/el/sdg10>

²⁶ <https://www.statistics.gr/el/sdg11>

²⁷ <https://www.statistics.gr/el/sdg12>

²⁸ <https://www1.sdg.statistics.gr/e13>

ΣΒΑ 14: Ζωή στο Νερό - Life below water (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 14 εστιάζει στη βιώσιμη προστασία όλων των μορφών θαλάσσιας ρύπανσης και των θαλάσσιων οικοσυστημάτων καθώς και τον έλεγχο της υπερ αλίευσης. Προωθεί τη βελτίωση της υγείας των ωκεανών και της θαλάσσιας βιοποικιλότητας και επιπλέον προωθεί μέτρα για τη διατήρηση τουλάχιστον του 10% των θαλάσσιων και παράκτιων περιοχών σύμφωνα με το Διεθνές δίκαιο και τα βέλτιστα διαθέσιμα επιστημονικά εργαλεία²⁹.

ΣΒΑ 15: Ζωή στη Στεριά - Life on land (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 15 εστιάζει στην προστασία και την αποκατάσταση των χερσαίων οικοσυστημάτων που είναι αλληλένδετος με τον στόχο 14 και αποτελεί προβληματισμό σε παγκόσμιο επίπεδο για τη διαχείριση του περιβάλλοντος με στρατηγικές που προωθούν την επίτευξη του στόχου και την εξασφάλιση πόρων για αναδάσωση, την αποκατάσταση υποβαθμισμένων εδαφών, την προστασία ειδών χλωρίδας και πανίδας καθώς και την καταπολέμηση της ερημοποίησης³⁰.

ΣΒΑ 16: Ειρήνη, Δικαιοσύνη και Ισχυροί Θεσμοί - Peace, justice and strong institutions

(Πηγή: UN, News & Media, 2021).

Ο στόχος 16 εστιάζει στην προαγωγή ειρηνικών και χωρίς αποκλεισμούς κοινωνίες προστατεύοντας τις πιο ευάλωτες ομάδες, σεβόμενοι τα ανθρώπινα δικαιώματα και τους νόμους . Προωθείται η διεθνής συνεργασία για την πρόληψη και τον έλεγχο της τρομοκρατίας, της βίας, της δωροδοκίας και γενικότερα της διαφθοράς και του οργανωμένου εγκλήματος ενώ προάγεται η εφαρμογή νόμων και πολιτικών αειφόρου ανάπτυξης και διαφανών θεσμών σε όλα τα επίπεδα³¹.

ΣΒΑ 17: Συνεργασία για τους Στόχους – Partnerships for the goals (Πηγή: UN, News & Media, 2021).

²⁹<https://www.statistics.gr/el/sdg14>

³⁰<https://www.statistics.gr/el/sdg15>

³¹<https://www.statistics.gr/el/sdg16>

Ο στόχος 17 επισημαίνει τη σημαντικότητα της συνεργασίας σε εθνικό, περιφερειακό και παγκόσμιο επίπεδο για την επίτευξη των στόχων της ατζέντας σύμφωνα με τις αρχές και αξίες για την προώθηση και εφαρμογή των Στόχων της Βιώσιμης Ανάπτυξης. Τήρηση των κανόνων στη διαχείριση του διεθνούς εμπορίου για την επίτευξη της αύξησης των εξαγωγών ενώ ενισχύεται η πρόσβαση στην τεχνολογία πληροφοριών και επικοινωνιών³².

2.2 Αρχές Αειφόρου Ανάπτυξης.

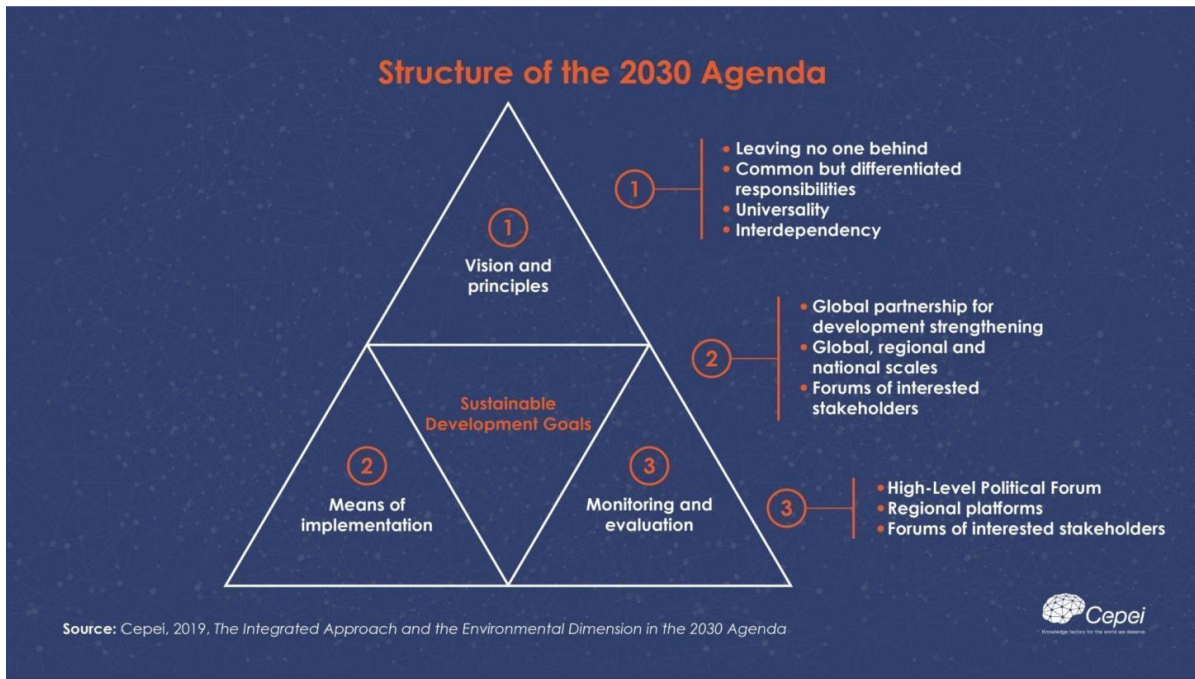
Με βάση την προσέγγιση της ολοκληρωμένης ανάπτυξης, η αειφόρος ανάπτυξη οφείλει να λαμβάνει υπόψη και μία άλλη διάσταση. Όπως αναφέρουν χαρακτηριστικά οι Koroneos και Rokos, «η πρόκληση βρίσκεται ουσιαστικά στο να δημιουργηθεί ένα τέτοιο μοντέλο ανάπτυξης που να μη συνδυάζει μόνο τις κοινωνικές, οικονομικές και περιβαλλοντικές ανάγκες αλλά να δίνει ουσιαστικό νόημα στις ζωές των ανθρώπων μιας κοινωνίας, και ο ανθρώπινος παράγοντας να βρίσκεται στο επίκεντρο αυτού του μοντέλου». Με λίγα λόγια, σύμφωνα με αυτούς, τα στοιχεία-κλειδιά που ορίζουν μία ολοκληρωμένη ανάπτυξη είναι η :

- i. ενσωμάτωση της περιβαλλοντικής, κοινωνικής και οικονομικής διάστασης στη διαδικασία του σχεδιασμού και της εφαρμογής του,
- ii. μέριμνα των επιπτώσεων των τωρινών δραστηριοτήτων στις μελλοντικές γενεές,
- iii. δικαιοσύνη που αφορά την ικανοποίηση των βασικών αναγκών όλων των ανθρώπων, ποιότητα ζωής και συνειδητοποίηση ότι η ευημερία των ανθρώπων δεν εξαρτάται μόνο από το ύψος του μισθού,
- iv. συμμετοχή όλων των ενδιαφερόμενων μελών της κοινωνίας (Stakeholders) στη διαμόρφωση των πολιτικών (Koroneos και Rokos, 2012).

Σύμφωνα με την Παγκόσμια Στρατηγική για την Διατήρηση (IUCN, UNEP, WWF, 1980) διατυπώθηκε ένα ευρύτερο πλαίσιο για την αειφόρο ανάπτυξη, όπου σύμφωνα με αυτό, «η οικονομική ανάπτυξη μπορεί να διατηρηθεί απ' αόριστον, μόνο αν η ανάπτυξη λαμβάνει υπόψη την πλήρη εξάρτησή της από το φυσικό περιβάλλον». Συνεπώς οι ορισμοί για την αειφόρο ανάπτυξη, προσεγγίζουν την έννοια της αειφορίας ως τη διατήρηση (sustaining) μιας βελτίωσης (ή τουλάχιστον συντήρησης maintenance αν όχι της βελτίωσης), στην ποιότητα της ανθρώπινης ζωής και όχι απλά στη διατήρηση της ύπαρξης της ζωής

³²<https://www.statistics.gr/el/sdg17>

(Pezzey, 1992). Η διατύπωση αυτή ερμηνεύει την αλληλεπίδραση της «κλασσικής» οικονομικής ανάπτυξης με την περιβαλλοντική διάσταση, όπως απεικονίζεται στην κάτωθι εικόνα.

Εικόνα 2 : Structure of the 2030 Agenda

Πηγή: <https://cepei.org/en/documents/2030-agenda-sustainable-development/>

Στη Σύνοδο Κορυφής της Χιλιετίας στον ΟΗΕ το 2000, οι αρχηγοί των κρατών δεσμεύτηκαν να υλοποιήσουν μέχρι το 2015 τους Στόχους Ανάπτυξης της Χιλιετίας, οι οποίοι οδηγήθηκαν προς τη μείωση και καταπολέμηση των απειλών για την αειφόρο ανάπτυξη³³. Μεταξύ των βασικών απειλών για την αειφόρο ανάπτυξη που εμφανίζονται στην Ευρώπη, εντοπίστηκαν οι συγκεντρώσεις έντονης φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού, η παρακμή του κέντρου των πόλεων, τα προάστια χωρίς ρυμοτομία και η συμφόρηση στις μεταφορές. Τέλος, οι περιφερειακές ανισοροπίες στην ΕΕ παραμένουν ένα σοβαρό πρόβλημα (Εθνική Στρατηγική για την Κοινωνική Ένταξη και Μείωση της Φτώχειας, Έκθεση, Μάιος 2021).

³³https://imegseevee.gr/wp-content/uploads/2019/09/%CE%95%CE%A3_Agenda-2030_9-2019.pdf

Στην έρευνα των Cruz et al., αναφέρεται ότι από το 1990 ως το 1999, έχουν ολοκληρωθεί σημαντικά βήματα για τον περιορισμό της φτώχειας (το όριο της απόλυτης φτώχειας ορίζεται ως η διαβίωση με λιγότερο από 1.90\$ την ημέρα). Υπολογίζεται ότι 902 εκατομμύρια άνθρωποι ζούσαν το 2012 με λιγότερα αντιστοιχώντας περίπου στο 1/3 του αντίστοιχου αριθμού του 1990 (1.958,5 εκ. άνθρωποι) ενώ σύμφωνα με την έκθεση του ΟΗΕ (United Nations, 2018a), το 2013 υπολογίζονταν σε 783 εκ. άτομα (Cruz et al, 2015).

Ωστόσο οι στόχοι δεν επιτεύχθηκαν και το 2015 υιοθετήθηκε από 193 κράτη μέλη του ΟΗΕ η «Ατζέντα 2030 για την Βιώσιμη Ανάπτυξη - Μετασχηματίζοντας τον κόσμο μας» (United Nations, 2015), με κύρια επιδίωξη την ολοκλήρωση των στόχων αυτών. Πρόκειται για έναν σχεδιασμό που προωθεί την παγκόσμια ειρήνη και ένα πλαίσιο περισσότερης ελευθερίας. Ο σπουδαιότερος στόχος είναι η εξάλειψη της φτώχειας, ιδίως αυτής που αναφέρεται ως απόλυτη φτώχεια, και «παραπέμπει σε καταστάσεις ατόμων που στερούνται βασικών αγαθών πρώτης ανάγκης για να διασφαλίσουν την επιβίωση τους, όπως για παράδειγμα καταστάσεις πείνας, έλλειψης πόσιμου νερού, στέγης, ένδυσης ή φαρμάκων, και αγωνίζονται για την επιβίωση τους» (UNICEF, 2021).

Οι Αναπτυξιακοί Στόχοι Χιλιετίας (ΣΑΧ) για πρώτη φορά αναγνώρισαν σημαντικά διεθνή προβλήματα όπως η φτώχεια και θέτοντάς τα στην αναπτυξιακή Agenda τα μετέτρεψαν σε παγκόσμια ανησυχία. Μέσω της οικουμενικής συνεργασίας των κρατών επετεύχθη σε μεγάλο βαθμό η εκπλήρωση των στόχων, καθώς και απεικονίζοντας για πρώτη φορά μετρήσιμα μεγέθη, δόθηκαν πληροφορίες για την κατάσταση των χωρών. Λίγο πριν το τέλος της προθεσμίας των ΣΑΧ οι συζητήσεις και διαπραγματεύσεις επικεντρώθηκαν στα μέτρα που θα εφαρμοστούν μετά το 2015.

Τα κράτη κατέληξαν στην υιοθέτηση της Agenda 2030 και των 17 νέων Στόχων Βιώσιμης Ανάπτυξης, με χρονικό περιθώριο από το 2015-2030. Χωρίς πλέον να υπάρχει ιεράρχηση των στόχων με απόλυτη ισότητα τέθηκε η αντιμετώπιση διεθνών ζητημάτων βάσει των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης (κοινωνικός, οικονομικός, περιβαλλοντικός), καθώς και της προάσπισης της ειρήνης και της διεθνούς συνεργασίας. Σημαντικό ρόλο στην υιοθέτησή τους κατέχουν οι θεματικές προτεραιότητες των υπουργείων, όπως επίσης και η συμμετοχή της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα, ως προς την εφαρμογή των ΣΒΑ. Σε απόλυτη συσχέτιση με την εφαρμογή των εθνικών προτεραιοτήτων λαμβάνεται υπόψη και η Εθνική Αναπτυξιακή Στρατηγική, καθώς

επίσης κρίνονται και αναγκαίες συσκέψεις με την ΕΛΣΤΑΤ για την διαθεσιμότητα δεικτών ΣΒΑ. Κυριότερο στοιχείο φυσικά αποτελούν οι τρεις πυλώνες της βιώσιμης ανάπτυξης και τα πέντε βασικά συστατικά της (5 Ps), αλλά και οι πέντε κύριοι στόχοι της Στρατηγικής Ευρώπης 2020, αλλά και άλλες συναφείς ευρωπαϊκές πολιτικές και νομικά κείμενα.

Η Agenda 2030 ενσωματώνει τα συστατικά της Βιώσιμης Ανάπτυξης ή αλλιώς 5 ‘‘Ps’’: People, Planet, Prosperity, Peace, Partnership, καθώς στα 15 χρόνια (2015- 2030) λαμβάνεται δράση σε τμήματα κριτικής σημασίας για τον άνθρωπο και τον πλανήτη. Συγκεκριμένα, όπως περιγράφεται στο Ψήφισμα για την Agenda 2030 και τους 17 ΣΒΑ, επικεντρώνονται:

- i. στους ανθρώπους (People), ώστε να εξαλειφθούν φτώχεια και πείνα σε όλες του τις μορφές παντού και να ζουν οι άνθρωποι με αξιοπρέπεια και ισότητα έναυγιές περιβάλλον,
- ii. στον πλανήτη (Planet) για την προστασία του από την υποβάθμιση, συμπεριλαμβανομένων της βιώσιμης παραγωγής και κατανάλωσης, της διασφάλισης των φυσικών του πόρων και την αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής για την διασφάλιση των αναγκών της σημερινής και μελλοντικής γενιάς.

Θέτοντας την ενοποίηση των τριών πυλώνων της βιώσιμης ανάπτυξης: κοινωνικός, οικονομικός, περιβαλλοντικός, χωρίς ιεράρχηση και με απόλυτη ισότητα μεταξύ τους, όπως και το θεσμικό πλαίσιο της βιώσιμης ανάπτυξης, είχε ως μεγαλύτερο αποτέλεσμα την έναρξη της διαδικασίας δημιουργίας μιας σειράς παγκόσμιων στόχων βιώσιμης ανάπτυξης (Sustainable Development Goals- ΣΒΑ) για τον καλύτερο προσδιορισμό της από χώρες και ενδιαφερόμενα μέρη.

Το Σεπτέμβρη του 2013, κατόπιν συζητήσεων των προηγούμενων χρόνων τα κράτη μέλη του ΟΗΕ συμφώνησαν την έναρξη των διαπραγματεύσεων για την μετά 2015 Agenda στην 69η συνεδρίαση της γενικής συνέλευσης των Ηνωμένων Εθνών και το φθινόπωρο του 2014 και στην ανάπτυξη των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης. Θέτοντας τρεις μηχανισμούς για την εκπλήρωση των αποφάσεών τους διαμόρφωσαν δύο προσωρινούς και έναν μόνιμο ως ακολούθως:

- i. Open Working Group (OWG).

Το 2013 με απόφαση της Γενικής Συνέλευσης του ΟΗΕ ορίστηκε ένα OWG με στόχο τη συγγραφή μιας πρότασης για τους ΣΒΑ. Τα κράτη μέλη του ΟΗΕ αποφάσισαν να χρησιμοποιήσουν ένα καινοτόμο σύστημα αντιπροσώπευσης, βασισμένο στις εκλογικές περιφέρειες, αλλά με περιορισμούς, με τις περισσότερες από τις έδρες του να μοιράζονται από διάφορες χώρες.

ii. Intergovernmental Committee of Experts on Sustainable Development Financing (ICESDF).

Σύμφωνα με την παράγραφο 255 της Διακήρυξης που προέκυψε από την Παγκόσμια Διάσκεψη του Ρίο+20³⁴ ‘‘Το Μέλλον που Θέλουμε’’, οι αρχηγοί κρατών και κυβερνήσεων συμφώνησαν στη σύσταση διακυβερνητικής διαδικασίας υπό την αιγίδα της Γενικής Συνέλευσης, με την τεχνική υποστήριξη του συστήματος των Ηνωμένων Εθνών, αναγνωρίζοντας την ανάγκη για σημαντική κινητοποίηση πόρων από διάφορες πηγές και την αποτελεσματική χρήση της χρηματοδότησης, προκειμένου να δοθεί ισχυρή υποστήριξη προς τις αναπτυσσόμενες χώρες στις προσπάθειές τους για την προώθηση της βιώσιμης ανάπτυξης.

Θεσπίστηκε μια διακυβερνητική επιτροπή, αποτελούμενη από 30 ειδικούς που προτάθηκαν από περιφερειακές ομάδες με ισόνομη γεωγραφική αντιπροσώπευση για την εφαρμογή της προαναφερθείσας διακυβερνητικής διαδικασίας.

iii. High Level Political Forum on Sustainable Development (HLPF). Το Πολιτικό Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου του ΟΗΕ θεσπίστηκε με εντολή της Διακήρυξης του Ρίο+20 ‘‘Το Μέλλον που Θέλουμε’’ αντικαθιστώντας την Παγκόσμια Επιτροπή για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, η οποία είχε θεσπιστεί το 1992 στην Παγκόσμια Διάσκεψη του Ρίο.

Ως θεσπισμένος μόνιμος μηχανισμός εποπτείας και εφαρμογής του ΟΗΕ για την Agenda 2030³⁵ θα διεξάγει τακτικές αξιολογήσεις υπό την αιγίδα του Οικονομικού και Κοινωνικού Συμβουλίου του ΟΗΕ (ECOSOC). Οι αξιολογήσεις θα είναι εθελοντικές, ενώ ενθαρρύνεται και η υποβολή εκθέσεων, οι οποίες περιλαμβάνουν αναπτυγμένες και αναπτυσσόμενες χώρες, καθώς και τους σχετικούς φορείς του ΟΗΕ, καθώς και άλλους ενδιαφερόμενους φορείς, συμπεριλαμβανομένων της κοινωνίας των πολιτών και του ιδιωτικού τομέα για την εφαρμογή των ΣΒΑ.

³⁴https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-7-2011-0430_EL.html

³⁵<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:52017IP0450&from=GA>

Οι στόχοι οι οποίοι συνδέονται με την κατηγορία People, δηλαδή τους ανθρώπους είναι οι SDG 1-5. Οι στόχοι αυτοί συνδέονται με την εξασφάλιση και την πρόσβαση σε βασικά αγαθά αναγκαία για βιοποριστικούς λόγους σε όλους τους ανθρώπους χωρίς διακρίσεις. Οι SDG 3,4 Οι συγκεκριμένοι στόχοι, επιδιώκουν την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας και την καθολική συμμετοχή στην εκπαίδευση. Ο SDG 5 επικεντρώνεται στο κοινωνικό ζήτημα της ισότητας των φύλων προωθώντας την ενδυνάμωση της θέσης των γυναικών σε όλους τους τομείς της κοινωνικής ζωής, καθώς και την ισότιμη συμμετοχή τους στην ανώτερη διοίκηση και στην πολιτική.

Η ατζέντα 2030 προβάλλει την αξία της οικονομικής ανάπτυξης ως προϋπόθεση διατήρησης της ειρήνης και ευημερίας για όλους. Η Ευημερία - Prosperity σχετίζεται με τους στόχους SDG 7-11. Η αξιοποίηση των πηγών της ενέργειας και η αποτελεσματική διαχείρισή τους θα συμβάλλουν στην επιτυχή επίτευξη των στόχων. Οι περιβαλλοντικές καταστροφές και οι αντίξοες συνθήκες που ενδεχομένως θα προκύψουν από τη χρήση ενέργειας επιβάλλεται να περιοριστούν στο ελάχιστο και απαιτείται μελέτη και εφαρμογή μέτρων για την ορθή διαχείριση των αποβλήτων μέσω βιώσιμων ενεργειών. Ο SDG 7 στόχος αποσκοπεί στην ελαχιστοποίηση των αρνητικών επιπτώσεων από την υπερβολική χρήση της ενέργειας και να ισοσταθμίσει το αποδεκτό και βιώσιμο ισοζύγιο χρήσης της ενέργειας. Οι SDG 8-11 αφορούν με ζητήματα δικαίου και προωθούν βιώσιμες οικονομικές πολιτικές μέσω καινοτόμων προσεγγίσεων. Κλειδί αποτελεί η μείωση των ανισοτήτων και η αποκομιδή των κερδών της ανάπτυξης για όλους χωρίς διαφοροποιήσεις που σχετίζονται με το φύλο, την ηλικία, τη θρησκεία, τις πολιτικές πεποιθήσεις, τις γεωγραφικές περιοχές, την πολιτιστική οντότητα ή άλλου τύπου διακρίσεις.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση δεν είναι σε ρυθμό επίτευξης του στόχου ενεργειακής απόδοσης για το 2030. Η οικιακή κατανάλωση ρεύματος η οποία αποτελεί το 1/4 της συνολικής κατανάλωσης ρεύματος παραμένει με μικρές διαφοροποιήσεις ίδια από το 2015. Η χρήση ανανεώσιμων πηγών ενέργειας αυξάνεται συνεχώς με το μερίδιό της να υπερδιπλασιάζεται από το 2004, όταν οι ανανεώσιμες πηγές ενέργειας καλύπτουν μόνο το 9,6% της ακαθάριστης τελικής κατανάλωσης ενέργειας ενώ το 2019 το ποσοστό είναι 22,3%. Ο στόχος μέχρι το 2030 είναι 50% με την Φινλανδία να καλύπτει το 56% της τελικής κατανάλωσης από ανανεώσιμες πηγές και στον αντίποδα την χειρότερη επίδοση έχουν η Μάλτα, το Βέλγιο, η Ολλανδία και το Λουξεμβούργο με ποσοστά χαμηλότερα από 10%.

Όσον αφορά το οικονομικό όφελος που παράγεται ανά μονάδα ενέργειας παρουσιάζει αύξηση και για τα 27 κράτη μέλη την τελευταία δεκαετία της τάξης του 3,5% τον χρόνο κατά μέσο όρο.

2.3 Μέτρα και επίτευξη στόχων.

Στη σημερινή εποχή της πανδημίας, η ΕΕ μέσω του σχεδίου της ανάκαμψης Next Generation EU³⁶ έχει ως στόχο να κάνει την Ευρώπη πιο υγιή, πιο πράσινη, και πιο ψηφιακή. Η επέλαση της κρίσης του 2010 που έφερε ως αποτέλεσμα τη συρρίκνωση του Ακαθάριστου Εγχώριου Προϊόντος (ΑΕΠ) κατά 25% θέτοντας λουκέτο σε πολλές επιχειρήσεις, με αύξηση του ποσοστού της ανεργίας καθώς και την τροποποίηση της μορφής της απασχόλησης από πλήρη σε μερική σε εναπομένουσες επιχειρήσεις, έθεσε ως προτεραιότητα την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής και της απασχόλησης³⁷ Το πραγματικό ακαθάριστο (ΑΕΠ) εγχώριο προϊόν είναι ένα μέτρο προσαρμοσμένο στον πληθωρισμό που αντικατοπτρίζει την αξία όλων των αγαθών και υπηρεσιών που παράγονται από μια οικονομία ανά έτος (σε τιμές του έτους βάσης). Το ΑΕΠ αφορά την οικονομική ανάπτυξη κάθε χώρας και για την Ελλάδα είναι χαμηλά σε σχέση με τις αποδόσεις της υπόλοιπης Ευρώπης. Παρά την μεγάλη αυτή διαφορά, είναι σαφές ότι και η Ελλάδα και η Ευρώπη γενικότερα, ακολουθούν μια παρόμοια ανοδική πορεία από το 2013 - 2019, ενώ διακρίνεται μια κάθοδος από το 2020 λόγω της πανδημίας Covid 19³⁸

Η πανδημία Sars Covid 19 δημιούργησε την ανάγκη στην εκπαιδευτική κοινότητα να κατευθυνθεί προς τα ψηφιακά μέσα μετάδοσης της πληροφορίας (τηλεκπαίδευση) και τη χρήση ψηφιακού εκπαιδευτικού υλικού για τη συνέχιση της μαθησιακής διαδικασίας. Η επιχειρηματική δραστηριότητα επίσης αξιοποίησε τα ψηφιακά μέσα για την ομαλή συνέχιση της. Σε συνδυασμό με το Next Generation EU, η Ευρωπαϊκή Επιτροπή εγκαινίασε ένα σύμφωνο για τις δεξιότητες, στις 10-11-2020, για την καλλιέργεια των δεξιοτήτων και όπως αυτό έχει ήδη αναρτηθεί στη σχετική ιστοσελίδα, την επανεκπαίδευση, και την επαγγελματική αποκατάσταση των Ευρωπαίων πολιτών μέσω συμπράξεων.

³⁶ [https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en#nextgenerationeu.](https://ec.europa.eu/info/strategy/recovery-plan-europe_en#nextgenerationeu)

https://ec.europa.eu/info/strategy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027/revenue/own-resources_en

³⁷ Η κρίση έβαλε λουκέτο σε πάνω από 180.000 επιχειρήσεις - Ειδήσεις - νέα - Το Βήμα Online (tovima.gr)

³⁸ [300.000 επιχειρήσεις κατέβασαν «ρολά» στα χρόνια της κρίσης - iefimerida.gr.](https://www.iefimerida.gr/300.000-epixeiriseis-katevbasan-rola-sta-chronia-tis-krisis-iefimerida-gr)

³⁸ [etisia .ekthesi 2021.pdf \(imegsevee.gr\)](https://www.etisia.gov.gr/ekthesi-2021.pdf)

Σε απάντηση των προκλήσεων που αφορούν τη μείωση της ανεργίας και τη διασφάλιση ποιοτικής κατάρτισης και απασχόλησης, η Επιτροπή Πισσαρίδη στην έκθεση της αναφέρει και προτείνει μεταρρυθμίσεις και πολιτικές που ενσωματώνονται στο Εθνικό Σχέδιο Ανάκαμψης και Ανθεκτικότητας για την Ελλάδα, όπως αυτό είναι δημοσιευμένο.

Η Ατζέντα 2030 που εγκρίθηκε ομόφωνα το 2015 από όλους τους ηγέτες του κόσμου, αφορά τη Βιώσιμη Ανάπτυξη, με στόχο έναν κόσμο δικαιότερο, με ευημερία, ειρηνικότερο, και σε έναν πλανήτη υγιή³⁹. Το πολυετές δημοσιονομικό πλαίσιο 2021-2027 και το πρόγραμμα Next Generation EU αποτελούν κύριες πηγές χρηματοδότησης για την καταπολέμηση των συνεπειών της υγειονομικής κρίσης του κορονοϊού . Ωστόσο, την κύρια ευθύνη για την επανακατάρτιση του ανθρώπινου δυναμικού και την ανάπτυξη των δεξιοτήτων την έχουν τα κράτη μέλη και οι εταιρείες.

Η ανεργία είναι ένα κοινωνικό φαινόμενο το οποίο πλήττει σε μεγάλο βαθμό την Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, και ειδικότερα μετά την έντονη οικονομική κρίση που ξεκίνησε να βιώνει η χώρα το 2008. Μετά το 2008, τα ποσοστά της Ελλάδας βρίσκονται σε απότομη καθοδική πορεία μέχρι και το 2013 από περίπου 65% στο χαμηλότερο σημείο 54%, ενώ η Ευρώπη παρουσιάζει μια αρκετά πιο σταθερή πορεία. Επίσης, διακρίνεται μια σταδιακή άνοδος μετά το 2013, τόσο στην Ελλάδα όσο και στην Ευρώπη, η οποία σταματάει το 2019. Επιπρόσθετα από το Μάρτιο του 2020 με τον Sars Covid 19 να πλήττει την Ελλάδα και τα μέτρα που λήφθηκαν για την αντιμετώπιση της πανδημίας, τη στασιμότητα διαδέχθηκε η καθοδική πορεία που επέφερε αρνητικές επιπτώσεις στην οικονομία και αύξηση της ανεργίας σύμφωνα με το χάρτη ανεργίας της ΕΛΣΤΑΤ⁴⁰.

Η διαβάθμιση της κλίμακας κατάταξης των χωρών αναφορικά με τους δείκτες ΣΒΑ η κυμαίνεται από το μηδέν (0) έως το εκατό (100). Η Σουηδία κατέχει την πρώτη θέση και βαθμολογείται με 85.0 σε αντίθεση με την Κεντρική Αφρικανική Δημοκρατία η οποία συγκεντρώνει τη χαμηλότερη βαθμολογία με 37,7 και κατατάσσεται τελευταία. Σύμφωνα με την έκθεση της Ευρωπαϊκής επιτροπής (2019:66) στην αξιολόγηση 156 χωρών για την παγκόσμια κατάταξη του δείκτη ΣΒΑ, η Ελλάδα κατατάσσεται στην 48η θέση και βαθμολογείται με 70.6 ενώ 7 κράτη μέλη της ΕΕ-27 συγκαταλέγονται μεταξύ των 10

³⁹(Γκιουτέρεζ 2018).<https://www.kathimerini.gr/opinion/969861/arthro-gkoytieres-gia-mia-pagkosmiopoiisi-choris-apokleismoys/>

⁴⁰[Στατιστικές - ELSTAT \(statistics.gr\)](https://www.elsstat.gr/)

κορυφαίων καθώς επίσης το σύνολο των 27 κρατών μελών της ΕΕ περιλαμβάνεται στις 50 κορυφαίες χώρες από τις αξιολογούμενες.

Η Ελλάδα ακολουθώντας καλή πορεία κατευθύνεται προς την επίτευξη του ΣΒΑ 7 για την οικονομική και καθαρή ενέργεια με βαθμολογία 86,9 (Sachs, Schmidt-Traub, Kroll, Lafortune and Fuller, 2018:70) καθώς με μεγάλη προσπάθεια καλύφθηκε η πρόσβαση στην ηλεκτρική ενέργεια και στα καθαρά καύσιμα και επιπλέον υπάρχει εξομάλυνση στις ανανεώσιμες πηγές ενέργειας και στις εκπομπές CO₂ από τα καύσιμα. Το ίδιο ισχύει και για το ΣΒΑ 13 (κλίμα) καθώς οι δράσεις που λαμβάνονται για την επίτευξη του στόχου όπως είναι η παρακολούθηση της ευπάθειας της κλιματικής αλλαγής, η ενσωμάτωση του CO₂ στις εξαγωγές ορυκτών καυσίμων καθώς και ο συνδυασμός της ενέργειας με τις εκπομπές του CO₂/άτομο ανέβασαν τη βαθμολογία στο 78,1 (έκθεση των Sachs, Schmidt- Traub, Kroll, Lafortune and Fuller 2018: 212-213).

Από την μέχρι τώρα προσπάθεια της Ελλάδας για την επίτευξη των ΣΒΑ έως το 2030 παρατηρείται μικρή ανοδική πορεία, ωστόσο το ποσοστό είναι χαμηλότερο από το απαιτούμενο σε ότι αφορά την υγεία όπως είναι η νεογνική-μητρική θνησιμότητα και διάφορες ασθένειες αλλά και σε θέματα ισότητας των δύο φύλλων. Η προσπάθεια για την ορθή διαχείριση των υπηρεσιών ύδρευσης, των χερσαίων και υδάτινων οικοσυστημάτων που αποσκοπεί στην προστασία της βιοποικιλότητας, αναδεικνύουν τις προθέσεις για την καλή πορεία προς την επίτευξη. Προς την ίδια πορεία όμως οδεύει η αξιοποίηση και αναβάθμιση των τηλεπικοινωνιών και η χρήση υπηρεσιών του διαδικτύου για την ανάπτυξη τους.

Ωστόσο η προσπάθεια πρέπει να επικεντρωθεί περισσότερο προς τους ΣΒΑ 1 (μηδενική φτώχεια), 4 (εκπαίδευση), 8 (αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη) και 14 (ζωή στο νερό) καθώς έχουν παραμείνει σταθεροί και κατά συνέπεια ο ρυθμός προόδου είναι χαμηλότερος του 50%, ποσοστό που δεν αγγίζει την επίτευξη των ΣΒΑ έως το 2030, αν συνεχιστεί με τον ίδιο ρυθμό. Στην πραγματικότητα τα τελευταία χρόνια για το ΣΒΑ 4 (εκπαίδευση) καταβάλλονται προσπάθειες που αναμένεται να ευδοκιμήσουν τα επόμενα χρόνια και αναλύονται στις επόμενες παραγράφους ενώ για τους ΣΒΑ 12 (υπεύθυνη κατανάλωση και παραγωγή) και 17 (συνεργασία για τους στόχους) δεν υπάρχουν αναφορές και στοιχεία.

Για την ποιοτική εκπαίδευση στην Ελλάδα έχουν εφαρμοστεί πολιτικές και μέτρα που αποσκοπούν στην επίτευξη του ΣΒΑ 4 (εκπαίδευση), υιοθετώντας το Εθνικό Στρατηγικό

Πλαίσιο που παρουσιάστηκε στην Εθνική Έκθεση αξιολόγησης για τους ΣΒΑ, επιδιώκοντας την αναβάθμιση της επαγγελματικής εκπαίδευσης και κατάρτισης εντάσσοντας το θεσμό της μαθητείας σύμφωνα με αξιολογήσεις κοινωνικοοικονομικών αναγκών και συστημικών αδυναμιών, που συμβάλλει μεταξύ άλλων στην ανάπτυξη δεξιοτήτων για την απασχόληση και την αξιοπρεπή εργασία. Με την εφαρμογή του αναβαθμίζεται συνάμα και ο ΣΒΑ 8 (αξιοπρεπής εργασία και οικονομική ανάπτυξη), (Hellenic Republic, 2018)

Η ισότιμη πρόσβαση σε όλα τα επίπεδα της εκπαίδευσης (ΣΒΑ4.1 & ΣΒΑ4.2) εξασφαλίζεται με τη δημιουργία Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας που απευθύνονται σε ενήλικα άτομα 18-30 ετών για να αναπτύξουν/ενισχύσουν γνώσεις και δεξιότητες που αποσκοπούν στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού και την μείωση των ανισοτήτων. Θεσπίστηκαν επίσης το ολοήμερο σχολείο⁴¹ και το Ινστιτούτο Εκπαιδευτικής Πολιτικής (ΙΕΠ) για τη μείωση της πρόωρης εγκατάλειψης του σχολείου⁴².

Σημαντικό βήμα στην τριτοβάθμια εκπαίδευση (ΣΒΑ4.3) και για όλα τα Ελληνικά Πανεπιστήμια αποτελεί η θέσπιση Κέντρων Κατάρτισης και Δια Βίου Μάθησης (έχουν ήδη δημιουργηθεί στα πανεπιστήμια) για τον εμπλουτισμό των γνώσεων και των δεξιοτήτων σύμφωνα με τις αναδύμενες ανάγκες στην αγορά εργασίας και τη μείωση της ανεργίας, την αξιοπρεπή εργασία και την οικονομική ανάπτυξη που θα συμβάλλουν στην καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού (Ν.4485/2017).

Όπως είναι γνωστό το σχολικό έτος 2017-2018 για την εξάλειψη διακρίσεων με βάση το φύλο και την διασφάλιση ισότιμης πρόσβασης σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης (ΣΒΑ4.5) εφαρμόστηκε πιλοτικό πρόγραμμα που απευθυνόταν σε πληθυσμό ΡΟΜΑ καθώς και σε παιδιά της μουσουλμανικής μειονότητας της Θράκης ηλικίας 16-21⁴³. Το πρόγραμμα αυτό επιδιώκει την ενσωμάτωση των ΡΟΜΑ στο Ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε να μειωθούν τα ποσοστά πρώτης εγκατάλειψης του σχολείου. Επομένως, μέσω του προγράμματος επιδιώκεται η ένταξη των ΡΟΜΑ στην ελληνική κοινωνία. Επίσης, στα συγκεκριμένα σχολεία (ΣΔΕ) μπορούν να παρακολουθήσουν μαθήματα μέλη από διάφορες ευάλωτες κοινωνικές ομάδες, όπως οι μετανάστες, και οι κρατούμενοι. Κύριος στόχος των σχολείων αυτών είναι να αναπτύξουν τις γνώσεις και τις δεξιότητες των μαθητών και

⁴¹[ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ - Ολοήμερο Σχολείο \(minedu.gov.gr\)](http://www.minedu.gov.gr)

⁴²[Newseae.gr - ΙΕΠ: Έκθεση αποτύπωσης της μαθητικής διαρροής στην ελληνική Πρωτοβάθμια & Δευτεροβάθμια Εκπαίδευση, 2014-2017 | NEWSEAE.GR](http://www.newseae.gr)

⁴³[ΔΡΑΣΕΙΣ - Διαπολιτισμική εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη \(museduc.gr\) , Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας – Μια ευκαιρία για ουσιαστική ένταξη των Ρομά | Alfavita](http://www.museduc.gr)

παράλληλα να προωθήσουν την πρωτοβάθμια και τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Το πρόγραμμα των Σχολείων Δεύτερης Ευκαιρίας μπορεί να υλοποιηθεί σε σφραγιστικά ιδρύματα και κέντρα απεξάρτησης, έτσι ώστε να μειωθούν οι ανισότητες και να εξαλειφθεί ο κοινωνικός αποκλεισμός. Τα τελευταία χρόνια παρατηρείται σημαντική εξέλιξη του προγράμματος λαμβάνοντας υπόψη ότι σήμερα λειτουργούν στη χώρα 76 συνολικά Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας⁴⁴. Οι συμμετέχοντες έχουν τη δυνατότητα να ολοκληρώσουν τις σπουδές τους και να λάβουν μέρος στις τελικές εξετάσεις που πραγματοποιούνται σε σχολεία της χώρας⁴⁵.

Στόχος της Ελληνικής εκπαιδευτικής πολιτικής είναι η διασφάλιση των δικαιωμάτων όλων των φοιτητών ώστε να έχουν ίση πρόσβαση στην εκπαίδευση, μεταξύ των οποίων και τα παιδιά με ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και με αναπηρία, όπως προβλέπεται από τη Σύμβαση των Ηνωμένων Εθνών για τα Δικαιώματα των Ατόμων με Αναπηρία (Άρθρο 24). Για την επίτευξη του στόχου αυτού είναι σημαντικό να ληφθούν μέτρα και νομοθετικές πρωτοβουλίες που στοχεύουν στην καταπολέμηση των διακρίσεων και των ανισοτήτων στην εκπαίδευση. Το ισχύον θεσμικό πλαίσιο επιδιώκει την ενσωμάτωση των μαθητών και φοιτητών με αναπηρία σε βασικές εκπαιδευτικές δομές (συμμετοχή σε μαθήματα γενικής εκπαίδευσης με παράλληλα προγράμματα εξατομικευμένης υποστήριξης για τους μαθητές με ειδικές ανάγκες (Εγκύκλιος Έναρξης της Ενισχυτικής Διδασκαλίας για το Σχολικό Έτος 2018-2019) που συνεχίζεται^{46,47}. Τα βιβλία της γενικής εκπαίδευσης έχουν σχεδιαστεί ώστε να είναι σε προσβάσιμη μορφή τόσο την πρωτοβάθμια όσο και την δευτεροβάθμια εκπαίδευση.

Για την επαγγελματική κατάρτιση και την επαγγελματική εκπαίδευση που σχετίζονται άμεσα και αποτελούν προτεραιότητα του εκπαιδευτικού συστήματος της Ελλάδας, έχουν ληφθεί μέτρα τα οποία είναι εν εξέλιξη. Οι πρωτοβουλίες για την επίτευξη του συγκεκριμένου στόχου περιλαμβάνουν την έγκριση του Εθνικού Στρατηγικού Πλαισίου για την Αναβάθμιση της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης και της Μαθητείας από το Υπουργείο Εκπαίδευσης, Έρευνας και Θρησκευμάτων το 2016. Μέσω του Πλαισίου

⁴⁴ [Σχολεία Δεύτερης Ευκαιρίας | Ίδρυμα Νεολαίας και Δια Βίου Μάθησης - INEΔΙΒΙΜ \(inedivim.gr\)](#)

⁴⁵ <https://m.naftemporiki.gr/story/1809786?>

⁴⁶ [ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ - 19-10-18 Ενισχυτική διδασκαλία για το σχολικό έτος 2018-2019 \(minedu.gov.gr\)](#)

⁴⁷ [ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ - 10-11-22 Πρόσκληση εκπαιδευτικών για την ενισχυτική διδασκαλία Γυμνασίων \(minedu.gov.gr\)](#)

αυτού παρουσιάζονται οι προκλήσεις κι η υφιστάμενη κατάσταση στην επαγγελματική εκπαίδευση στην Ελλάδα, ενώ παράλληλα λαμβάνονται υπόψη χαρακτηριστικά που σχετίζονται με τα οικονομικά και κοινωνικά στοιχεία στη χώρα, καθώς και με αδυναμίες που εντοπίζονται στο ελληνικό εκπαιδευτικό σύστημα, ώστε να προταθούν μέτρα και μεταρρυθμίσεις.

Επιπλέον εφαρμόστηκαν πολιτικές και μέτρα σε όλες τις εκπαιδευτικές βαθμίδες για την ενίσχυση και προαγωγή της βιώσιμης ανάπτυξης (ΣΒΑ4.7) όπου μέσω αυτών επιδιώχθηκε η ενσωμάτωση των βασικών αρχών της βιώσιμης ανάπτυξης. Τα τελευταία χρόνια επιχειρείται μέσω της Εθνικής Στρατηγικής η αναμόρφωση του εκπαιδευτικού συστήματος στην τυπική εκπαίδευση σε διοικητικό και δομικό επίπεδο, με βασικό στόχο την εισαγωγή και προαγωγή της εκπαίδευσης στη Βιώσιμη Ανάπτυξη.

Στις βασικές προτεραιότητες εντάσσεται η Διά Βίου Μάθηση, τόσο σε διεθνές, όσο και σε ευρωπαϊκό επίπεδο, καθώς συσχετίζεται άμεσα με την πλήρη συμμετοχή του ατόμου στο κοινωνικό σύνολο, την ευημερία και την απασχόληση. Είναι γνωστό ότι ο όρος δια βίου μάθηση είναι ευρύτερος από τον όρο εκπαίδευση και περιλαμβάνει κάθε μορφή μάθησης, καθ όλη τη διάρκεια της ζωής του ανθρώπου. Οι οικονομικές μεταβολές, η τεχνολογική επανάσταση, και οι αλλαγές στο πολιτισμικό και κοινωνικό επίπεδο, προκάλεσαν την ανάγκη για συστηματική μάθηση. Η Ευρωπαϊκή Ένωση μέσω ψηφισμάτων και αποφάσεων (Θεματολογικά δελτία για την Ευρωπαϊκή Ένωση - 2021⁴⁸, θέτει ως βασική προτεραιότητα στην πολιτική της ατζέντα τη Δια Βίου Μάθηση και δίνει έμφαση στην εκπαίδευση, την έρευνα, την καινοτομία, και παράλληλα στην καλλιέργεια δεξιοτήτων των πολιτών της, δημιουργώντας την «κοινωνία της γνώσης» και τη σύνδεσή της με την αγορά εργασία.

Η Δια Βίου Μάθηση κι ο σχεδιασμός του Εθνικού Δικτύου Δια Βίου Μάθησης μπορούν να συμβάλουν στην αντιμετώπιση πολλαπλών σύγχρονων προκλήσεων, μεταξύ των οποίων όπως οι ελλειπείς δεξιότητες του εργατικού δυναμικού, ο αυξανόμενος ανταγωνισμός σε παγκόσμιο επίπεδο και η χρηματοπιστωτική κρίση. Για την αντιμετώπιση των ζητημάτων αυτών το Σεπτέμβριο του 2010 ψηφίστηκε από το Ελληνικό κοινοβούλιο νόμος (Ν. 3879/2010), μέσω του οποίου καθορίζεται η Εθνική Ολιστική Στρατηγικής για τη Διά Βίου Μάθηση, καθώς κι η διαμόρφωση του Εθνικού Δικτύου Δια Βίου Μάθησης⁴⁹

⁴⁸www.europarl.europa.eu/factsheets/el

⁴⁹Νόμος 3879/2010 -FEK-2010-Tefxos A-00163-downloaded -07_12_2022.pdf

Στο συγκεκριμένο νόμο αναφέρονται όλα τα όργανα διοίκησης κι οι πάροχοι των υπηρεσιών στα πλαίσια της δια βίου μάθησης, οι οποίοι εντάσσονται και λειτουργούν υπό την αιγίδα διαφορετικών υπουργείων. Επίσης, παρουσιάστηκαν για πρώτη φορά δράσεις από τη Γενική Γραμματεία Δια Βίου Μάθησης του Υπουργείου Εκπαίδευσης, Έρευνας και Θρησκευμάτων, οι οποίες σχεδιάστηκαν και υλοποιήθηκαν από κοινωνικούς εταίρους και κρατικούς φορείς, για τη Διά Βίου Μάθηση . Μέσω της χαρτογράφησης των συγκεκριμένων ενεργειών και των διαβουλεύσεων με οργανώσεις νέων, αναμένεται να επιτευχθεί υιοθέτηση της Εθνικής Στρατηγικής για τη Νεολαία από τη Γενική Γραμματεία Διά Βίου Μάθησης και Νέας Γενιάς, η οποία θα είναι το βασικό πλαίσιο πολιτικής ώστε να ενισχυθεί η θέση των νέων χώρα. Επίσης, αναμένεται να δώσει έμφαση σε θεματικούς τομείς, μεταξύ των οποίων η διευκόλυνση της μετάβασής των νέων στην ενηλικίωση, η προώθηση της αυτονομίας, η μείωση των ανισοτήτων, η συμμετοχή των νέων στη δημοκρατική ζωή, η ευεξία, η επιχειρηματικότητα των νέων, οι ευκαιρίες απασχόλησης, η αξιοπρεπής εργασία, η ανάπτυξη δεξιοτήτων κι η ποιοτική εκπαίδευση.

Τέλος, στη χώρα λειτουργεί ένα δίκτυο που αποτελείται από 58 Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης τα οποία επικεντρώνονται στην οργάνωση προγραμμάτων για μαθητές και εκπαιδευτικούς όλων των εκπαιδευτικών βαθμίδων⁵⁰. Στόχος των κέντρων αυτών είναι η προώθηση κι η βελτίωση της κατάρτισης που βασίζεται στην κοινότητα για επαγγελματίες, καθώς και στη δημιουργία ενός δικτύου διαβούλευσης και επικοινωνίας, μεταξύ κυβερνητικών και τοπικών αρχών, εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και μη – κυβερνητικών οργανώσεων.

Δεδομένου ότι η Δια Βίου Μάθηση (ΣΒΑ4.4 & ΣΒΑ4.6) αποτελεί προτεραιότητα σε Ευρωπαϊκό και Διεθνές επίπεδο αφού είναι συνυφασμένη με την απασχόληση, μέσω αυτής επιδιώκεται η ευημερία, η εκμηδένιση της φτώχειας και του κοινωνικού αποκλεισμού και η εξασφάλιση ικανοποιητικού επιπέδου διαβίωσης. Το 2010 με νομοθετική διαδικασία τέθηκε η βάση για δημιουργία και την εφαρμογή Εθνικού Δικτύου Δια Βίου Μάθησης όπου περιλαμβάνει τους κυβερνητικούς οργανισμούς Δια Βίου Μάθησης και τους κοινωνικούς εταίρους που αποτελούν παρόχους υπηρεσιών και λειτουργούν υπό την αιγίδα υπουργείων (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, ΙΝΕ ΓΣΕΕ, ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ, ΚΑΕΛΕ ΕΣΕΕ, ΙΝΕΜΥ ΕΣΕΕ, ΙΝΣΕΤΕ) προκειμένου να αναπτυχθεί η Εθνική Στρατηγική Νεολαίας από τη Γενική Γραμματεία Δια

⁵⁰ [Κέντρα Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης / Στοιχεία Επικοινωνίας ΚΠΕ - edu.klimaka.gr](http://edu.klimaka.gr)

Βίου Μάθησης, όπου επικεντρώνεται σε θεματικές περιοχές που επηρεάζουν τη νεολαία, όπως η ποιοτική εκπαίδευση και η ανάπτυξη δεξιοτήτων, η αξιοπρεπής εργασία και οι ευκαιρίες απασχόλησης.

Ιδιαίτερη βαρύτητα δίνεται στην Επαγγελματική Κατάρτιση όπως προαναφέρθηκε (ΣΒΑ4.4) αφού αφενός, πρέπει να στηρίζει τους μακροχρόνια ανέργους διευκολύνοντας στην εξεύρεση εργασίας και απασχόλησης και αφετέρου, να διαμορφώσει και να προσαρμόσει το σχεδιασμό σύμφωνα με το εκσυγχρονισμένο περιβάλλον εργασίας και τη ζήτηση καθώς και την εφαρμογή πολιτικών για την αγορά εργασίας. Τα τελευταία χρόνια γίνονται συντονισμένες ενέργειες για την αναβάθμιση του Θεσμικού πλαισίου της εκπαίδευσης και κατάρτισης κατόπιν διερεύνησης της αγοράς εργασίας για τις γνώσεις, δεξιότητες και ικανότητες σε πολλά επαγγέλματα στο πλαίσιο της πράξης «Διαμόρφωση Οδηγών Κατάρτισης και Εκπαιδευτικών Εγχειριδίων Ινστιτούτων Επαγγελματικής Κατάρτισης (ΙΕΚ)» με κωδικό ΕΔΒΜ111 και ΟΠΣ 5069281, από συμπράττοντες φορείς (ΙΜΕ ΓΣΕΒΕΕ, ΙΝΕ ΓΣΕΕ ΚΑΝΕΠ ΓΣΕΕ, ΚΑΕΛΕ ΕΣΕΕ, ΙΝΕΜΥ ΕΣΕΕ, ΙΝΣΕΤΕ, κ.α.) υπό την αιγίδα του Υπουργείου Εργασίας, για τη διαμόρφωση των προγραμμάτων κατάρτισης σύμφωνα με τις αναδυόμενες ανάγκες στην αγορά εργασίας. Αυτό οδήγησε σε αναπροσαρμογή και επικαιροποίηση των οδηγιών σπουδών των επαγγελματικών που πραγματοποιείται την παρούσα περίοδο. Συνεπώς η αναγνώριση των αναδυόμενων αναγκών στην αγορά εργασίας σε γνώσεις και δεξιότητες η οποία συμβαδίζει με τις αναπτυξιακές επιχειρηματικές δυνατότητες αποτέλεσαν το έναυσμα για την αναπροσαρμογή του προγράμματος σπουδών σε όλα τα επίπεδα εκπαίδευσης και κατάρτισης, τη διασφάλιση της ποιότητας και επέκταση τη μείωση της ανεργίας⁵¹.

Στο πλαίσιο της πράξης «Ανάπτυξη Επικαιροποίηση και Πιστοποίηση Επαγγελματικών Περιγραμμάτων και Πλαισίων Εκπαιδευτικών Προδιαγραφών» με ΟΠΣ (ΜΙΣ) 5075008 εντάσσεται η ανάπτυξη, επικαιροποίηση και πιστοποίηση επαγγελματικών περιγραμμάτων και πλαισίων εκπαιδευτικών προδιαγραφών προγραμμάτων (ΕΠ και ΠΕΠ1) με σκοπό την αναβάθμιση του θεσμού της Επαγγελματικής Εκπαίδευσης και Κατάρτισης. Συνολικά αναμένεται να επικαιροποιηθούν από τους συμπράττοντες φορείς εκατόν είκοσι τέσσερα (124) υφιστάμενα ΕΠ & ΠΕΠ και να αναπτυχθούν τριάντα εννέα (39) νέα για την

⁵¹ <https://empedu.gov.gr/invitation/diamorfosi-odigon-katartisis-institoyton-epaggelmatikis-katartisis-iek/>

ανάπτυξη - επικαιροποίηση και πιστοποίηση Επαγγελματικών Περιγραμμάτων και Πλαισίων Προγραμμάτων⁵².

Επιπλέον με τη θέσπιση του νόμου 4430/2016⁵³ δίνεται η δυνατότητα στους εγγεγραμμένους ανέργους στον ΟΑΕΔ (πλέον ΔΥΠΙΑ), να συμμετάσχουν σε προγράμματα εκπαίδευσης και κατάρτισης εμπλουτίζοντας και εντατικοποιώντας τις γνώσεις και δεξιότητές τους, για τη βελτίωση ένταξης στην αγορά εργασίας. Η δημιουργία νέων θέσεων εργασίας αποτελεί σημαντική πρόκληση. Επίσης, η δημιουργία των συνθηκών που θα επιτρέπουν το συνδυασμό των ποιοτικών θέσεων εργασίας με την τόνωση της οικονομίας και την προστασία του περιβάλλοντος, συνιστά βασική προϋπόθεση της βιώσιμης οικονομικής ανάπτυξης, διασφαλίζοντας παράλληλα ότι όλες οι ηλικιακές κατηγορίες θα πρέπει να έχουν πρόσβαση στην απασχόληση και τις κατάλληλες συνθήκες εργασίας. Επιδιώκεται η προαγωγή διαρκούς, βιώσιμης και χωρίς αποκλεισμούς οικονομική ανάπτυξη και η πλήρης απασχόληση και αξιοπρεπή εργασία για όλους. Μεταξύ άλλων επιδιώκει τα εξής :

Έως το 2030, να υπάρχει πλήρης και παραγωγική απασχόληση για όλους, γυναίκες και άντρες όλων των ηλικιών, όπως και διαθεσιμότητα νέων θέσεων εργασίας. Η επίτευξη και εξασφάλιση της ίσης αμοιβής για εργασία ίσης αξίας είναι σημαντική και για τα δύο φύλα, καθώς και για τα άτομα με αναπηρίες και τους νέους.

Καταβάλλεται προσπάθεια για τη μείωση του ποσοστού των νέων που δε μορφώνονται, εκπαιδεύονται ή απασχολούνται και την επίτευξη ανάπτυξης - εφαρμογής μιας παγκόσμιας στρατηγικής για την απασχόληση των νέων με την εφαρμογή του Παγκόσμιου Συμφώνου Απασχόλησης της Διεθνούς Οργάνωσης Εργασίας.⁵⁴ Η πρόοδος αυτή στην Ποιοτική Εκπαίδευση (ΣΒΑ4) βαθμολόγησε την Ελλάδα με 86,2 για την πρόοδο σε δύο από τους έξι δείκτες που αφορούν το συγκεκριμένο στόχο δηλαδή στο χαμηλό ποσοστό εγκατάλειψης του σχολείου (6%) και στο υψηλό ποσοστό πτυχιούχων (43,7%).

Όσον αφορά το ΣΒΑ 8, για την αξιοπρεπή εργασία και οικονομική ανάπτυξη (Hellenic Republic, 2018) όπου η Ελλάδα βαθμολογήθηκε με 59,8 (Eurostat 2017) εφαρμόστηκαν πολιτικές και μέτρα για την επίτευξή του. Μέτρα που λαμβάνονται για την

⁵² <https://empedu.gov.gr/decision/anaptyxi-epikairopoiisi-kai-pistopoiisi-epaggelmatikon-perigrammaton-kai-plaision-ekpaideytikon-prodiagrafon-programmaton/>

⁵³ http://elib.aade.gr/elib/DesktopModules/PdfViewer/web/viewer.html?file=/elib/DesktopModules/ViewModule/Documents/gr-act-2016-4430-4430_2016.pdf

⁵⁴ <https://www.statistics.gr/sdg8>

προαγωγή της πλήρους απασχόλησης και της αξιοπρεπούς εργασίας για όλους (ΣΒΑ8.5) είναι η αναβάθμιση και πιστοποίηση δεξιοτήτων σύμφωνα με τις αναδυόμενες ανάγκες στην αγορά εργασίας, οι κατά τόπους παρεμβάσεις σε περιοχές με υψηλό ποσοστό ανεργίας, η συμβουλευτική και η παροχή εξειδικευμένης κατάρτισης σε ανέργους αλλά και νέους επιχειρηματίες, κ.ά.

Ενισχύεται επίσης η αγορά εργασίας τόσο στο δημόσιο όσο και στον ιδιωτικό τομέα μέσω κοινωφελούς εργασίας και επιχορηγήσεων (στον ιδιωτικό τομέα) για την ενίσχυση της απασχόλησης, προσελκύοντας τις ιδιωτικές επιχειρήσεις να προσλάβουν ανέργους επιδοτώντας το μισθολογικό και μη μισθολογικό τους κόστος. Προωθείται και ενθαρρύνεται η αυτοαπασχόληση για ανέργους ως εναλλακτική λύση, με προγράμματα ενίσχυσης της επιχειρηματικότητας και την διαρκή καθοδήγηση για την ανάπτυξη βιώσιμης επιχείρησης σύμφωνα με το κοινωνικοοικονομικό κλίμα που επικρατεί στο χώρο. Για τον έλεγχο του braindrain (εκροή νέων στο εξωτερικό) εφαρμόζονται δράσεις για την προώθηση της απασχόλησης, την ενίσχυση της επιχειρηματικότητας και την απόκτηση εργασιακής εμπειρίας μέσω της μαθητείας.

Έμφαση δίνεται σε δράσεις και πολιτικές για την ενίσχυση της τουριστικής ανάπτυξης αφού η Ελλάδα αποτελεί τουριστικό προορισμό. Επιτυγχάνεται με την εφαρμογή καινοτόμων επενδυτικών προγραμμάτων όπως είναι ο Εναλλακτικός Τουρισμός στο πλαίσιο του επιχειρησιακού προγράμματος Ανταγωνιστικότητα, Επιχειρηματικότητα και Καινοτομία (2014-2020) για την ενίσχυση των επιχειρήσεων. Παράλληλα χρηματοδοτούνται επενδυτικά έργα για την ανάδειξη των ελληνικών προϊόντων μέσω εναλλακτικών μορφών τουρισμού όπως για παράδειγμα ο γαστρονομικός πολιτισμός, κ.α.⁵⁵ Όπως είναι γνωστό ο νόμος 4399/2016⁵⁶ για τη βιώσιμη ανάπτυξη επικεντρώνεται στην περιφερειακή σύγκλιση για τη βελτίωση της ανταγωνιστικότητας μέσω της καινοτομίας και της τεχνολογικής εξέλιξης αποσκοπώντας στην επένδυση ξένων κεφαλαίων σε τομείς με ζήτηση. Το 2018 το νομικό πλαίσιο αναπροσαρμόστηκε καθολικά και θωρακίστηκε με κοινούς κανόνες για πάσης φύσεως οικονομικές δραστηριότητες και τον καλύτερο συντονισμό των επιθεωρήσεων ανά τομέα και οικονομική δραστηριότητα και παράλληλα λαμβάνονται μέτρα για την ανάπτυξη του Παρατηρητηρίου Επιχειρηματικότητας (συλλέγει και αναλύει δεδομένα επιχειρηματικής

⁵⁵[Gastronomikos.pdf \(mintour.gov.gr\)](#)

⁵⁶https://www.espa.gr/elibrary/n4399_2016_FEK117A_Anptyxiakos.pdf

οικονομίας) για τη διευκόλυνση του συστηματικού και αποτελεσματικού ελέγχου της αγοράς.

Οι νέοι στόχοι που υιοθετήθηκαν ως συνέχεια και συμπλήρωση των Αναπτυξιακών Στόχων Χιλιετίας προάγουν την ενοποίηση των τριών πυλώνων της αειφόρου ανάπτυξης σε απόλυτη ισότητα μεταξύ τους, χαράζοντας προοπτικές και προτάσεις για την αντιμετώπιση των σημαντικότερων παγκόσμιων προβλημάτων και οι οποίοι κάθε χρόνο μέχρι το 2030 θα ελέγχονται και θα εποπτεύονται από το Πολιτικό Φόρουμ Υψηλού Επιπέδου για τη Βιώσιμη Ανάπτυξη (HLPF), όπως προαναφέρθηκε το οποίο θεσπίστηκε από τον ΟΗΕ ως μόνιμος μηχανισμός εκπλήρωσης των αποφάσεων για τους ΣΒΑ. Η νέα αυτή ατζέντα παρουσιάζει 17 νέους στόχους (με 169 επιμέρους υπο-στόχους)⁵⁷

Όπως έχει καταγραφεί έως το 2019, δηλαδή πριν την πανδημία της Sars Covid 19 το ποσοστό απασχόλησης άγγιξε 73,1% και η ανάπτυξη αυτή την τελευταία δεκαετία ενδεχομένως οφείλεται στην ολοένα και μεγαλύτερη ένταξη του γυναικείου πληθυσμού στο εργασιακό περιβάλλον καθώς και στην αύξηση των ορίων συνταξιοδότησης. Παραταύτα η εξασφάλιση αξιοπρεπούς εργασίας συνδέεται άμεσα με το ασφαλές και υγιές εργασιακό περιβάλλον, χωρίς εργατικά ατυχήματα (πολλές φορές θανατηφόρα) ή με σοβαρές συνέπειες στην υγεία (π.χ. ανάπτυξη νοσημάτων του αναπνευστικού, μυοσκελετικών καταπονήσεων, κ.α.) όπου τελικά διασφαλίστηκαν κάποια πρότυπα για την υγεία και την ασφάλεια στην εργασία. Το ποσοστό των θανατηφόρων εργατικών ατυχημάτων το 2019 ανήλθε σε 1,9 θάνατοι ανά 100 000 εργαζόμενους, ιδιαίτερα σε δύσκολες εργασιακές συνθήκες όπως είναι αυτές των ορυχείων και των λατομείων (ESAW, 2019). Σημαντική μείωση σημειώθηκε από το 2010 με 3 θανάτους ανά 100 000 εργαζόμενους ενώ συγκριτικά με τα δύο φύλα το 2019, το ποσοστό που αντιστοιχούσε στις γυναίκες ήταν μόνο 0,2 ανά 100 000 άτομα, έναντι του 3,1 που αντιστοιχούσε στους άνδρες γεγονός που φανερώνει ότι οι δραστηριότητες σε δύσκολο εργασιακό περιβάλλον με τα υψηλότερα ποσοστά επίπτωσης εκτελούνται από άνδρες (LFS, 2020).

Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις σε επίπεδο κοινοτήτων και οικισμών όπως η κακή ποιότητα του αέρα, η άναρχη εξάπλωση των οικισμών, οι αυξημένες ποσότητες απορριμμάτων καθώς και η διαχείρισή τους αποτελεί πρόκληση των τοπικών αρχών για την επίτευξη της οικονομικής ανάπτυξης μέσω της αειφορίας, στοχεύοντας σύμφωνα με την

⁵⁷ [Agenda_2030.pdf \(mfa.gr\)](#)

Agenda, στην ανακύκλωση του 62% των αστικών αποβλήτων μέχρι το 2030. Εξαίρεση αποτελούν η Ελλάδα, η Μάλτα και η Κύπρος καθώς όλες οι χώρες έχουν ήδη επιτύχει ή οδεύουν προς την επίτευξη του στόχου. Συνολική επίδοση της Ευρωπαϊκής Ένωσης για την κατηγορία Prosperity είναι 57,7%, αν και προκύπτει ότι για τον στόχο της καθαρής ενέργειας SDG 7 οι επιδόσεις είναι μέτριες για όλα σχεδόν τα κράτη ενώ οι επιδόσεις στους SDG 7 (clean energy) και 9 (innovation) για τα κράτη της Βόρειας Ευρώπης και τις Σκανδιναβικές χώρες τείνουν προς την επιτυχία.

Για το στόχο SDG 8 για την εργασία και την ανάπτυξη αρκετά από τα κράτη επιτυγχάνουν τους υπο-στόχους. Για τους τρεις υπόλοιπους στόχους δηλαδή τους SDG 9-11 με εύρος διακύμανσης από 16% μέχρι 88% επισημαίνοντας το υψηλό ποσοστό απόκλισης έχουν τα κράτη μεταξύ τους. Δυστυχώς τα κράτη που έχουν απόκλιση από τους στόχους της κατηγορίας είναι η Ρουμανία, η Βουλγαρία, η Λετονία, η Κροατία, η Λιθουανία, η Πολωνία, η Ουγγαρία και η Ελλάδα (Griffin, 2020).

Σημαντικός στόχος υψηλής σημασίας της Agenda 2030 αποτελεί η διάσωση του πλανήτη και η αντιμετώπιση της κλιματικής αλλαγής. Σύμφωνα με τους SDG 6,12 στόχους η διατήρηση του νερού, τα συστήματα αποχέτευσης, η μόλυνση των παράκτιων περιοχών και η μετάβαση σε κυκλική οικονομία μέσω ανακύκλωσης για τη διαχείριση του νερού και την εξοικονόμηση του αποτελεί προτεραιότητα στη διάσωση του πλανήτη καθώς το νερό είναι απαραίτητο αγαθό για τη διατήρηση της επίγειας ζωής. Ο δείκτης SDG 13 αξιολογεί τις δράσεις της πολιτείας για την προστασία του κλίματος, ενώ οι SDG 14,15 επισημαίνουν τη σημαντικότητα της προστασίας των οικοσυστημάτων σε στεριά, θάλασσα και αέρα. (Κορωνιάδης 2021).

Ότι αφορά την εκμετάλλευση του νερού υπάρχει ο δείκτης `sdg_06_60` που υπολογίζει την ποσότητα νερού που αφαιρείται και την ποσότητα νερού που επιστρέφεται μετά τη χρήση του στο περιβάλλον. Πολύ καλά είναι τα αποτελέσματα που σχετίζονται με τον SDG 6, στην ύδρευση και στο αποχετευτικό σύστημα καθώς προκύπτει ότι μόνο ένα ποσοστό της τάξης του 1,6% του πληθυσμού της ΕΕ δεν είχε εγκαταστάσεις υγιεινής στο σπίτι το 2019. Οι ετήσιοι υπολογισμοί σε εθνικό επίπεδο δεν μπορούν να αποτυπώσουν την ανισότητα που υπάρχει γεωγραφικά εντός μιας χώρας όπως επίσης και το πόσο αυτή επηρεάζεται λόγω της εποχής όπως είναι ο χειμώνας ή το καλοκαίρι. Σύμφωνα με το συγκεκριμένο δείκτη η Ευρωπαϊκή Επιτροπή περιβάλλοντος θεωρεί τις τιμές που αγγίζουν

το 20% ως σημάδι λειψυδρίας ενώ τιμές που υπερβαίνουν το 40% θεωρούνται ως μη βιώσιμες (EEA, 2019). Στις χώρες που υπερέβησαν το 20% το έτος 2017 ήταν η Ισπανία, η Ελλάδα και η Κύπρος με 23%, 39% και 70% αντίστοιχα (EEA, 2017).

Οι τοξικές χημικές ουσίες που καταναλώθηκαν στη ΕΕ το έτος 2019 ήταν 218,5 με σταδιακή μείωση από το έτος 2004 της τάξης του 14%. Ωστόσο η μείωση αυτή δεν υφίσταται την τελευταία πενταετία καθώς η κατανάλωση έχει μείνει σταθερή ή παρουσιάζει μικρή αύξηση όπως συνέβη τη διετία 2017-2019. Με το δείκτη *sdg_12_41* εξετάζεται το ποσοστό των υλικών που ανακτήθηκαν, ανακυκλώθηκαν και επαναχρησιμοποιήθηκαν συντελώντας με αυτό τον τρόπο στην οικονομία αν και τα ανακυκλώσιμα προϊόντα εξαιτίας του ότι χρησιμοποιούνται και απορρίπτονται πολύ γρήγορα κάποια στιγμή δεν είναι πια βιώσιμα. Ο στόχος για το 2030 είναι ποσοστό της τάξης του 19% (Κορωνιάδης 2021)

Η θερμοκρασία του αέρα κοντά στην επιφάνεια της γης δίνει έγκυρα στοιχεία για το μέγεθος της κλιματικής αλλαγής σε παγκόσμιο και σε τοπικό επίπεδο καθώς, σε βάθος ετών υπάρχουν διαδοχικές μετρήσεις συγκεκριμένων τοποθεσιών. Οι διαδοχικές μετρήσεις και καταγραφές σε στεριά και θάλασσα δείχνουν την ανοδική πορεία ενώ οι μετρήσεις της NASA για το έτος 2019 κατέγραψαν αύξηση 2,12 βαθμούς στην κλίμακα Κελσίου σε σχέση με τα προβιομηχανικά επίπεδα. Η οξύτητα των ωκεανών αποτελεί σημαντικό δείκτη των περιβαλλοντικών επιπτώσεων της κλιματικής αλλαγής αφού το νερό απορροφά ολόένα και περισσότερο διοξείδιο του άνθρακα και γίνεται πιο όξινο. Ωστόσο η μέση οξύτητα ήταν 8,055 το έτος 2019, επίπεδο χαμηλό συγκριτικά με το προβιομηχανικό επίπεδο που ήταν 8,2 (Puigarnau, 2019).

Κίνηση της Ευρωπαϊκής Ένωσης που συνδέεται με το δείκτη *sdg_13_60*, αφορά το ‘‘Σύμφωνο των Δημάρχων’’ για την αύξηση της ενεργειακής απόδοσης μέσω ανανεώσιμων πηγών ενέργειας μετά από έγκριση το 2008 και την προώθηση στις τοπικές κοινωνίες και περιφέρειες για τον μετριασμό της κλιματικής αλλαγής και την ενσωμάτωση των γενικότερων στόχων για την τοπική ανάπτυξη. Από την εφαρμογή του έως το 2020 η συμμετοχή είναι αυξανόμενη (10.700 υπογράφοντες δήμαρχοι), εκπροσωπώντας το 42,6% των πολιτών της Ευρωπαϊκής Ένωσης⁵⁸ (Κορωνιάδης 2021).

58

https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6400/Koroniadis_3033202004009.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Για το στόχο SDG 14 και την ζωή στη θάλασσα υπάρχουν δεδομένα για 22 χώρες από τις 27 αφού δεν υπάρχει θάλασσα σε Τσεχία, Λουξεμβούργο, Ουγγαρία, Αυστρία και Σλοβακία. Ο δείκτης *sdg_14_60* εξετάζει το μερίδιο των θαλάσσιων περιοχών με ευτροφία εντός της αποκλειστικής οικονομικής ζώνης των κρατών. Η υπηρεσία Copernicus υπολογίζει μέσω δορυφορικών εικόνων πλήττοντες περιοχές. Το μεγαλύτερο πρόβλημα αντιμετωπίζουν η Σλοβενία, η Φινλανδία, Ισπανία και η Σουηδία με ποσοστό από 0,5 μέχρι 1,1% της συνολικής έκτασης. Για τα υπόλοιπα κράτη οι τιμές είναι από 0 μέχρι 0,2%⁵⁸ (Κορωνιάδης 2021).

Για το στόχο SDG 15 και την βιοποικιλότητα στη στεριά εξετάστηκαν οι δείκτες *sdg_15_10* και *sdg_15_20*. Ο πρώτος μετρά το ποσοστό των δασικών οικοσυστημάτων σε σύγκριση με τη συνολική έκταση της γης. Για τα 27 κράτη μέλη υπάρχουν δεδομένα από το 2015 και μετά ενώ το 2019 το ποσοστό ήταν 43,5% έναντι του 42,6%. Ο δεύτερος μετρά την επιφάνεια των χερσαίων εκτάσεων που έχουν οριστεί σύμφωνα με το Natura 2000⁵⁹. Το δίκτυο Natura 2000 περιλαμβάνει θαλάσσιες και χερσαίες προστατευόμενες περιοχές που σκοπό έχουν να αποτελέσουν βιότοπους με ευνοϊκές συνθήκες για διατήρηση ή αποκατάσταση της βιοποικιλότητας^{58,59} (Κορωνιάδης 2021).

Από το 2013, όπου υπάρχουν δεδομένα και από τα 27 κράτη μέλη η έκταση ήταν 760.529 τετραγωνικά χιλιόμετρα, και το 2019 είναι 763.986 τετραγωνικά χιλιόμετρα, παραμένοντας ουσιαστικά σταθερή στο 18% της συνολικής έκτασης της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

Ένας από τους πέντε πυλώνες της ατζέντας 2030 για τον μετασχηματισμό είναι η ειρήνη. Η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι από τα πιο επιτυχημένα ειρηνευτικά εγχειρήματα στον κόσμο με τουλάχιστον 60 χρόνια ειρήνης, δημοκρατίας και αλληλεγγύης. Ο στόχος ο οποίος συνδέεται με την ειρήνη είναι ο SDG 16.

Όσον αφορά τη σχέση του δημόσιου χρέους ως ποσοστό του ακαθάριστου εθνικού προϊόντος, έχει ετήσια αύξηση +0,4% λαμβάνοντας υπόψη ότι η Ελλάδα έχει την χειρότερη επίδοση με ποσοστό 186% για το 2019 και την Ιταλία να ακολουθεί με ποσοστό 134%, ενώ για τα κράτη μέλη η μέση τιμή είναι 63%. Οι δείκτες είναι αλληλένδετοι και με τους υπόλοιπους στόχους. Ο δείκτης *sdg_17_50* εξετάζει το ποσοστό περιβαλλοντικών φόρων

⁵⁹ https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm

στα συνολικά φορολογικά έσοδα. Η μέση τιμή είναι 7,1% και παρουσιάζει ετήσια μείωση 0,8% (Κορωνιάδης 2021).

Για τη συνεργασία μεταξύ των κρατών, διαπιστώνεται ότι παρά την αύξηση εισαγωγών και τις υψηλότερες τιμές βοήθειας ως ποσοστό του ΑΕΠ συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια η παρούσα κατάσταση δείχνει απόκλιση από τους στόχους της ατζέντας 2030 (Ετήσια Έκθεση για την Ελλάδα). Στο κατά κεφαλήν ΑΕΠ παρατηρείται η μεγαλύτερη τιμή διακύμανσης μεταξύ των κρατών με τον υπήκοο του Λουξεμβούργου να έχει 12 φορές μεγαλύτερο κατά κεφαλήν ΑΕΠ από τον υπήκοο της Βουλγαρίας.

Παρόλο που το Λουξεμβούργο έχει χαρακτηριστικά ακραίας τιμής σε σχέση με τις υπόλοιπες χώρες υπάρχουν μεγάλες διαφορές μεταξύ των πολιτών των κρατών μελών. Σε σχέση με τις διαφορές εντός των κρατών ο δείκτης *sdg_10_41* εξετάζει το πηλίκο του εισοδήματος του πλουσιότερου 20% σε σχέση με το φτωχότερο 20%. Η μέση τιμή για την Ευρωπαϊκή Ένωση είναι το 4,8 με την μεγαλύτερη τιμή να είναι της Βουλγαρίας με 8,3. Επίσης από το 2010 μέχρι και το 2019 δεν παρατηρούνται απόκλιση πλουσίων φτωχών με την πλειοψηφία των μεταβολών να είναι μικρότερη από 1% μεταξύ των ετών παρατήρησης για κάθε χώρα (Κορωνιάδης 2021)⁶⁰.

Η Ελλάδα είναι μία από τις τέσσερις ευρωπαϊκές χώρες που με πρωτοβουλία της παρουσίασε την Έκθεση Εθελοντικής Αξιολόγησης σχετικά με τους ΣΒΑ/ SDGs 2022 για την Agenda 2030 όπου φαίνεται να έχει βελτίωση στους 16 από τους 17 στόχους και να καταλαμβάνει καλύτερη θέση τόσο σε οικονομικό επίπεδο όσο και σε κοινωνικό καθώς και σε επίπεδο ανισοτήτων και κοινωνικής συνοχής συγκριτικά με τα προηγούμενα χρόνια, με τελευταία εκτίμηση το 2019⁶¹.

Οι βελτιώσεις που παρουσιάστηκαν αφορούν τη μείωση της φτώχειας και της ανεπαρκούς κατοικίας, τη μείωση των εισοδηματικών ανισοτήτων και της ανεργίας, τον δραστικό περιορισμό της πρόωρης εγκατάλειψης της εκπαίδευσης, τη σχεδόν καθολική πρόσβαση σε υποδομές υγιεινής, την αύξηση της συμμετοχής των γυναικών σε επαγγελματικές θέσεις ευθύνης, την αύξηση των Ανανεώσιμων Πηγών Ενέργειας στην κατανάλωση ρεύματος, τον εξίσου σημαντικό περιορισμό εκπομπής αερίων του

60

https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6400Koroniadis_3033202004009.pdf?sequence=1&isAllowed=y

θερμοκηπίου καθώς και τη σημαντική μείωση στα θανατηφόρα τροχαία ατυχήματα και στις ανθρωποκτονίες⁶¹.

2.3.1 Δείκτες ESG.

Οι δείκτες ESG υπολογίζουν τους κινδύνους που αφορούν το Περιβάλλον, την Υγεία, την Ασφάλεια και τα Ανθρώπινα Δικαιώματα παγκοσμίως και οι βαθμολογίες ανά χώρα παρουσιάζονται σε κλίμακα 0-100 όπου το 0 αντιστοιχεί στον χαμηλότερο κίνδυνο και το 100 στον υψηλότερο. Σύμφωνα με δημοσίευση της Global Risk Profile (GRP) για τους δείκτες ESG, ο δείκτης Ανισότητας των Φύλων της υποκατηγορίας των Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων έδειξε ότι ποσοστό της τάξης του 21.7% των συνολικών θέσεων το έτος 2021 στο Ελληνικό Κοινοβούλιο, εκπροσωπείται από γυναίκες. Επίσης, παρατηρείται ότι ο γυναικείος πληθυσμός αντιμετωπίζει εμπόδια στον εργασιακό τομέα καθώς μόνο το 43,3% ηλικίας μεγαλύτερης των 15 ετών αποτελεί μέρος του εργατικού δυναμικού της χώρας συγκριτικά με αυτό των ανδρών που αντιστοιχεί σε 58,1% της ίδιας ηλικιακής ομάδας. Συνεπώς λαμβάνοντας υπόψη την πρόσφατη αξιολόγηση διαπιστώνεται μια επιβράδυνση της Ελλάδας εξαιτίας αυτής της ανισότητας.

Η εφαρμογή της νέας έκδοσης του Δείκτη ESG (ESGI), καταγράφει πτώση των συνολικών βαθμολογιών συγκριτικά με το προηγούμενο έτος παρά την παγκόσμια επικέντρωση σε πεδία Εταιρικής Κοινωνικής Ευθύνης και Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης. Οι εξεταζόμενες χώρες παρουσίασαν μείωση στη μέση επίδοσή τους στο διάστημα που μεσολάβησε από το 2021- 2022. Οι περιβαλλοντικές επιπτώσεις, φλέγον ζήτημα που απασχολεί εξίσου όλες τις ευρωπαϊκές χώρες οι οποίες επικεντρώνουν την προσπάθειά τους για την επίτευξη του στόχου, κατατάσσει την Ελλάδα στην 39η θέση, σχετικά καλή κατάταξη συγκριτικά με τις υπόλοιπες 183 εξεταζόμενες χώρες. Ωστόσο ανεπαρκείς πρακτικές διαχείρισης των αποβλήτων καθώς και η ανεπαρκής προστασία της βιοποικιλότητας επιφέρουν μακροχρόνιες περιβαλλοντικές επιπτώσεις και απαιτούνται πρωτοβουλίες και στρατηγικές για τον μετριασμό των επιπτώσεων από τις ανθρώπινες δραστηριότητες στο φυσικό περιβάλλον⁶².

⁶¹ [GREECE-VNR-2022-FINALn.pdf \(opengov.gr\)](#)

⁶² [Δείκτης ESG - 174 Χώρες 174 βαθμολογίες \(risk-indexes.com\)](#)

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΙΙΙ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟΣ ΑΠΟΚΛΕΙΣΜΟΣ

3.1 Κοινωνικός αποκλεισμός- Φτώχεια.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός, ως έννοια, αποτελεί διεθνώς ένα εκτεταμένο πεδίο συζήτησης να μην καρπώνεται τα οφέλη, όσον αφορά την πρόνοια και την κοινωνική προστασία. Ως εκ τούτου η συγκεκριμένη ομάδα και οι οικογένειές τους βρίσκονται στο περιθώριο της κοινωνικής και οικονομικής ζωής βιώνοντας όλες τις αρνητικές επιπτώσεις (Μουσούρου, 2004). Επιστημονικά, ο όρος «αποκλεισμός», εμφανίστηκε σε κείμενα της κοινωνιολογίας κατά τη δεκαετία του 1960, χωρίς αυτή ακόμη να έχει λάβει ένα συγκεκριμένο, κοινωνικό περιεχόμενο (Παπαδοπούλου, 2002). Έννοιες, όπως η ανεργία και η οικονομική κρίση συνοδεύονταν με την έννοια του αποκλεισμού, ο οποίος και συνδεόταν κυρίως με τις αρνητικές συνέπειες και τις δυσκολίες της κοινωνικής ένταξης των ανθρώπων που βρίσκονταν χωρίς σταθερή εργασία και εισόδημα. Σταδιακά, οι άνθρωποι που βιώνουν τον αποκλεισμό, βρίσκονται εκτός της κοινωνικής ζωής και της οικονομικής ανάπτυξης, αφού δεν μπορούν να συμμετέχουν ή να επωφελούνται από τον πλούτο που παράγει μια κοινωνία (Μουσούρου, 2004). Πιο συγκεκριμένα, στον όρο «κοινωνικός αποκλεισμός», οι κοινωνιολόγοι, έχουν δώσει διαφορετικές ερμηνείες και ορισμούς, ανάλογα κάθε φορά με τη χρήση και τη σημασία του όρου (Τσιάκαλος, 2004).

Ένας χαρακτηριστικός ορισμός είναι αυτός που δίνεται από την Commission, ο οποίος παρουσιάζει τον κοινωνικό αποκλεισμό ως αποτέλεσμα συγκεκριμένων μηχανισμών μέσω των οποίων άτομα και ομάδες εμποδίζονται από το να συμμετέχουν σε ανταλλαγές μεταξύ της κοινωνίας και δεν απολαμβάνουν ίσα δικαιώματα κοινωνικής ένταξης και απόκτησης κοινωνικής ταυτότητας. Παρουσιάζει επίσης, τον κοινωνικό αποκλεισμό όχι μόνο ως αποτέλεσμα της έλλειψης εργασίας, αλλά και άλλων ελλείψεων στους τομείς της εκπαίδευσης, της στέγασης, της υγείας και της πρόσβασης σε υπηρεσίες. Ειδικότερη έμφαση δίνεται στην στέρηση των κοινωνικών δικαιωμάτων (Commission, 1992)⁶³.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός αναφέρεται για πρώτη φορά, περί τα τέλη του 19ου αιώνα όπου άνθρωποι σε μεγάλο ποσοστό από διάφορες χώρες βιώνουν εξαθλίωση εξαιτίας της φτώχειας, ως αποτέλεσμα συνεπειών του ο Α΄ Παγκόσμιου πολέμου. Στην πορεία συζητάτε

⁶³ https://ec.europa.eu/commission/presscorner/detail/en/DOC_92_1

εντονότερα μετά το Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο εξαιτίας της οικονομικής καταστροφής των κρατών και των συνοδών επιπτώσεων που είχαν αντίκτυπο στις συνθήκες διαβίωσης των ανθρώπων. Ωστόσο, οι ταξικές διακρίσεις που επιφέρουν εξαθλίωση της εργατικής τάξης διαμορφώνονται τον 20ο αιώνα, με την εκβιομηχάνιση της κοινωνίας (Λύτρας, 2004).

Οι επιπτώσεις που επέρχονται ως αποτέλεσμα της φτώχειας, της οικονομικής εξαθλίωσης και της ανέχειας έχουν κοινωνικό αντίκτυπο και περιθωριοποίηση των ανθρώπων που τη βιώνουν (Καυταντζόγλου, 2006). Ειδικότερα κατά τη δεκαετία του 1970 και τις αρχές της δεκαετίας του 1980, ο κοινωνικός αποκλεισμός ταυτίζεται με τον όρο της φτώχειας σε βαθμό που ο ένας όρος να εννοεί τον άλλο. Παράλληλα, γίνονται αναφορές σε «νέους φτωχούς» ή σε «φτωχούς εξαιτίας της κρίσης», καθώς σκοπός είναι να αναδειχθεί το φαινόμενο της κοινωνικής και οικονομικής ανισότητας και της δημιουργίας ευάλωτων κοινωνικά ομάδων εξαιτίας κυρίως της οικονομικής κρίσης ενώ το φαινόμενο της φτώχειας εξακολουθεί να υπάρχει στις κοινωνίες σε διάφορες μορφές (Καυταντζόγλου, 2006).

Στο σημείο αυτό κρίνεται αναγκαίο να αναφερθεί ότι η φτώχεια έχει δύο διαστάσεις ανάλογα με το κριτήριο της αξιολόγησης. Η πρώτη αφορά την ποσοτική διάσταση της φτώχειας η οποία παραπέμπει στην έλλειψη πόρων για τη διασφάλιση των προϋποθέσεων ενός ανεκτού επιπέδου διαβίωσης ενώ η δεύτερη που είναι η ποιοτική διάσταση της φτώχειας, αφορά την αδυναμία πρόσβασης ενός ατόμου σε βασικές κοινωνικές, πολιτιστικές, πολιτικές και επαγγελματικές δυνατότητες μιας συγκεκριμένης κοινωνίας και σε συγκεκριμένη χρονική περίοδο. Η έννοια της απόλυτης φτώχειας ορίζει την ανεπάρκεια εισοδήματος και πόρων για την εξασφάλιση των απολύτως αναγκαίων για τη διαβίωση του ατόμου και της οικογένειάς του (Καράγιωργας κ.α., 1999 τομ. Α σελ 35). Συνεπώς, η φτώχεια, παρουσιάζεται ως ένα διαχρονικό κοινωνικό πρόβλημα που στιγματίζει κοινωνικά τους ανθρώπους που τη βιώνουν στις μέρες μας, ενώ στο παρελθόν δεν προβλημάτιζε ιδιαίτερα.

Σταδιακά, οι επιστήμονες προσπάθησαν να ορίσουν καλύτερα την έννοια του κοινωνικού αποκλεισμού απομονώνοντας τις αιτίες που τον δημιουργούν (Παπαδοπούλου, 2002). Επιχειρώντας αναδρομή στη δεκαετία του 1990, φαίνεται να απασχόλησε η δυναμική των πολιτών που οδηγεί σε κοινωνικό αποκλεισμό κάποιων πολιτών αλλά και οι σχέσεις που δημιουργούνται μέσα στις αναπτυσσόμενες κοινωνίες, ώστε κάποιοι άνθρωποι να βρίσκονται σε καταστάσεις κοινωνικού αποκλεισμού. Διαπιστώθηκε ότι στην πραγματικότητα, οι

διαστάσεις του κοινωνικού αποκλεισμού είναι πολύ ευρύτερες από τη φτώχεια και αποδόθηκε στην ανεπαρκή λειτουργία του κράτους πρόνοιας και των κοινωνικών θεσμών καθώς και στην έλλειψη κοινωνικών δομών. Επιπλέον οι κοινωνικές ανισότητες και οι διακρίσεις αποτελούν τους βασικούς παράγοντες για την εμφάνιση, τη διατήρηση και την αναπαραγωγή του φαινομένου (Καυταντζόγλου, 1999). Τα αίτια που δημιουργούν τον κοινωνικό αποκλεισμό δεν είναι μόνο η ανεπάρκεια των οικονομικών πόρων σε επίπεδο ατόμου ή οικογένειας, αλλά και η έλλειψη της κοινότητας στην οποία τα άτομα ζουν και η επαρκής ανταπόκρισή της απέναντι στους πολίτες που κινδυνεύουν με αποκλεισμό, για την εξασφάλιση ίσων κοινωνικών δικαιωμάτων με τους συμπολίτες τους.

Σε περίπτωση, που ο κοινωνικός αποκλεισμός ταυτίζεται μόνο με τη φτώχεια, τότε τα αίτια του κοινωνικού αποκλεισμού φαίνεται να αφορούν συγκεκριμένες ευάλωτες κοινωνικά ομάδες με αποτέλεσμα να ενισχύονται οι διακρίσεις και ο αποκλεισμός (Δασκαλάκης, 2008). Δημιουργείται επομένως, μία σύγχυση σχετικά με τον κοινωνικό αποκλεισμό που πιθανώς αποκρύπτει το γεγονός ότι συγκεκριμένοι μηχανισμοί στην κοινωνία λειτουργούν συνειδητά κατά αυτόν τον τρόπο με στόχο την παρεμπόδιση συγκεκριμένων κοινωνικών ομάδων συμπολιτών, να καρπώνονται τον δημόσιο και τον κοινωνικό πλούτο. Αιτιολογείται, στην ανάπτυξη ιδεολογιών που κατευθύνουν τη διανομή των κοινωνικών αγαθών προς συγκεκριμένα άτομα δημιουργώντας ταξικές διαφορές (Giddens, 1998).

Συνεπώς, η ταύτιση του κοινωνικού αποκλεισμού με τη φτώχεια απαιτεί μια βαθύτερη προσέγγιση των τρόπων όπου ο δημόσιος χαρακτήρας της υγείας και της εκπαίδευσης, δεν ισχύει το ίδιο για συγκεκριμένες κατηγορίες πολιτών όπως για παράδειγμα αδύναμους οικονομικά πολίτες ή πολίτες με αναπηρίες που τους περιθωριοποιεί κοινωνικά (Καυταντζόγλου 2006 ' Τσιάκαλος 2004).

Από τη δεκαετία του 2000 και μετά, ο κοινωνικός αποκλεισμός συνδέεται με αλλαγές σε κοινωνικοοικονομικές δομές και σε έλλειψη βασικών δικαιωμάτων για ορισμένες κοινωνικές ομάδες όπως για παράδειγμα τις μονογονικές οικογένειες, που οι συνθήκες διαβίωσης είναι δύσκολες ενώ η κρατική πρόνοια είναι ανεπαρκής για την υποστήριξη του μόνου γονέα και για την προστασία των ανήλικων τέκνων του, οπότε η κοινωνική αυτή

κατηγορία να αφήνεται αβοήθητη, όπως και άλλες, και οδηγείται σε κοινωνικό αποκλεισμό (Burchardt, Le Grand & Piachaud, 2002)⁶⁴.

3.2 Κοινωνικό μοντέλο – Χαρακτηριστικά.

Ο κοινωνικός αποκλεισμός μπορεί να επαναπροσδιοριστεί ως διεξαγωγή παρεμπόδισης και απόρριψης, διαφοροποιώντας τον από την φτώχεια. Ο αποκλεισμός συμβαίνει σε όλα τα επίπεδα μιας κοινωνικής ιεραρχίας. Επιπρόσθετα, οι αποκλεισμοί που δεν οδηγούν απαραίτητως στη φτώχεια μπορεί να έχουν ισχυρές επιπτώσεις στις κοινωνικές διαδικασίες όπως είναι οι συγκρούσεις. Ο Delors⁶⁵ υποστήριξε ότι τόσο η κοινωνική όσο και η οικονομική εξέλιξη στις χώρες της ΕΕ στηρίζει τα θεμέλια της στην αρμονία μεταξύ της κοινωνικής αλληλεγγύης και της ανταγωνιστικότητας. Συγκεκριμένα, υποστήριξε ότι το εν λόγω κοινωνικό μοντέλο εμφανίζει τα παρακάτω κοινά χαρακτηριστικά:

- i. Σχετικά με τους όρους της εργασίας να κατοχυρώνονται οι ελάχιστες προδιαγραφές.
- ii. Τη διασφάλιση της δυνατότητας πρόσβασης σε υπηρεσίες του δημοσίου και συγκεκριμένα στον κλάδο της υγείας, της εκπαίδευσης και του πολιτισμού.
- iii. Την προστασία των εργαζομένων από δυνητικούς κινδύνους μέσω ανάπτυξης συστημάτων κοινωνικής ασφάλισης καθώς και της δημιουργίας παρεμβατικών συστημάτων κοινωνικής πρόνοιας.

Σημαντική διαφοροποίηση της ευρωπαϊκής προσέγγισης είναι ότι δεν εξομοιώνεται με τους υπόλοιπους παραγωγικούς συντελεστές. Επιπρόσθετα η κοινωνική προστασία συνδέεται άρρηκτα με την αποτελεσματική λειτουργία της οικονομίας. Τέλος το εν λόγω μοντέλο προσανατολίζεται στο χαρακτήρα του συστήματος κοινωνικής ασφάλειας. Εστιάζοντας στο φαινόμενο της φτώχειας παρατηρείται ότι το μέσο εισόδημα είναι αυτό που καθορίζει τη φτώχεια, και συγκεκριμένα η απόκλισή του από το χαμηλότερο εισόδημα που εμφανίζεται σε μία κοινωνία. Συγκεκριμένα αναφέρεται στο κοινωνικό εκείνο τμήμα του οποίου η θέση είναι χειρότερη από το μέσο επίπεδο εισοδηματικής ευημερίας.

⁶⁴ <https://gsdrc.org/document-library/understanding-social-exclusion-introduction/>

⁶⁵ <https://rm.coe.int/intercultural-competence-for-all-gr/16808ce20b>

3.3 Ευρωπαϊκή κοινωνική πολιτική - Κοινωνική προστασία.

Ο όρος κοινωνική πολιτική περιέχει ένα σύνολο ρυθμίσεων και κοινωνικών παρεμβάσεων, με στόχο την παροχή αγαθών δημόσιας ή κοινής ωφέλειας, προσφέροντας ασφάλεια σε αυτούς που αδυνατούν να τα αποκτήσουν από την αγορά. Τα κύρια πεδία εφαρμογής της είναι η υγεία, η παιδεία, η απασχόληση, η αναπαραγωγή, η κατοικία, καθώς και η αντιμετώπιση απειλών της κοινωνικής συνοχής. Η μορφή της κοινωνικής πολιτικής μεταβάλλεται από τα κοινωνικά, τα οικονομικά, τα πολιτικά και τα πολιτισμικά γνωρίσματα κάθε χώρας. Διάφορα μοντέλα υπάρχουν ανάλογα με τη συμμετοχή του κράτους, της αγοράς και της οικογένειας.

Στην ευρωπαϊκή ατζέντα κοινωνικής πολιτικής, η οποία προσδιορίστηκε τον Δεκέμβριο του 2000 στη Νίκαια⁶⁶, διατυπώθηκε το ευρωπαϊκό κοινωνικό μοντέλο το οποίο αποτελείται από τρεις συνιστώσες: κοινωνική, οικονομική και πολιτική απασχόληση, οι οποίες αλληλεπιδρούν και αλληλοεξαρτώνται. Σύμφωνα με το ευρωπαϊκό μοντέλο η αειφόρος οικονομική ανάπτυξη είναι εφικτή με την ταυτόχρονη βελτίωση της ποιότητας ζωής των πολιτών, καθώς οι υψηλές κοινωνικές δαπάνες δεν εμποδίζουν την οικονομική ανάπτυξη. Η αειφόρος ανάπτυξη αντικατοπτρίζεται από τη μείωση του πληθωρισμού και την εξυγίανση των δημόσιων οικονομικών, οδηγώντας στην αύξηση της απασχόλησης και στην ενδυνάμωση της κοινωνικής συνοχής⁶⁷.

Οι περισσότερες χώρες της ΕΕ αν όχι όλες, είναι αντιμετώπιες με μια σειρά προκλήσεων που συνδέονται με το εργασιακό και το παραγωγικό μοντέλο, τη διεθνοποίηση της οικονομίας, την ανεργία, τις δημογραφικές μεταβολές, την αλλαγή της δομής της οικογένειας, τη μετανάστευση, τη γήρανση του πληθυσμού, οι οποίες σε συνδυασμό με την παγκόσμια οικονομική κρίση μεγεθύνουν τα προβλήματα. Συνεπώς τα δεδομένα αυτά διαμορφώνουν τους όρους άσκησης της κοινωνικής πολιτικής και πρέπει συγκεντρωτικά να αντιμετωπίζονται από το κράτος. Μια σημαντική πρόκληση συνιστούν οι μεταβολές που έχουν επέλθει στην αγορά εργασίας ως αποτέλεσμα της οικονομικής κρίσης ενώ στη συνέχεια εξαιτίας της πανδημίας που οδήγησε εκ νέου σε οικονομική κρίση και αύξηση της ανεργίας.

⁶⁶ <https://www.consilium.europa.eu/el/meetings/epsco/2021/06/14-15/>

⁶⁷ https://www.kathimerini.gr/wp-content/uploads/2020/11/growth_plan_2020-11-23_1021.pdf

Επιπλέον η τεχνολογική εξέλιξη, η αλλαγή του παραγωγικού μοντέλου, η σύσταση ομάδας εργατικού δυναμικού υψηλής εξειδίκευσης, και η συνεχής μείωση των θέσεων απασχόλησης στη βιομηχανία προκαλούν τον σοβαρό περιορισμό των θέσεων εργασίας. Παράλληλα, οι άτυπες μορφές εργασίας και απασχόλησης (μερική απασχόληση, αυτοαπασχόληση, παράλληλη απασχόληση) αναπληρώνουν τους εργαζόμενους με κανονική σύμβαση εργασίας. Χαρακτηριστικά της εργασίας είναι οι ευέλικτες μορφές εργασίας, η συνεχόμενη καινοτομία, η υψηλή και συνεχής εξειδίκευση, η ποικιλία, η μεταβλητότητα, η προσωρινότητα, η εναλλαγή και η αστάθεια.

Οι μεταβολές, οι οποίες υπάρχουν και στην ελληνική πραγματικότητα, δεν οδηγούν μόνο στην απώλεια ασφαλιστικών εισφορών αλλά και στην εξάλειψη της προοπτικής επανένταξης στον παραγωγικό ιστό, αφού δεν υπάρχει σύνδεση με τις μορφές στήριξης του εισοδήματος (επιδόματα ανεργίας). Η κοινωνική πολιτική πρέπει να προστατεύσει τις άτυπες μορφές εργασίας και με τη συνεχιζόμενη εκπαίδευση (επενδύσεις στην εκπαίδευση) και δια βίου μάθηση να οπλίσει με γνώσεις και δεξιότητες τους αποκλεισμένους και τους ανέργους, με σκοπό την επανένταξή τους στην παραγωγική λειτουργία. Σε αντίθετη περίπτωση αναπτύσσονται ανισότητες και επιφέρουν αποκλεισμούς, κατατάσσοντας τους ανθρώπους σε κατηγορίες και σε δύσκολες συνθήκες διαβίωσης.

Οι μεταναστευτικές ροές, ο μεγάλος και απροσδιόριστος αριθμός των μεταναστών καθώς και η άνευ προηγουμένου αύξηση της λαθρομετανάστευσης επιφέρουν δυσκολία στις συνθήκες διαβίωσης που πολλές φορές καταλήγουν σε κοινωνικό αποκλεισμό. Με τον όρο μετανάστευση εννοείται η μετακίνηση πληθυσμών από περιοχή σε περιοχή (χώρα, ήπειρο) ανεξαρτήτως των λόγων που οδηγούν σε αυτή (παράνομοι, πρόσφυγες, οικονομικοί, αιτούντες άσυλο) με την Ελλάδα να αποτελεί χώρα εύκολη στην πρόσβαση αλλά και γέφυρα για τη μετάβαση των μεταναστών σε άλλες χώρες που αναλύεται στην επόμενη ενότητα.

Η μεταναστευτική ροή συνδέεται με την αγορά εργασίας. Δυστυχώς οι εργοδότες έχουν υιοθετήσει έναν εντελώς παράνομο τρόπο, προσλαμβάνοντας μετανάστες στη θέση ημεδαπών εργαζομένων με λιγότερες απαιτήσεις (χαμηλό ημερομίσθιο, αδήλωτη εργασία) που μπορεί να χαρακτηριστεί και ως ‘‘εκμετάλλευση’’ των μεταναστών προς όφελος των εργοδοτών. Η εν λόγω πραγματικότητα οδήγησε την ευρωπαϊκή κοινότητα σε Συνθήκες

(Schengen, Maastricht, Μαδρίτης, Amsterdam)⁶⁸ ή στην εμφάνιση της «εισόδου υπό προϋποθέσεις» σε μεμονωμένες χώρες (Γαλλία). Αυτά είχαν ως αποτέλεσμα όχι την καταπολέμηση της παράνομης μετανάστευσης αλλά τη ρύθμισή της.

3.4 Ορισμός του περιβαλλοντικού πρόσφυγα και σύνδεση με τον κοινωνικό αποκλεισμό.

Τα αίτια μετακίνησης ή μετανάστευσης τις τελευταίες δεκαετίες αποδίδονται όλο και περισσότερο στην κλιματική αλλαγή με την περιβαλλοντική υποβάθμιση εξαναγκάζοντας τους ανθρώπους σε μετανάστευση. Κατά καιρούς χρησιμοποιούνται διάφοροι όροι για τον χαρακτηρισμό των προσφύγων που μεταναστεύουν εξαιτίας της περιβαλλοντικής αλλαγής. Η πρώτη προσέγγιση εντοπίζεται το 1948 από τον συγγραφέα William Voigt, που χρησιμοποίησε τον όρο ‘‘οικολογικά εκτοπισμένα πρόσωπα’’ (ecological displaced persons) για πληθυσμό της Λατινικής Αμερικής, αποδίδοντας τη μετακίνησή τους σε κλιματολογικές συνθήκες (William Vogt, , 2007).

Ο όρος περιβαλλοντικός πρόσφυγας χρησιμοποιείται στις αρχές του 1970 (Morrissey, 2012) από τον Lester Brown του World Watch Institute, με αποδοχή από την ακαδημαϊκή κοινότητα και αναφορά του όρου σε έγγραφο εργασίας του Περιβαλλοντικού Προγράμματος των Ηνωμένων Εθνών το 1985, όπου ο ερευνητής Essam El - Hinnawi χρησιμοποίησε τον όρο περιβαλλοντικός πρόσφυγας. Σύμφωνα με αυτόν, περιβαλλοντικοί πρόσφυγες θεωρούνται ‘‘τα άτομα που αναγκάστηκαν να εγκαταλείψουν την παραδοσιακή τους κατοικία προσωρινά ή μόνιμα εξαιτίας μιας περιβαλλοντικής διαταραχής η οποία θέτει σε κίνδυνο την ύπαρξή του ή έχει σοβαρές επιπτώσεις στην ποιότητα της ζωής του’’. Ο όρος αυτός αμφισβητήθηκε από τον Διεθνή Οργανισμό Μετανάστευσης και την Ύπατη Αρμοστεία του ΟΗΕ, προτείνοντας εναλλακτικά να χρησιμοποιείται ο όρος περιβαλλοντικός μετανάστης, σκιαγραφώντας ‘‘το άτομο το οποίο απομακρύνεται από τον τόπο διαμονής του, είτε εντός χώρας είτε διαμέσου διεθνών συνόρων, προσωρινά ή μόνιμα και για διάφορους λόγους’’⁶⁹.

Στην πορεία, διάφοροι ερευνητές τοποθετήθηκαν σχετικά με τον ορισμό και την αιτιολόγηση του περιβαλλοντικού πρόσφυγα, τοποθετήσεις που συγκλίνουν ενώ το ευρωπαϊκό κοινοβούλιο στην επίσημη σελίδα του αποτυπώνει τον ορισμό του περιβαλλοντικού πρόσφυγα ως ‘‘Εκτοπισμένα άτομα για περιβαλλοντικούς λόγους’’ και

⁶⁸<https://www.consilium.europa.eu/media/33260/qc0418220eln.pdf>

⁶⁹[Krotsi-Papaspyropoulos-Perivallontikes-diataraxes-...prosfygiki-krisi.pdf \(jmce.gr\)](https://www.krotsi-papaspyropoulos-perivallontikes-diataraxes-...prosfygiki-krisi.pdf)

σύμφωνα με την επικαιροποιημένη έκθεση το 2021⁷⁰ επικεντρώνεται στην ανάλυση του φαινομένου της περιβαλλοντικής μετανάστευσης αναγνωρίζοντας τις διαστάσεις του από τα συλλεχθέντα στατιστικά στοιχεία των τελευταίων ετών. Εξαιτίας αυτού και εκτιμώντας την αυξανόμενη μεταναστευτική ροή στα επόμενα έτη, τέθηκε ως προτεραιότητα η ανάγκη γνωστοποίησης των προβληματισμών με έγγραφο το Μάρτιο του 2022, σε όλα τα κράτη μέλη, αποσκοπώντας στην υιοθέτηση κοινής πολιτικής στην αντιμετώπιση του φαινομένου⁷¹.

Το Ελληνικό κράτος με νομοθετικό πλαίσιο⁷², παρέχει προστασία (άσυλο) σε μετανάστες-πρόσφυγες, η ακεραιότητα των οποίων κινδυνεύει λόγω πολιτικών πεποιθήσεων ή εμφύλιας σύρραξης που καθιστά ακατάλληλο το περιβάλλον. Επιπλέον το νέο σύμφωνο που ανακοινώθηκε από την Ευρωπαϊκή επιτροπή το 2020 και αφορά τη μετανάστευση και το άσυλο σχετικά με την προστασία των προσφύγων, δεν αναφέρεται στην προστασία που σχετίζεται με κλιματική μετανάστευση. Ωστόσο, με τη χρήση του νόμου, αρκετοί μετανάστες επωφελούνται από τη χορήγηση ασύλου αποκρύπτοντας περιβαλλοντικούς λόγους μετανάστευσης.

Οι συνέπειες της περιβαλλοντικής μετανάστευσης είναι ανάλογες αυτών που επέρχονται στα μεταναστευτικά κύματα προσφύγων από εμπόλεμες χώρες επιφέροντας οικονομικές επιπτώσεις που συνεπάγεται με κοινωνική απομόνωση, φτώχεια, εξαθλίωση και τελικά κοινωνικό αποκλεισμό.

⁷⁰[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698753/EPRS_BRI\(2021\)698753_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/BRIE/2021/698753/EPRS_BRI(2021)698753_EN.pdf)

⁷¹[https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA\(2022\)729334_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/ATAG/2022/729334/EPRS_ATA(2022)729334_EN.pdf)

⁷²<https://ypergasias.gov.gr/wp-content/uploads/2021/02/%CE%9D.-4636-2019.pdf>

ΜΕΡΟΣ ΔΕΥΤΕΡΟ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ IV ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΠΕΔΙΑ

4.1 Μεθοδολογία έρευνας.

Στο δεύτερο μέρος παρουσιάζεται η μεθοδολογία της έρευνας που πραγματοποιήθηκε για τη συλλογή των δεδομένων ενώ αρχικά περιγράφεται το ερευνητικό θέμα που αφορά το μεταναστευτικό ρεύμα στην Ελλάδα και τις συνθήκες διαβίωσης του καθώς και τις περιβαλλοντικές αλλαγές που επιφέρουν επιπτώσεις, επηρεάζοντας έμμεσα τις συνθήκες διαβίωσης της ευαίσθητης ομάδας των αγροτών. Τα διερευνητικά ερωτήματα, η τεχνική συλλογής δεδομένων, η δομή και η παρουσίαση του ερευνητικού εργαλείου, όπως και η μέθοδος στατιστικής επεξεργασίας των δεδομένων ολοκληρώνουν την παρουσίαση της μεθοδολογίας της έρευνας και στο επόμενο κεφάλαιο παρουσιάζεται η ανάλυση των αποτελεσμάτων.

Η στρατηγική της αειφόρου ανάπτυξης δίνει τη δυνατότητα διεθνώς και ειδικότερα στην ΕΕ να εξασφαλίσει την ανάπτυξη όλων των κρατών-μελών. Το θέμα είναι αν η ανάπτυξη αυτή μπορεί να ισχύσει με τον ίδιο τρόπο σε όλα τα κράτη μέλη, και ειδικότερα στην Ελλάδα, λόγω των πολλών ιδιαιτεροτήτων, κοινωνικών και οικονομικών, που θέτουν σε αμφιβολία τη βιωσιμότητα του εγχειρήματος, την αύξηση της απασχόλησης και την ενίσχυση της κοινωνικής συνοχής.

4.2 Ερευνητικό πρόβλημα.

Η παρούσα έρευνα διενεργείται για τη διερεύνηση των συνθηκών διαβίωσης ευάλωτων ομάδων όπως είναι οι μετανάστες, οι πρόσφυγες και ο αγροτικός πληθυσμός, η σύνδεσή τους με τις περιβαλλοντικές αλλαγές και τους στόχους της Agenda του 2030. Αναμένονται διαπιστώσεις όπως το επίπεδο των συνθηκών διαβίωσης των διερευνώμενων ομάδων, το επίπεδο της φτώχειας (αν υπάρχει), του κοινωνικού αποκλεισμού, των κοινωνικοοικονομικών ανισοτήτων και το επίπεδο προσέγγισης των ΣΒΑ.

Ο όρος περιβαλλοντική μετανάστευση χρησιμοποιείται για τον προσδιορισμό των πληθυσμιακών μετακινήσεων εξαιτίας βαθμιαίας περιβαλλοντικής υποβάθμισης που επηρεάζει δυσμενώς τις ζωές ή τις συνθήκες διαβίωσης. Η μετανάστευση μπορεί να είναι εσωτερική (στα όρια της χώρας) ή διασυνοριακή (Bates, 2002). Ωστόσο υπάρχει διαχωρισμός του περιβαλλοντικού μετανάστη από τον περιβαλλοντικό πρόσφυγα όπου στην δεύτερη περίπτωση τα αίτια της μετανάστευσης προέρχονται από ακατάλληλο ανθρώπινο περιβάλλον και συνθήκες διαβίωσης που συνήθως οφείλονται σε πολεμικές συγκρούσεις (Bates, 2002). Τα τελευταία χρόνια αυτού του είδους η μετανάστευση έχει αυξηθεί σημαντικά στη χώρα μας.

Ο αγροτικός πληθυσμός επίσης είναι μια ομάδα που επηρεάζεται δυσμενώς από κλιματικές αλλαγές και περιβαλλοντικές καταστροφές, που πολλές φορές οδηγούν στη μετανάστευση. Η κλιματική αλλαγή αναμφισβήτητα είναι ανθρωπογενούς προέλευσης οφειλόμενη στη διαρκή αύξηση των εκπομπών αερίων του θερμοκηπίου και τη συσσώρευση αυτών στη γήινη ατμόσφαιρα. Εκφράζεται μέσα από τη συνεχιζόμενη αύξηση της μέσης θερμοκρασίας της γης με επακόλουθα την άνοδο της στάθμης της θάλασσας, τη συχνότερη εμφάνιση πλημμυρών, τυφώνων, παρατεταμένων περιόδων ανομβρίας, πυρκαγιών και ακραίων καιρικών φαινομένων.

Συνοπτικά τα αίτια της μετανάστευσης που αποδίδονται σε περιβαλλοντικές καταστροφές είναι η σταδιακή υποβάθμιση του περιβάλλοντος (επιφέρει οικονομικές επιπτώσεις), οι οικοσυστημικές αλλαγές καθώς και φυσικές καταστροφές από ακραία καιρικά φαινόμενα όπως για παράδειγμα πλημμύρες, ξηρασία, τυφώνες, σεισμοί, εκρήξεις ηφαιστειών, πυρκαγιές, άνοδος της θάλασσας στάθμης αλλά και τα βιομηχανικά ατυχήματα, υποβαθμίζουν τους φυσικούς πόρους και την παραγωγικότητα του εδάφους. Επισημαίνεται ότι οι πυρκαγιές με το πέρασμά τους τόσο στη χώρα μας όσο και παγκοσμίως, καταστρέφουν τεράστιες εκτάσεις δασικής αλλά και καλλιεργήσιμης γης, αυξάνοντας τη θερμοκρασία του πλανήτη. Επιπλέον οι ανθρώπινες παρεμβάσεις, παραδείγματος χάρη οι απαλλοτριώσεις του περιβάλλοντος στα πλαίσια αναπτυξιακών έργων όπως είναι κατασκευές φραγμάτων, εθνικών πάρκων, αεροδρομίων κ.α., στερούν έδαφος από την αγροτική δραστηριότητα και την παραγωγή αγροτικών προϊόντων.

Σημαντικές επίσης είναι οι επιπτώσεις από πολεμικές συγκρούσεις που επιφέρουν παράλυση της οικονομίας από αδρανοποίηση της βιομηχανίας άρα της παραγωγής βασικών

αγαθών, καταστροφή στις υποδομές (ύδρευση, αποχέτευση, ενέργεια), καταστροφή του περιβάλλοντος και ρύπανση της ατμόσφαιρας (επιπτώσεις στην υγεία) από τη χρήση χημικών και πυρηνικών όπλων αλλά και από βομβαρδισμούς στρατηγικών στόχων (βιομηχανίες χημικών, πετρελαιοπηγές κ.α.). Συνεπώς ο πληθυσμός που επηρεάζεται από τις προαναφερόμενες καταστάσεις οδηγείται στην εξαθλίωση, στη φτώχεια και κατ' επέκταση σε κοινωνικό αποκλεισμό. Ως εκ τούτου, για να επιτευχθούν οι στόχοι της αειφορίας όλες οι εμπλεκόμενες χώρες μεταξύ αυτών και η Ελλάδα, πρέπει να προσεγγίσουν το μεταναστευτικό θέμα πολύπλευρα εξασφαλίζοντας την πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες όπως είναι η υγεία και η εκπαίδευση και γενικότερα να επικεντρωθούν στην κοινωνική προστασία για την αξιοπρεπή διαβίωση των ομάδων αυτών.

Στο πλαίσιο αυτό, πραγματοποιείται η παρούσα έρευνα κατά την οποία διερευνώνται οι συνθήκες διαβίωσης των ομάδων αυτών για να διαπιστωθούν αποκλίσεις από τους στόχους της βιώσιμης ανάπτυξης χωρίς αποκλεισμούς (2030 Agenda for Sustainable Development to 'Leave No One Behind'). Χρησιμοποιήθηκαν συναφή ερωτηματολόγια με το πρώτο να απευθύνεται σε αγρότες και περιλαμβάνει ερωτήσεις για τις αντιληπτές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις καλλιέργειες και τις επιπτώσεις από τη μείωση/απώλεια των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις συνθήκες διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού. Είναι βασισμένο στο ερωτηματολόγιο Abdullah Al Mamun et al (2021) και χρησιμοποιήθηκε η ενότητα (4) τροποποιημένη μερικώς από την ερευνήτρια.⁷³

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο που απευθύνεται σε μετανάστες/πρόσφυγες περιλαμβάνει ερωτήσεις για την εκτίμηση της καθημερινής διαβίωσης και της ευάλωτης θέσης, βασισμένες στους Bourgois, et al (2017) και μερικώς τροποποιημένες από την ερευνήτρια.

4.3 Σκοπός και ερευνητικά ερωτήματα.

Στην πρόσφατη βιβλιογραφία για την κλιματική αλλαγή και τη μετανάστευση οι επιπτώσεις αύξησης της θερμοκρασίας και της ξηρασίας έχουν επισημανθεί ως βασικοί παράγοντες μετανάστευσης συγκριτικά με τις βροχοπτώσεις. Η γεωργία αποτελεί μια από τις κύριες πηγές εισοδήματος και απασχόλησης σε αγροτικές περιοχές και είναι μακράν ο τομέας που επηρεάζεται περισσότερο από τις κλιματικές διακυμάνσεις δεδομένου ότι

⁷³ <https://www.mdpi.com/2071-1050/13/21/11922>

μακροπρόθεσμα (αλλά και βραχυπρόθεσμα σε έντονα καιρικά φαινόμενα) οι επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής έχουν σημαντικές επιπτώσεις στη γεωργική παραγωγικότητα, με την μείωση της παραγωγής και της ποιότητας των προϊόντων, την υποβάθμιση της υπαίθρου και την επισιτιστική ασφάλεια και έμμεσα, τις μεταναστευτικές ροές.

Η διασυνοριακή μετανάστευση και η εισροή μεταναστών/προσφύγων στην Ελλάδα τα τελευταία χρόνια, καθιστά απαραίτητη την εξασφάλιση αξιοπρεπών συνθηκών διαβίωσης, πρόσβασης σε υπηρεσίες υγείας/ιατρικής περίθαλψης, ένταξης σε εκπαιδευτικά προγράμματα εμπλουτίζοντας με γνώσεις και δεξιότητες για την εξεύρεση εργασίας, ίσης μεταχείρισης, εξάλειψης των ανισοτήτων και γενικότερα της ενσωμάτωσης των μεταναστών/προσφύγων στη χώρα υποδοχής σύμφωνα με ανθρώπινα δικαιώματα (Beitz 2009) και τους ΣΒΑ. Με έναυσμα τους προβληματισμούς αυτούς διενεργείται η παρούσα έρευνα.

Στο πλαίσιο αυτό για τους μετανάστες/πρόσφυγες προκύπτουν τα εξής ερευνητικά ερωτήματα:

1. Ποιες είναι οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών/προσφύγων στην Ελλάδα;
2. Έχουν οι μετανάστες/πρόσφυγες εύκολη πρόσβαση σε βασικές υπηρεσίες (υγεία, εκπαίδευση);
3. Υπάρχει ανταπόκριση και εξυπηρέτηση από τις αρμόδιες υπηρεσίες στα αιτήματά τους;
4. Προσεγγίζονται οι ΣΒΑ;

Επιπρόσθετα προκύπτουν ερευνητικά ερωτήματα που αφορούν την ευαίσθητη ομάδα των αγροτών και επηρεάζουν τις συνθήκες διαβίωσής τους καθώς συνδέονται με την κλιματική αλλαγή και τα ακραία καιρικά φαινόμενα και είναι τα εξής:

1. Έχουν διαπιστωθεί αλλαγές στον τρόπο των καλλιεργειών;
2. Πόσο έχει επηρεαστεί η ύπαιθρος από την κλιματική αλλαγή και πόσο επηρεάζεται η απόδοση αλλά και η ποιότητα των παραγόμενων προϊόντων;

3. Μπορεί ο αγροτικός πληθυσμός να ανταπεξέλθει οικονομικά στις απαιτήσεις των καλλιεργειών καθώς και στις οικογενειακές υποχρεώσεις;
4. Ποια η προσωπική άποψη/πρόβλεψη των αγροτών για τη φτώχεια και τον κοινωνικό αποκλεισμό σύμφωνα με τα δεδομένα;
5. Ποια η προσωπική άποψη των αγροτών για τις κρατικές επιχορηγήσεις/αποζημιώσεις σε απώλεια ή μείωση της παραγωγής από ακραία καιρικά φαινόμενα;

4.4 Ερευνητικός σχεδιασμός.

Για να διαπιστωθούν οι συνθήκες διαβίωσης και των δύο ομάδων αλλά και να απαντηθούν τα ερευνητικά ερωτήματα θεωρήθηκε ότι ο καταλληλότερος τρόπος για την άμεση προσέγγιση (ιδιαίτερα σε εποχή πανδημίας) ήταν η ανάπτυξη ερωτηματολογίου και η απάντησή του μέσω google forms. Αναζητήθηκαν και χρησιμοποιήθηκαν τα κατάλληλα ερωτηματολόγια με το πρώτο να απευθύνεται σε ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε αγρότες και περιλαμβάνει ερωτήσεις για τις αντιληπτές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις καλλιέργειες και τις επιπτώσεις από τη μείωση/απώλεια των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων, που είναι άρρηκτα συνδεδεμένες με τις συνθήκες διαβίωσης του αγροτικού πληθυσμού. Βασίζεται στο ερωτηματολόγιο Abdullah Al Mamun et al (2021) και χρησιμοποιήθηκε η 4η ενότητα μερικώς τροποποιημένη από την ερευνήτρια⁷⁴.

Το δεύτερο ερωτηματολόγιο απευθύνεται σε μετανάστες/πρόσφυγες και περιλαμβάνει ερωτήσεις για την εκτίμηση της καθημερινής διαβίωσης και της ευάλωτης θέσης, βασισμένες στους Bourgois, et al (2017) και μερικώς τροποποιημένες από την ερευνήτρια⁷⁵. Για λόγους διευκόλυνσης των μεταναστών/προσφύγων το συγκεκριμένο ερωτηματολόγιο εκτός από την ανάπτυξή του στην Ελληνική γλώσσα μεταφράστηκε επιπλέον στην Αγγλική και στην Αραβική γλώσσα.

4.4.1 Ερευνητικό εργαλείο.

Ως ερευνητικό εργαλείο χρησιμοποιήθηκε το ερωτηματολόγιο. Συγκεκριμένα αναζητήθηκαν τα κατάλληλα για την έρευνα ερωτηματολόγια τα οποία τροποποιήθηκαν μερικώς από την ερευνήτρια και στη συνέχεια πήραν την τελική μορφή τους. Αναρτήθηκαν μέσω google forms με κατανοητές, σύντομες, κλειστού τύπου ερωτήσεις και ελάχιστες

⁷⁴ <https://www.mdpi.com/article/10.3390/su132111922/s1>

⁷⁵ <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC5233668/pdf/nihms790461.pdf>

ανοικτού, με κύριο στόχο να μην κουράσουν, να απαντηθούν εύκολα και σύντομα, διατηρώντας την ανωνυμία σύμφωνα με την ηθική και δεοντολογία.

Το πρώτο μέρος του ερωτηματολογίου είναι κοινό και για τα δύο ερωτηματολόγια περιλαμβάνοντας τα δημογραφικά στοιχεία των συμμετεχόντων δηλαδή φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο. Στο δεύτερο μέρος του ερωτηματολογίου που αφορά τους αγρότες περιλαμβάνονται ερωτήσεις για τις αντιληπτές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις καλλιέργειες και τις επιπτώσεις από τη μείωση/απώλεια των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων των Abdullah Al Mamun et al (2021), ενώ στο αντίστοιχο των μεταναστών /προσφύγων, περιλαμβάνονται ερωτήσεις για την εκτίμηση της καθημερινής διαβίωσης και της ευάλωτης θέσης, βασισμένες στους Bourgois, et al (2017). Τα τελικά ερωτηματολόγια παρατίθενται στο παράρτημα.

4.4.2 Πληθυσμός – Δείγμα.

Τον πληθυσμό της έρευνας για το πρώτο ερωτηματολόγιο αποτέλεσαν αγρότες από διάφορες περιοχές της Ελλάδας καθώς η προσέγγιση πραγματοποιήθηκε με τα μέσα κοινωνικής δικτύωσης όπου αναρτήθηκε ο σύνδεσμος του ερωτηματολογίου, σε ομάδες αγροτών. Επιπλέον επειδή η οικογένειά μου ανήκει σε αγροτικό πληθυσμό απεστάλη ο σύνδεσμος μέσω συγγενικού προσώπου και προωθήθηκε σε αγρότες των δημοτικών διαμερισμάτων του Δήμου Στυλίδας αλλά και της ευρύτερης περιοχής του Δήμου Λαμίας.

Όσον αφορά το δείγμα του δεύτερου ερωτηματολογίου, αποτέλεσαν μετανάστες/πρόσφυγες διαμένοντες σε διάφορες περιοχές της Αθήνας χωρίς να έχει προηγηθεί καμία προσωπική επαφή μαζί τους παρά μόνο τηλεφωνική επικοινωνία με προέδρους των συλλόγων τους. Αφού ενημερώθηκαν λεπτομερώς για το σκοπό της ανώνυμης έρευνας και απάντησαν θετικά, κατόπιν έγινε αποστολή του συνδέσμου του ερωτηματολογίου με e-mail ώστε να αναρτηθεί στη σελίδα του συλλόγου και να απαντηθεί από τα μέλη. Ομολογουμένως η τηλεφωνική επικοινωνία επαναλήφθηκε ως ευγενική υπενθύμιση και δεύτερη και τρίτη φορά, εξαιτίας της μη ανταπόκρισης τους. Η χρονική περίοδος που αναρτήθηκαν τα ερωτηματολόγια ήταν από τον Νοέμβριο του 2021 έως και τον Μάρτιο του 2022 (εξαιτίας μη συγκέντρωσης του επιθυμητού αριθμού ερωτηματολογίων από το δείγμα των μεταναστών/προσφύγων).

4.4.3 Συλλογή και ανάλυση δεδομένων.

Τα δεδομένα συλλέχθηκαν μέσω της εφαρμογής Google forms όπου δίνεται η δυνατότητα εξαγωγής των δεδομένων σε υπολογιστικό φύλλο εξοικονομώντας χρόνο και διευκολύνοντας την περαιτέρω επεξεργασία τους. Στη συνέχεια καταχωρήθηκαν σε φύλλα του στατιστικού πακέτου SPSS για τις στατιστικές αναλύσεις.

Η ανάλυση στη μελέτη των αγροτών πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό SPSS v26.0 και το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε ίσο με 0,05 σε όλες τις περιπτώσεις. Σε όλες τις εξεταζόμενες ερωτήσεις πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2 . Οι αναλύσεις των δεδομένων και τα αποτελέσματα παρουσιάζονται στο επόμενο κεφάλαιο.

Η ανάλυση στη μελέτη που αφορά τους πρόσφυγες-μετανάστες πραγματοποιήθηκε επίσης με το λογισμικό SPSS v26.0 και το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε ίσο με 0,05 σε όλες τις περιπτώσεις ενώ πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2 για τις διαφοροποιήσεις των απαντήσεων σε όλες τις ερωτήσεις που εξετάστηκαν ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης ή το εργασιακό καθεστώς.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ V ΕΡΕΥΝΗΤΙΚΑ ΔΕΔΟΜΕΝΑ

5.1 Περιγραφικά στοιχεία αγροτών.

Στην μελέτη συμμετείχαν 113 αγρότες, των οποίων τα χαρακτηριστικά αποδίδονται στον παρακάτω πίνακα . Πρόκειται για 67 (59,29%) άνδρες και 46 (40,71%) γυναίκες. Συγκεκριμένα όσον αφορά την ηλικία τους, 22 (19,47%) αγρότες έχουν ηλικία 25-35, 30 (26,55%) αγρότες έχουν ηλικία 36-45, 31 (27,43%) αγρότες έχουν ηλικία 46-55, 22 (19,47%) αγρότες έχουν ηλικία 56-65 και 8 (7,08%) αγρότες έχουν ηλικία άνω των 65. Όσον αφορά την εκπαίδευση των αγροτών οι 65 (58,04%) αγρότες έχουν βασική εκπαίδευση, οι 36 (32,14%) έχουν πτυχίο ενώ οι 11 (9,82%) έχουν μεταπτυχιακό.

		N	%
Φύλο	Άνδρας	67	59,29%
	Γυναίκα	46	40,71%
Ηλικιακή ομάδα	25-35	22	19,47%
	36-45	30	26,55%
	46-55	31	27,43%
	56-65	22	19,47%

	66 και άνω	8	7,08%
	Βασική	65	58,04%
Επίπεδο εκπαίδευσης	Πτυχίο	36	32,14%
	Μεταπτυχιακό	11	9,82%

Πίνακας 1. Περιγραφικά στοιχεία ερωτηθέντων αγροτών.

Από τον πίνακα 2 αντλούμε στοιχεία σχετικά με το είδος της καλλιέργειας των αγροτών. Συγκεκριμένα φαίνεται ότι οι 68 (59,65%) αγρότες ασχολούνται με μονοκαλλιέργειες και οι 46 (40,12%) ασχολούνται με πολυκαλλιέργειες. Παράλληλα στον πίνακα 2 καταγράφηκε ότι το 59,65% του συνόλου θεώρησε πολύ δυσμενείς τις επιδράσεις της κλιματικής αλλαγής πάνω στις καλλιέργειες τους. Επίσης το 49,12% του συνόλου πιστεύει ότι έχει αυξηθεί αρκετά η συχνότητα στις ασθένειες των καλλιεργειών εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής. Ακόμη το 64,91% του συνόλου πιστεύει ότι η κλιματική αλλαγή επηρεάζει πολύ την απόδοση στις καλλιεργείες. Το 43,75% του συνόλου πιστεύει ότι σε ένα μέτριο βαθμό η κλιματική αλλαγή σχετίζεται με τη φύτευση σε δεύτερο χρόνο. Επιπλέον το 37,72% του συνόλου θεώρησε ότι το χόμα του εδάφους έχει επηρεαστεί σε μέτριο βαθμό και έχει γίνει ακατάλληλο για φύτευση. Το 41,23% του συνόλου πιστεύει ότι η κλιματική αλλαγή έχει επηρεάσει αρκετά την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων. Τέλος το 77,79% του συνόλου θεώρησε ότι τα έντονα κλιματικά φαινόμενα έχουν σαν αποτέλεσμα την απώλεια αγροτικού εισοδήματος.

	N	%
Μονοκαλλιέργεια	68	59,65%
Είδος καλλιέργειας		
Πολυκαλλιέργεια	46	40,35%

	Καθόλου	2	1,75%
Πόσο δυσμενείς			
εξαιτίας των	Λίγο	13	11,40%
επιδράσεων της			
κλιματικής αλλαγής			
είναι οι επιπτώσεις στις	Μέτρια	31	27,19%
καλλιέργειές σας			
	Πολύ	68	59,65%
	Καθόλου	4	3,51%
Πόσο έντονα πιστεύετε			
ότι έχει αυξηθεί η	Λίγο	19	16,67%
συχνότητα στις			
ασθένειες των	Μέτρια	35	30,70%
καλλιεργειών εξαιτίας			
της κλιματικής αλλαγής	Πολύ	56	49,12%
	Καθόλου	3	2,63%
Πόσο έντονα			
επιηρεάζει η κλιματική	Λίγο	15	13,16%
αλλαγή τη μείωση της			
απόδοσης των	Μέτρια	22	19,30%
καλλιεργειών σας			
	Πολύ	74	64,91%
Πόσο έντονα τα	Καθόλου	16	14,29%
τελευταία χρόνια			
εξαιτίας κλιματικής	Λίγο	22	19,64%
αλλαγής η φύτευση			
πραγματοποιήθηκε σε	Μέτρια	49	43,75%
δεύτερο χρόνο			

	Πολύ	25	22,32%
	Καθόλου	22	19,30%
Πόσο έντονα πιστεύετε ότι το χώμα του καλλιεργήσιμου εδάφους έχει γίνει ακατάλληλο για φύτευση λόγω της κλιματικής αλλαγής	Λίγο	26	22,81%
	Μέτρια	43	37,72%
	Πολύ	23	20,18%
	Καθόλου	10	8,77%
Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων	Λίγο	18	15,79%
	Μέτρια	39	34,21%
	Πολύ	47	41,23%
	Καθόλου	2	1,75%
Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος	Λίγο	6	5,26%
	Μέτρια	18	15,79%
	Πολύ	88	77,19%
	Καθόλου	2	1,75%

Πίνακας 2. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με τις αντιληπτές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στις καλλιέργειες ή αγροτικό πληθυσμό.

Από τον πίνακα 3 αντλούμε στοιχεία σχετικά με τις επιπτώσεις της μείωσης/απώλειας των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής στον αγροτικό πληθυσμό. Αρχικά, μεγάλο μέρος του συνόλου απάντησε ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν

στις βασικές ανάγκες της καθημερινότητας από τα έσοδα που τους προσφέρουν οι καλλιέργειες τους και συγκεκριμένα το 57,89%. Επίσης το 65,79% του συνόλου απάντησε ότι τα έσοδα που εξασφαλίζονται από την παραγωγή των καλλιεργειών δεν τους επαρκούν. Ακόμη το 62,28% του συνόλου απάντησε ότι δεν μπορούν να ανταποκριθούν στα απαιτούμενα έξοδα των καλλιεργειών τους. Το 49,12% του συνόλου απάντησε ότι έχουν και άλλη πηγή εισοδήματος σε περίπτωση μειώσεων της απόδοσης των καλλιεργειών ώστε να εξασφαλίσουν αξιοπρεπείς συνθήκες ζωής. Από τον πίνακα 3 παρατηρείται επίσης ότι παραπάνω από το 85% των αγροτών και συγκεκριμένα το 89,46%, θεώρησε ότι η κρατική αποζημίωση δεν ανταποκρίνεται επαρκώς σε περίπτωση ζημίας/ απώλειας της καλλιέργειας από καιρικά φαινόμενα. Τέλος σε ποσοστό 82,46% του συνόλου πιστεύουν ότι η μείωση της παραγωγής ή της καλλιέργειας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής θα φτάσει στα όρια φτώχειας στον αγροτικό πληθυσμό.

	N	%
Μπορείτε να ανταποκριθείτε στην κάλυψη βασικών αναγκών της καθημερινότητας με τα έσοδα από τις καλλιέργειες	Ναι	38 33,33%
	Όχι	66 57,89%
	Άλλο	10 8,77%
Τα έσοδα που εξασφαλίζετε από την παραγωγή των καλλιεργειών επαρκούν	Ναι	29 25,44%
	Όχι	75 65,79%
	Άλλο	10 8,77%
Μπορείτε να ανταποκριθείτε στα απαιτούμενα έξοδα των καλλιεργειών σας	Ναι	35 30,70%
	Όχι	71 62,28%

	Άλλο	8	7,02%
Υπάρχει άλλη πηγή εισοδήματος σε περίπτωση μείωσης της απόδοσης των καλλιεργειών ώστε να εξασφαλιστούν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης	Ναι	56	49,12%
	Όχι	50	43,86%
	Άλλο	8	7,02%
Η κρατική αποζημίωση ανταποκρίνεται επαρκώς σε περίπτωση ζημιάς ή απώλειας της καλλιέργειας από ακραία καιρικά φαινόμενα	Ναι	6	5,26%
	Όχι	102	89,47%
	Άλλο	6	5,26%
Πιστεύετε ότι η μείωση της παραγωγής ή της καλλιέργειας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής θα φτάσει στα όρια φτώχειας τον αγροτικό πληθυσμό	Ναι	94	82,46%
	Όχι	12	10,53%
	Άλλο	8	7,02%

Πίνακας 3. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με τις επιπτώσεις της μείωσης/απώλειας των παραγόμενων αγροτικών προϊόντων εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής στον αγροτικό πληθυσμό.

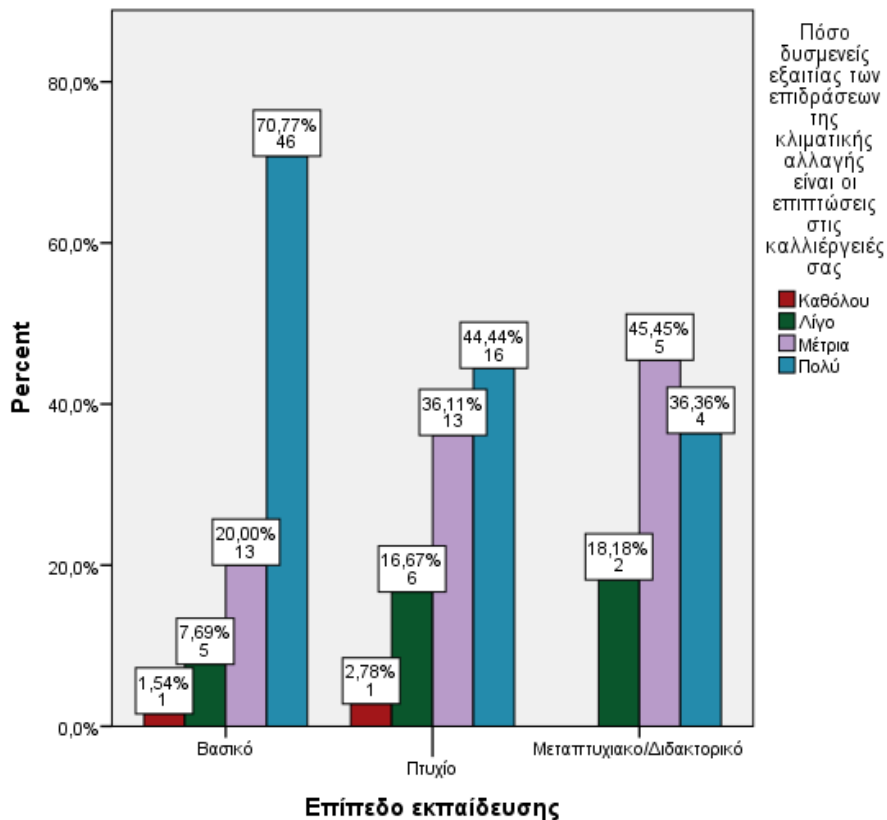
5.1.1 Συσχετίσεις ερωτηματολογίου αγροτών.

Ακολουθεί η εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας’’ ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης. Σύμφωνα με τον έλεγχο χ^2 προκύπτει ότι δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις των αγροτών δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσής τους $\chi^2=9,823;p=0,132$. Οι εκτιμήσεις παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 4 ενώ αποδίδονται γραφικά από το ραβδόγραμμα του γραφήματος 1 που ακολουθεί.

		Επίπεδο εκπαίδευσης						p
		Βασική		Πτυχίο		Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό		
		N	%	N	%	N	%	
Πόσο δυσμεν είς εξαιτίας των επιδρά σεων	Καθόλου	1	1,54%	1	2,78%	0	0,00%	0,132
	Λίγο	5	7,69%	6	16,67%	2	18,18%	
	Μέτρια	13	20,00%	13	36,11%	5	45,45%	

Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας	Πολύ	Μέτρια	Λίγο	Καθόλου
Βασικό	46 (70,77%)	13 (20,00%)	5 (7,69%)	1 (1,54%)
Πτυχίο	16 (44,44%)	13 (36,11%)	6 (16,67%)	1 (2,78%)
Μεταπτυχιακό/Διδακτορικό	4 (36,36%)	5 (45,45%)	2 (18,18%)	0 (0,00%)

Πίνακας 4. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας" ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.

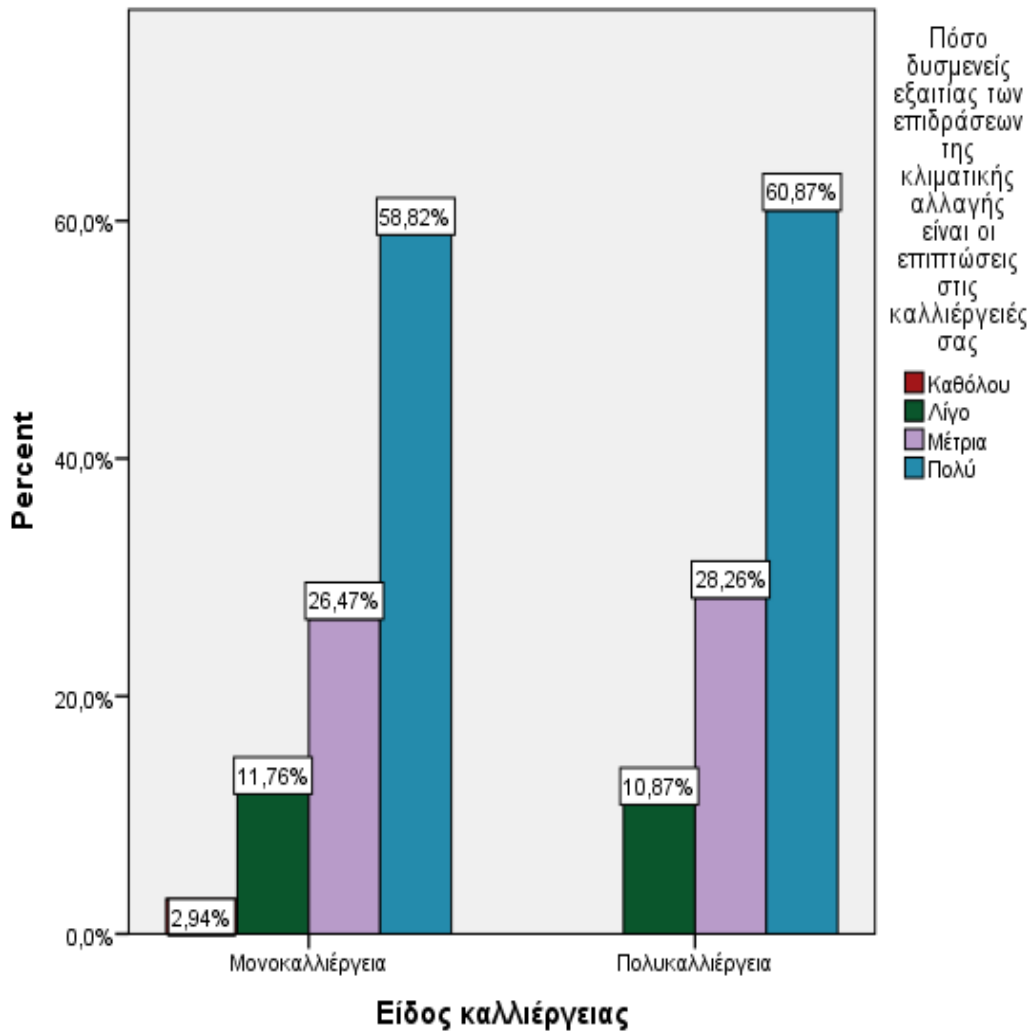
Γράφημα 1. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας" ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.

Ακολουθεί η εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας. Σύμφωνα με τον έλεγχο χ^2 προκύπτει ότι δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις των αγροτών δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται με το είδος καλλιέργειάς τους $\chi^2_{3}=1,424;p=0,700$. Οι εκτιμήσεις παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 5 ενώ αποδίδονται γραφικά από το ραβδόγραμμα τους γραφήματος 2 που ακολουθεί.

		Είδος καλλιέργειας				p
		Μονοκαλλιέργεια		Πολυκαλλιέργεια		
		N	%	N	%	
Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής	Καθόλου	2	2,94%	0	0,00%	0,700
	Λίγο	8	11,76%	5	10,87%	

αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας	Μέτρια	18	26,47%	13	28,26%
	Πολύ	40	58,82%	28	60,87%

Πίνακας 5. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.

Γράφημα 2. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.

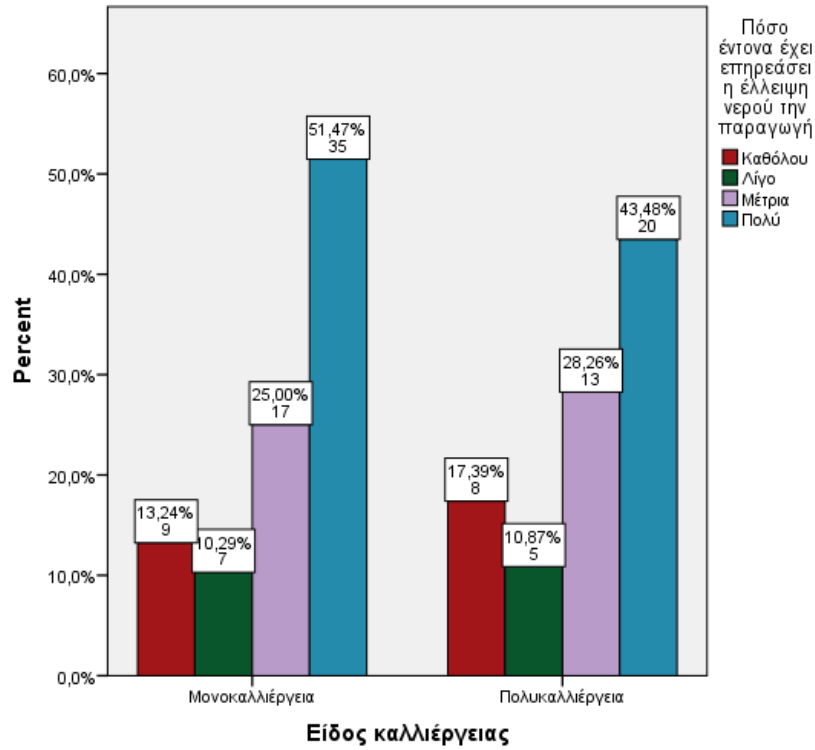
Ακολουθεί η εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο έντονα έχει επηρεάσει η έλλειψη νερού την παραγωγή στις καλλιέργειές σας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής"

ανάλογα με το είδος καλλιέργειας. Σύμφωνα με τον έλεγχο χ^2 προκύπτει ότι δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις των αγροτών δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται με το είδος καλλιέργειάς τους $\chi^2_3=0,801;p=0,849$. Με ανάλογο τρόπο εξετάζεται η ανεξαρτησία της ερώτησης "Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας. Σύμφωνα με τον έλεγχο χ^2 προκύπτει και πάλι ότι δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις των αγροτών δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται με το είδος καλλιέργειάς τους $\chi^2_3=2,762;p=0,430$. Τέλος ακολουθεί εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας. Σύμφωνα με τον έλεγχο χ^2 προκύπτει ότι δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις των αγροτών δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται με το είδος καλλιέργειάς τους $\chi^2_3=4,382;p=0,223$. Οι εκτιμήσεις παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 6 ενώ αποδίδονται γραφικά από τα γραφήματα 3,4 και 5 που ακολουθούν.

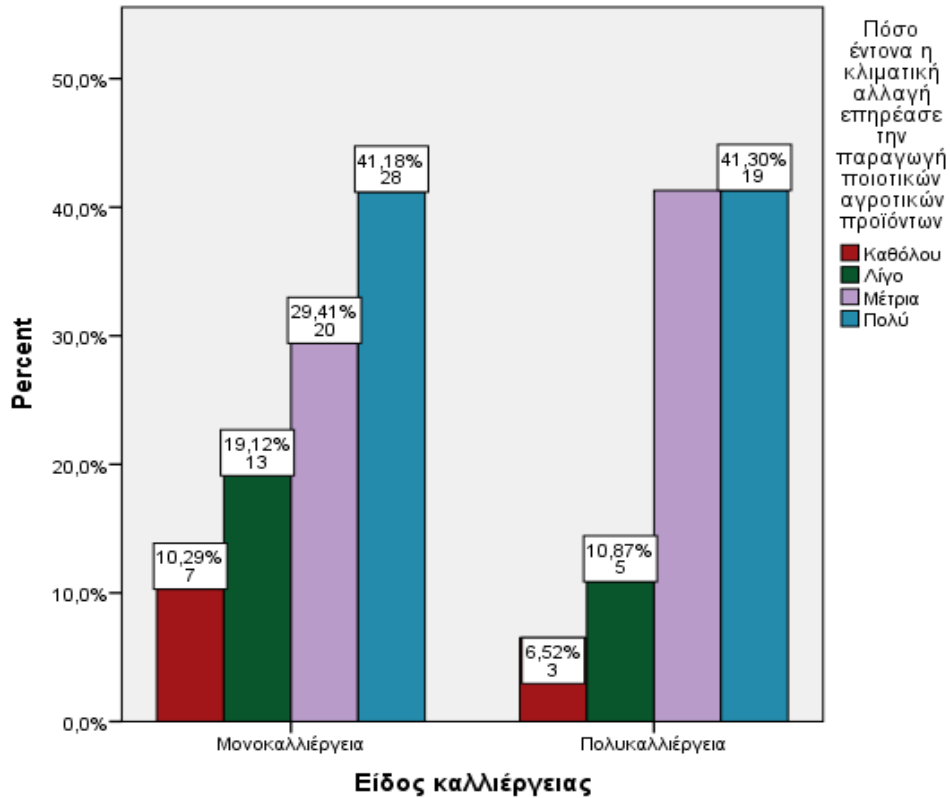
		Είδος καλλιέργειας				P
		Μονοκαλλιέργεια		Πολυκαλλιέργεια		
		N	%	N	%	
Πόσο έντονα έχει επηρεάσει η έλλειψη νερού την παραγωγή στις καλλιέργειές σας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής	Καθόλου	9	52,9%	8	47,1%	0,849
	Λίγο	7	58,3%	5	41,7%	
	Μέτρια	17	56,7%	13	43,3%	
	Πολύ	35	63,6%	20	36,4%	
Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή	Καθόλου	7	70,0%	3	30,0%	0,430

επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων	Λίγο	13	72,2%	5	27,8%	
	Μέτρια	20	51,3%	19	48,7%	
	Πολύ	28	59,6%	19	40,4%	
Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος	Καθόλου	0	0,0%	2	100,0%	0,223
	Λίγο	3	50,0%	3	50,0%	
	Μέτρια	13	72,2%	5	27,8%	
	Πολύ	52	59,1%	36	40,9%	

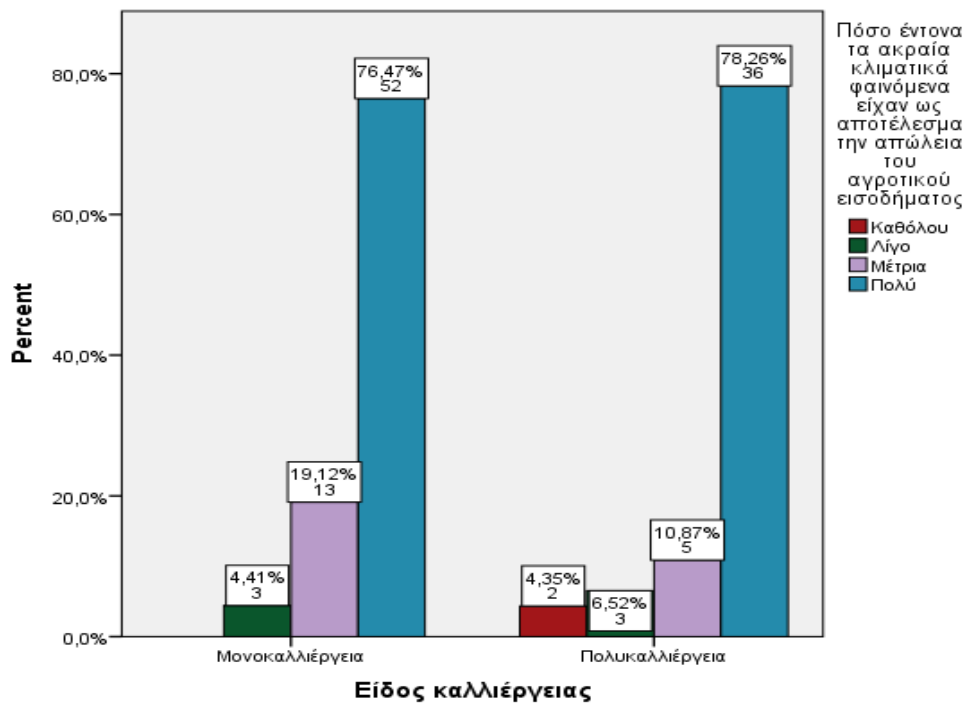
Πίνακας 6. Εξέταση της ανεξαρτησίας των ερωτήσεων "Πόσο έντονα έχει επηρεάσει η έλλειψη νερού την παραγωγή στις καλλιέργειες σας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής", "Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων" και "Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.

Γράφημα 3. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο έντονα έχει επηρεάσει η έλλειψη νερού την παραγωγή στις καλλιέργειες σας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.

Γράφημα 4. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.

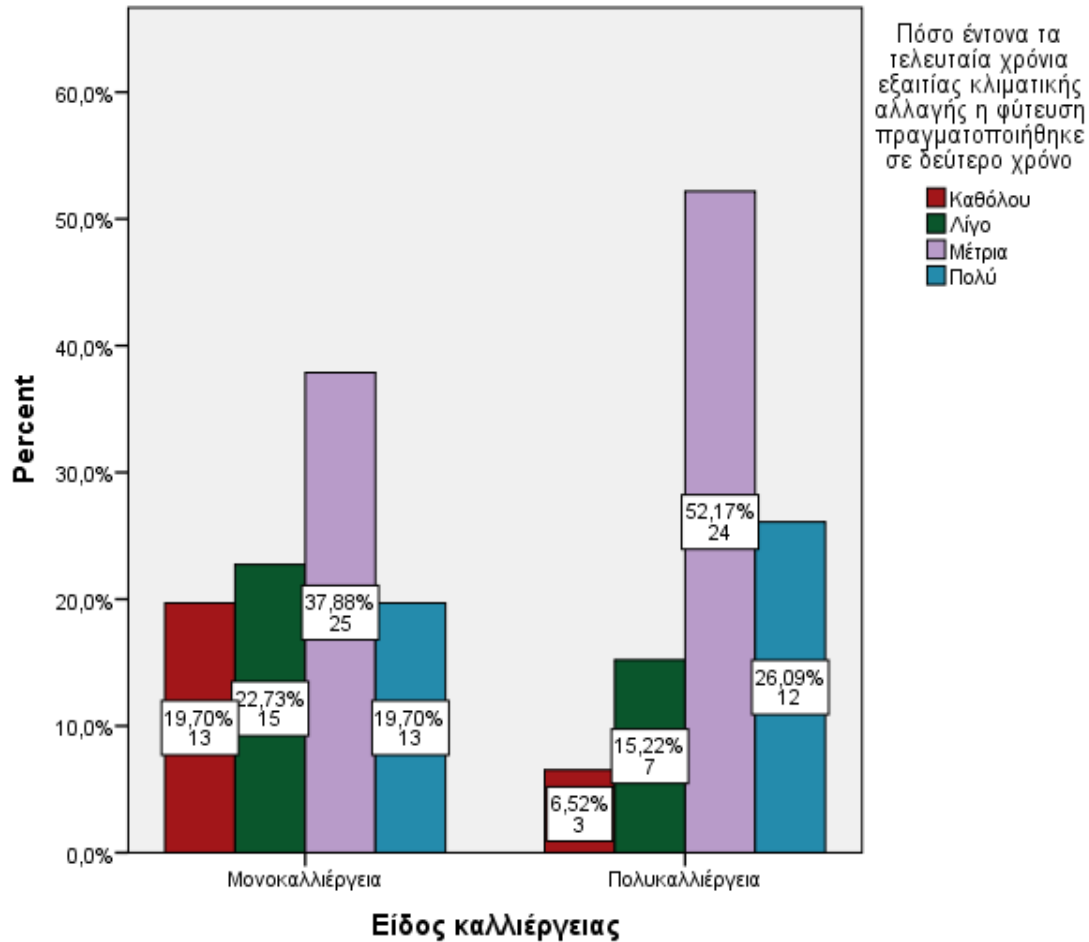

Γράφημα 5. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.

Ακολουθεί η εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας. Σύμφωνα με τον έλεγχο X^2 προκύπτει ότι δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις των αγροτών δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται με το είδος καλλιέργειάς τους $X^2_{3}=5,843;p=0,120$. Οι εκτιμήσεις παρουσιάζονται αναλυτικά στον πίνακα 7 ενώ αποδίδονται γραφικά από το γράφημα 6 που ακολουθεί.

		Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο								p
		Καθόλου		Λίγο		Μέτρια		Πολύ		
		N	%	N	%	N	%	N	%	
Είδος καλλιέρ- γειας	Μονοκαλλιέργεια	13	81,25%	15	68,18%	25	51,02%	13	52,00%	0,120
	Πολυκαλλιέργεια	3	18,75%	7	31,82%	24	48,98%	12	48,00%	

Πίνακας 7. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης " Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.

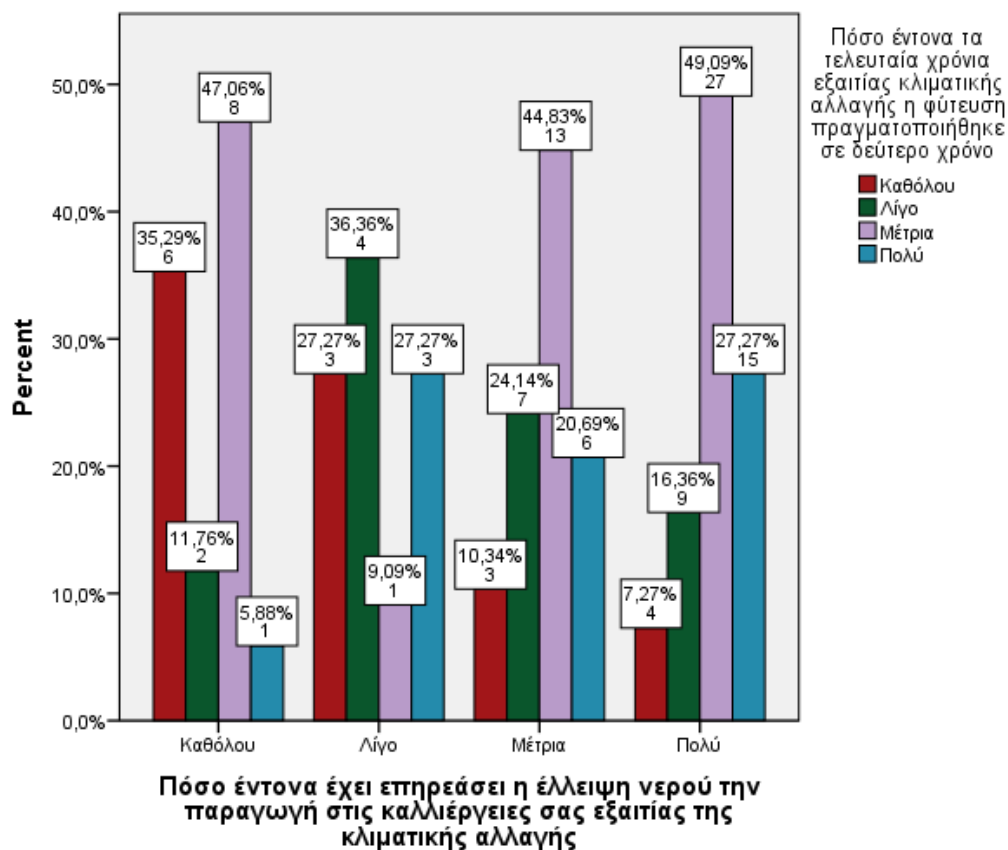

Γράφημα 6. Εξέταση της ανεξαρτησίας της ερώτησης "Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας.

Στον πίνακα 8 δίνονται τα αποτελέσματα των συσχετίσεων των ερωτήσεων "Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο" και "Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας". Συγκεκριμένα παρατηρείται ότι υπάρχει στατιστικά σημαντική συσχέτιση ($\rho=0,250, p=0,008$). Συνεπώς, όσο περισσότερο πιστεύουν οι αγρότες ότι η κλιματική αλλαγή οδήγησε σε φύτευση σε δεύτερο χρόνο, τόσο περισσότερο εκφράζουν και τη δυσμενή επίδραση της κλιματικής αλλαγής στις καλλιέργειές τους.

		Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας	
Spearman's rho	Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο	Correlation Coefficient	,250**
		Sig. (2-tailed)	,008
		N	112

Πίνακας 8. Συσχετίσεις των ερωτήσεων ‘‘Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’ και ‘‘Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’.

Γράφημα 7. Συσχετίσεις των ερωτήσεων ‘‘Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’ και ‘‘ Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο’’.

5.1.2 Στατιστική ανάλυση ερωτηματολογίων αγροτών.

Στην μελέτη πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2 στην ερώτηση "Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας" ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης. Επίσης πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2 στην ερώτηση "Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειές σας" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας. Με ανάλογο τρόπο πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι ανεξαρτησίας χ^2 στις ερωτήσεις "Πόσο έντονα έχει επηρεάσει η έλλειψη νερού την παραγωγή στις καλλιέργειές σας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής", "Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων", "Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος" και "Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο" ανάλογα με το είδος καλλιέργειας. Για την εξέταση των συσχετίσεων μεταξύ των ερωτήσεων "Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο" και "Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο" χρησιμοποιήθηκε ο συντελεστής συσχέτισης Spearman's Rho. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό SPSS v26.0 και το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε ίσο με 0,05 σε όλες τις περιπτώσεις.

5.2 Περιγραφικά στοιχεία μεταναστών.

Στην μελέτη συμμετείχαν 77 μετανάστες εκ των οποίων οι 26 είναι γυναίκες και οι 27 άνδρες. Τα χαρακτηριστικά τους αποδίδονται στους παρακάτω πίνακες. Συγκεκριμένα όσον αφορά την ηλικία τους, 22 συμμετέχοντες έχουν ηλικία 26-35 ετών, 20 συμμετέχοντες έχουν ηλικία 36-45 ετών, 6 συμμετέχοντες έχουν ηλικία 46-55 ετών, 5 έχουν ηλικία 56-65 ετών και μόνο ενός η ηλικία του κυμαίνεται στο σύνολο 18-25. Όσον αφορά την εκπαίδευση τους, από τον πίνακα 1 προκύπτει ότι 29 έχουν βασική εκπαίδευση, 19 έχουν πτυχίο ενώ 6 έχουν μεταπτυχιακό.

		N	%
Φύλο	Άνδρας	26	49.1%
	Γυναίκα	27	50.9%
Εκπαίδευση	Βασική	29	53.7%
	Πτυχίο	19	35.2%
	Μεταπτυχιακό	6	11.1%
Ηλικία	18-25	1	1.9%
	26-35	22	40.7%
	36-45	20	37.0%
	46-55	6	11.1%
	56-65	5	9.3%

Πίνακας 1. Περιγραφικά στοιχεία ερωτηθέντων μεταναστών.

Από τον πίνακα 2 αντλούμε στοιχεία σχετικά με το εισόδημα των συμμετεχόντων. Σε γενικό σύνολο φαίνεται ότι ποσοστό άνω του 50% των συμμετεχόντων αντλούν χρήματα από την εργασία τους, συγκεκριμένα το 55.3%. Παράλληλα, μεγάλο μέρος του συνόλου απάντησε ότι δυσκολεύεται στην δουλειά που απασχολείται την παρούσα περίοδο και συγκεκριμένα το 63.0%. Επιπλέον παρατηρείται ποσοστό άνω του 60% στις απαντήσεις "ναι" στην ερώτηση "σας τελειώνουν τα χρήματα τέλος του μήνα" και στις απαντήσεις "όχι" στην ερώτηση "λαμβάνετε κάποια μορφή βοήθειας, από Μ.Κ.Ο" ή "κρατική

βοήθεια’’. Συγκεκριμένα το 61.1% απάντησε ότι τους τελειώνουν τα χρήματα στο τέλος του μήνα/εβδομάδα, το 70.4% απάντησε ότι δεν λαμβάνουν κάποια μορφή κρατικής βοήθειας και το 79.6% απάντησε ότι δεν λαμβάνει κάποια μορφή βοήθειας από Μ.Κ.Ο. Επίσης το 66.7% του συνόλου απάντησε ότι δεν υπάρχουν άλλοι τρόποι για να κερδίσουν χρήματα και το 59.3% απάντησε ότι εξαρτώνται από κάποιον άλλον για το εισόδημα. Τέλος από τον πίνακα 2 παρατηρείται ότι παραπάνω από το 50% των συμμετεχόντων (συγκεκριμένα το 59.3%) απάντησε πως δεν υπήρξε φορά που δε μπορούσαν να πληρώσουν την ιατρική περίθαλψη ή φάρμακα στο φαρμακείο.

	N	%
Τρόποι βιοπορισμού	Εργασία	26 55.3%
	Αποταμιεύσεις	3 6.4%
	Κρατικά επιδόματα	9 19.1%
	Αδιευκρίνιστο	9 19.1%
Δυσκολεύεστε να κάνετε τη δουλειά που έχετε τώρα;	Ναι	14 25.9%
	Όχι	34 63.0%
	Άλλο	6 11.1%
Σας τελειώνουν τα χρήματα στο τέλος του μήνα/ εβδομάδας;	Ναι	33 61.1%
	Όχι	13 24.1%
	Άλλο	8 14.8%

	Ναι	16	29.6%
Λαμβάνετε κάποια μορφή κρατικής βοήθειας;	Όχι	38	70.4%
	Ναι	10	18.5%
Λαμβάνετε κάποια μορφή βοήθειας από Μ.Κ.Ο.;	Όχι	43	79.6%
	Άλλο	1	1.9%
	Ναι	18	33.3%
Υπάρχουν άλλοι τρόποι για να κερδίσετε χρήματα;	Όχι	36	66.7%
	Ναι	32	59.3%
Εξαρτάστε από κάποιον άλλο για το εισόδημα;	Όχι	21	38.9%
	Άλλο	1	1.9%
	Ναι	20	37.0%
Υπήρξε κάποια φορά που δε μπορέσατε να πληρώσετε για ιατρική περίθαλψη ή για φάρμακα στο φαρμακείο;	Όχι	32	59.3%
	Άλλο	2	3.7%

Πίνακας 2. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με το εισόδημα.

Από τον πίνακα 3 φαίνεται ότι μεγάλο μέρος των ερωτώμενων έχουν έναν ασφαλή χώρο για να κοιμηθούν και να αποθηκεύσουν τα υπάρχοντα τους (συγκεκριμένα το 88.9% του συνόλου) και ότι ο χώρος που μένουν είναι μισθωμένος (απάντησαν θετικά 33

συμμετέχοντες). Επίσης φαίνεται ότι το 33.3% μένουν στο χώρο αυτό 1-5 χρόνια και μάλιστα άνω του 50% (51.8% του συνόλου) απάντησε ότι ο χώρος όπου μένουν είναι αρκετά καθαρός και ότι προστατεύεται αρκετά η ιδιωτικότητα τους/είναι ήσυχος.

	N	%
Έχετε έναν ασφαλή, σταθερό χώρο για να κοιμηθείτε και να αποθηκεύσετε τα υπάρχοντά σας;	Ναι	48 88.9%
	Όχι	5 9.3%
	Άλλο	1 1.9%
Ο χώρος που μένετε είναι μισθωμένος ;	Ναι	33 61.1%
	Όχι	19 35.2%
	Άλλο	2 3.7%
Πόσο καιρό / χρόνια μένετε στο χώρο αυτό;	0-1	5 9.3%
	1-5	18 33.3%
	5-10	12 22.2%
	10 και άνω	14 25.9%
	44566	4 7.4%
	44691	1 1.9%

	Καθόλου	1	1.9%
	Λίγο	6	11.1%
Ο χώρος όπου μένετε είναι καθαρός/ προστατεύεται η ιδιωτικότητα /είναι ήσυχος	Αρκετά	28	51.9%
	Πολύ	19	35.2%

Πίνακας 3. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με την κατοικία.

Στον πίνακα 4 καταγράφηκε ότι 30 ερωτώμενοι αισθάνονται αρκετά ότι τα μέρη όπου περνούν το χρόνο τους καθημερινά είναι ασφαλή ενώ συγχρόνως 27 ερωτώμενοι απάντησαν ότι ανησυχούν μήπως τραυματιστούν ενώ εργάζονται, προσπαθώντας να κερδίσουν χρήματα. Επίσης συμμετέχοντες, με ποσοστά άνω του 60%, απάντησαν ότι δεν είναι εκτεθειμένοι σε τοξίνες ή χημικές ουσίες στο καθημερινό τους περιβάλλον ούτε σε θερμοκρασίες περιβάλλοντος επικίνδυνες για την υγεία τους (τις απαντήσεις αυτές επέλεξαν το 69.8% και το 72.2% του συνόλου αντίστοιχα). Ομοίως παρατηρήθηκε ότι άνω το 60% του συνόλου απάντησε ότι δεν φοβούνται να περπατήσουν στην γειτονιά τους νύχτα ή μέρα και ότι δεν έχουν δεχτεί επίθεση ή κλοπή, ούτε τους έχουν χτυπήσει και κυνηγήσει (τις απαντήσεις αυτές επέλεξε το 74.1% του συνόλου και το 61.1% του συνόλου αντίστοιχα).

	N	%
	Λίγο	12 22.2%
Αισθάνεστε ότι τα μέρη όπου περνάτε το χρόνο σας καθημερινά είναι ασφαλή και υγιή;	Αρκετά	30 55.6%
	Πολύ	12 22.2%

	Ναι	27	50.0%
Ανησυχείτε μήπως τραυματιστείτε ενώ εργάζεστε/προσπαθείτε να κερδίσετε χρήματα;	Όχι	25	46.3%
	Άλλο	2	3.7%
	Ναι	15	28.3%
Είστε εκτεθειμένοι σε τοξίνες ή χημικές ουσίες στο καθημερινό σας περιβάλλον;	Όχι	37	69.8%
	Άλλο	1	1.9%
	Ναι	15	27.8%
Είστε εκτεθειμένοι σε θερμοκρασίες περιβάλλοντος επικίνδυνες για την υγεία;	Όχι	39	72.2%
	Ναι	11	20.4%
Φοβάστε να περπατήσετε στη γειτονιά σας νύχτα/μέρα;	Όχι	40	74.1%
	Άλλο	3	5.6%
	Ναι	19	35.2%
Έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/χτυπήσει/σας κυνήγησαν;	Όχι	33	61.1%
	Άλλο	2	3.7%
	Ναι	19	35.2%

Πίνακας 4. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με το επικίνδυνο περιβάλλον.

Από τον πίνακα 5 προκύπτει ότι το 79.6% έχει επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα καθώς επίσης και ότι το 94.4% έχει εγκατάσταση για να μαγειρέψει.

	N	%
Έχετε επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα;	Ναι	43 79.6%
	Όχι	6 11.1%
	Άλλο	5 9.3%
Ζυμαρικά	0	39 72.2%
	1	15 27.8%
Όσπρια	0	44 81.5%
	1	10 18.5%
Λαχανικά	0	47 87.0%
	1	7 13.0%
Κρέας	0	49 90.7%
	1	5 9.3%
Διάφορα	0	27 50.0%
	1	27 50.0%

	Ναι	51	94.4%
Έχετε εγκατάσταση για να μαγειρέψετε;	Όχι	3	5.6%

Πίνακας 5. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με την τροφή.

5.2.1 Συσχετίσεις ερωτηματολογίου μεταναστών.

Στις ερωτήσεις σχετικά με το κοινωνικό δίκτυο, οι απαντήσεις που λάβαμε είναι οι εξής: Από τον πίνακα 6 παρατηρείται ότι η συντριπτική πλειοψηφία (συγκεκριμένα το 85.2%) έχει φίλους, οικογένεια ή άτομα που τους βοηθούν όταν έχουν ανάγκη. Μάλιστα 36 ερωτώμενοι απάντησαν ότι τα μέλη του κοινωνικού τους δικτύου είναι οικογένεια και φίλοι. Επίσης 47 ερωτώμενοι πιστεύουν ότι αυτό το δίκτυο είναι χρήσιμο για αυτούς και δήλωσαν ότι δεν προσπαθεί κάποιος να τους πληγώσει (την απάντηση αυτή την επέλεξαν 44 συμμετέχοντες που αντιστοιχεί σε ποσοστό 81.5%).

		N	%
	Ναι	46	85.2%
Έχετε φίλους, οικογένεια ή άλλα άτομα που σας βοηθούν όταν το έχετε ανάγκη;	Όχι	5	9.3%
	Άλλο	3	5.6%
Ποια είναι τα μέλη του κοινωνικού σας δικτύου, η 1 και οι 2 σας;	Οικογένεια	11	20.4%
	Φίλοι	6	11.1%

	Οικογένεια και φίλοι	36	66.7%
	Άλλο	1	1.9%
	Ναι	47	87.0%
Πιστεύετε ότι αυτό το δίκτυο είναι χρήσιμο ή μη χρήσιμο για εσάς;	Όχι	2	3.7%
	3	5	9.3%
	Ναι	9	16.7%
Προσπαθεί κάποιος να σας πληγώσει (συναισθηματικά-σωματικά);	Όχι	44	81.5%
	Άλλο	1	1.9%

Πίνακας 6. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις οι οποίες σχετίζονται με το κοινωνικό δίκτυο.

Επιπλέον από τον πίνακα 7 φαίνεται ότι ποσοστό άνω του 70% επέλεξε "ναι" στις ερωτήσεις "έχετε πάροχο πρωτοβάθμιας περίθαλψης/ άλλους επαγγελματίες υγείας" και "εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους" (το 75.5% και το 92.6% του συνόλου αντίστοιχα για κάθε ερώτηση).

	N	%
Έχετε πάροχο πρωτοβάθμιας περίθαλψης/άλλους επαγγελματίες υγείας;	Ναι	40 75.5%
	Όχι	10 18.9%
	Άλλο	3 5.7%
Εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους ;	Ναι	50 92.6%
	Όχι	1 1.9%
	Άλλο	3 5.6%

Πίνακας 7. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με το δίκτυο υγείας.

Από τον πίνακα 8 προκύπτει ότι το 83.3% του συνόλου επέλεξε ότι δεν έχουν νομικά προβλήματα και το 75.9% επέλεξε ότι δεν φοβούνται μήπως αντιμετωπίσουν πρόβλημα λόγω του νομικού καθεστώτος με το οποίο βρίσκονται εκεί. Παράλληλα καταγράφηκαν ποσοστά άνω του 70% στις απαντήσεις "όχι" και "ναι" στις ερωτήσεις "φοβάστε μήπως σας βρει η αστυνομία" και "έχετε τις τυπικές προϋποθέσεις για να σας εξυπηρετούν οι δημόσιες υπηρεσίες" αντίστοιχα (με ποσοστά 87.0% και 86.3% για κάθε απάντηση κάθε ερώτησης αντίστοιχα). Τέλος η πλειονότητα απάντησε "όχι" στις ερωτήσεις "Χρειάζεστε βοήθεια για την πρόσβαση σε αυτές τις υπηρεσίες;" (με ποσοστό 77.8%) και "Έχετε συλληφθεί και/ή φυλακιστεί ποτέ;" (με ποσοστό 92.6%).

	N	%
Έχετε νομικά προβλήματα;	Ναι	9 16.7%
	Όχι	45 83.3%
Φοβάστε μήπως αντιμετωπίσετε πρόβλημα λόγω του νομικού καθεστώτος με το οποίο βρίσκεστε εδώ;	Ναι	13 24.1%
	Όχι	41 75.9%
Φοβάστε μήπως σας βρει η αστυνομία;	Ναι	6 11.1%
	Όχι	47 87.0%
	3	1 1.9%
Έχετε τις τυπικές προϋποθέσεις για να σας εξυπηρετήσουν οι δημόσιες υπηρεσίες;	Ναι	46 86.8%
	Όχι	6 11.3%
	Άλλο	1 1.9%
Χρειάζεστε βοήθεια για την πρόσβαση σε αυτές τις υπηρεσίες;	Ναι	11 20.4%
	Όχι	42 77.8%

	Άλλο	1	1.9%
	Ναι	4	7.4%
Έχετε συλληφθεί και/ή φυλακιστεί ποτέ;	Όχι	50	92.6%

Πίνακας 8. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με την νομική υπόσταση.

Από τον παρακάτω πίνακα προκύπτει ότι η πλειοψηφία μπορεί να διαβάσει (συγκεκριμένα το 88.9% του συνόλου) καθώς επίσης και η γλώσσα όπου μπορούν να επικοινωνήσουν οι περισσότεροι είναι η ελληνική με ποσοστό 64.2%. Επίσης το 70.4% του συνόλου απάντησε ότι δεν έχει παρακολουθήσει κάποιο εκπαιδευτικό σεμινάριο ενώ το 42.2% απάντησε ότι το επίπεδο εκπαίδευσης που έχουν είναι βασικό. Σε γενικό σύνολο φαίνεται ότι οι περισσότεροι κατανοούν αρκετά τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσουν και να υποβάλλουν για να αποκτήσουν τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζονται (συγκεκριμένα 23 συμμετέχοντες επέλεξαν την απάντηση αυτή). Τέλος το 47.5% δεν έχει ενταχθεί σε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατάρτισης και στην ερώτηση ‘‘Οι αρμόδιες υπηρεσίες σας κατεύθυναν ως προς την ένταξή σας σε εκπαιδευτικά προγράμματα;’’ 16 ερωτώμενοι επέλεξαν ‘‘όχι’’ και 20 ερωτώμενοι επέλεξαν ‘‘άλλο’’.

		N	%
	Ναι	48	88.9%
Μπορείτε να διαβάσετε;	Όχι	6	11.1%
	Ελληνική	34	64.2%
Σε ποια γλώσσα; / ποιες γλώσσες;	Αγγλική	5	9.4%

	Αραβική	9	17.0%
	Ουκρανική	1	1.9%
	Αγγλική, Ελληνική	1	1.9%
	Ρουμάνικα, Ελληνική	1	1.9%
	Ρωσικά , Ελληνικά	1	1.9%
	Ελληνική, Αγγλική, Ιταλική, Γαλλική	1	1.9%
	Ναι	11	20.4%
Παρακολουθείτε κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα	Όχι	38	70.4%
	Άλλο	5	9.3%
	Αρχάριο	11	24.4%
Σε ποιο επίπεδο εκπαίδευσης έχετε φτάσει;	Βασικό	19	42.2%
	Προχωρημένο	15	33.3%
Κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε;	Καθόλου	7	13.2%
	Λίγο	7	13.2%
	Αρκετά	23	43.4%

	Πολύ	16	30.2%
	Τίποτα \ κανένα	10	25.0%
	Ναι	1	2.5%
	Όχι	19	47.5%
	Λύκειο	1	2.5%
Άλλο εκπαιδευτικό πρόγραμμα κατάρτισης στο οποίο έχετε ενταχθεί;	ΤΕΙ	1	2.5%
	ΟΑΕΔ	2	5.0%
	Πανεπιστήμιο	2	5.0%
	Επαγγελματική επάρκεια	2	5.0%
	ΙΕΚ	1	2.5%
	ΚΕΚ	1	2.5%
Οι αρμόδιες υπηρεσίες σας κατεύθυναν ως προς την ένταξή σας σε εκπαιδευτικά προγράμματα;	Ναι	17	32.1%
	Όχι	16	30.2%
	Άλλο	20	37.7%

Πίνακας 9. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με την εκπαίδευση.

Στην ερώτηση σχετικά με το εάν έχουν βιώσει διακρίσεις άνω του 50% απάντησε "ναι" (συγκεκριμένα 28 συμμετέχοντες). Ωστόσο στις υπόλοιπες ερωτήσεις που έγιναν

σχετικά με τις διακρίσεις φαίνεται να επικρατεί, έστω και οριακά, η απάντηση "όχι" με ποσοστά 53.7%, 79.6% και 59.3% αντίστοιχα για κάθε ερώτηση που έγινε. Δηλαδή από τα στοιχεία του πίνακα 10 φαίνεται ότι οι περισσότεροι δεν έχουν αντιμετωπίσει διακρίσεις με βάση το χρώμα του δέρματος τους, την προφορά τους ή την καταγωγή τους είτε λόγω του φύλου ή του σεξουαλικού τους προσανατολισμού. Μάλιστα φαίνεται ότι αρκετοί αλλά όχι η πλειοψηφία έχουν βιώσει διακρίσεις για οποιοδήποτε άλλο λόγο.

	N	%
Έχετε βιώσει διακρίσεις;	Ναι	28 51.9%
	Όχι	24 44.4%
	Άλλο	2 3.7%
Έχετε αντιμετωπίσει διακρίσεις με βάση το χρώμα του δέρματος σας, την προφορά σας ή από πού προέρχετε;	Ναι	23 42.6%
	Όχι	29 53.7%
	Άλλο	2 3.7%
Έχετε βιώσει διακρίσεις λόγω φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού;	Ναι	10 18.5%
	Όχι	43 79.6%
	Άλλο	1 1.9%
Έχετε βιώσει διακρίσεις για οποιονδήποτε άλλο λόγο;	Ναι	21 38.9%
	Όχι	32 59.3%

Άλλο	1	1.9%
------	---	------

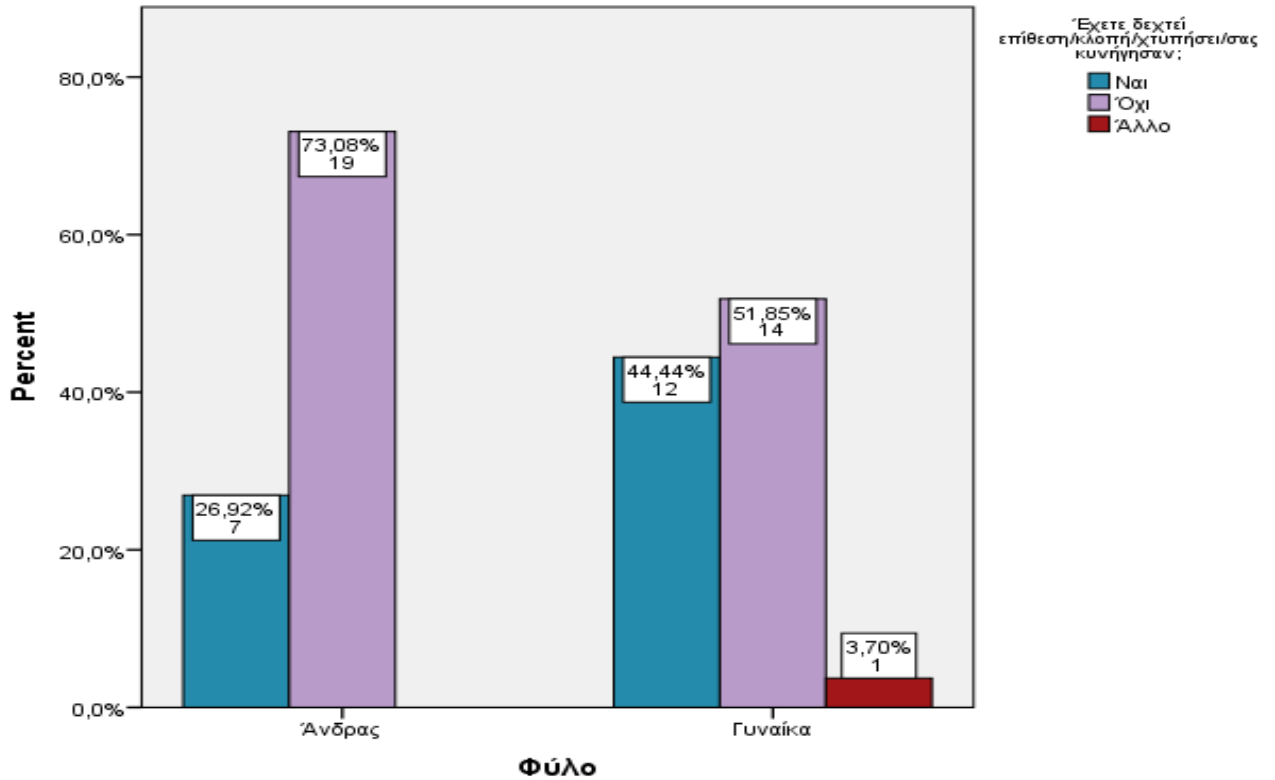
Πίνακας 10. Πλήθη και ποσοστά των απαντήσεων στις ερωτήσεις σχετικά με τις διακρίσεις.

5.2.2 Συσχετίσεις μεταναστών.

Από την εξέταση ανεξαρτησίας των απαντήσεων της ερώτησης "έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/χτυπήσει/σας κυνήγησαν" ανάλογα με το φύλο και με την ηλικία, όπως φαίνεται και από τους πίνακες 11 και 12, προκύπτει ότι αυτή δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις για την συγκεκριμένη ερώτηση δεν αναμένονται να διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο $X^2_2=3.056$; $p=0.217$ και την ηλικία $X^2_8=8.671$; $p=0.371$.

	Φύλο				p	
	Ανδρας		Γυναίκα			
	N	%	N	%		
Έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/χτυπήσει/σας κυνήγησαν;	Ναι	7	26.9%	12	44.4%	0.217
	Όχι	19	73.1%	14	51.9%	
	Άλλο	0	0.0%	1	3.7%	

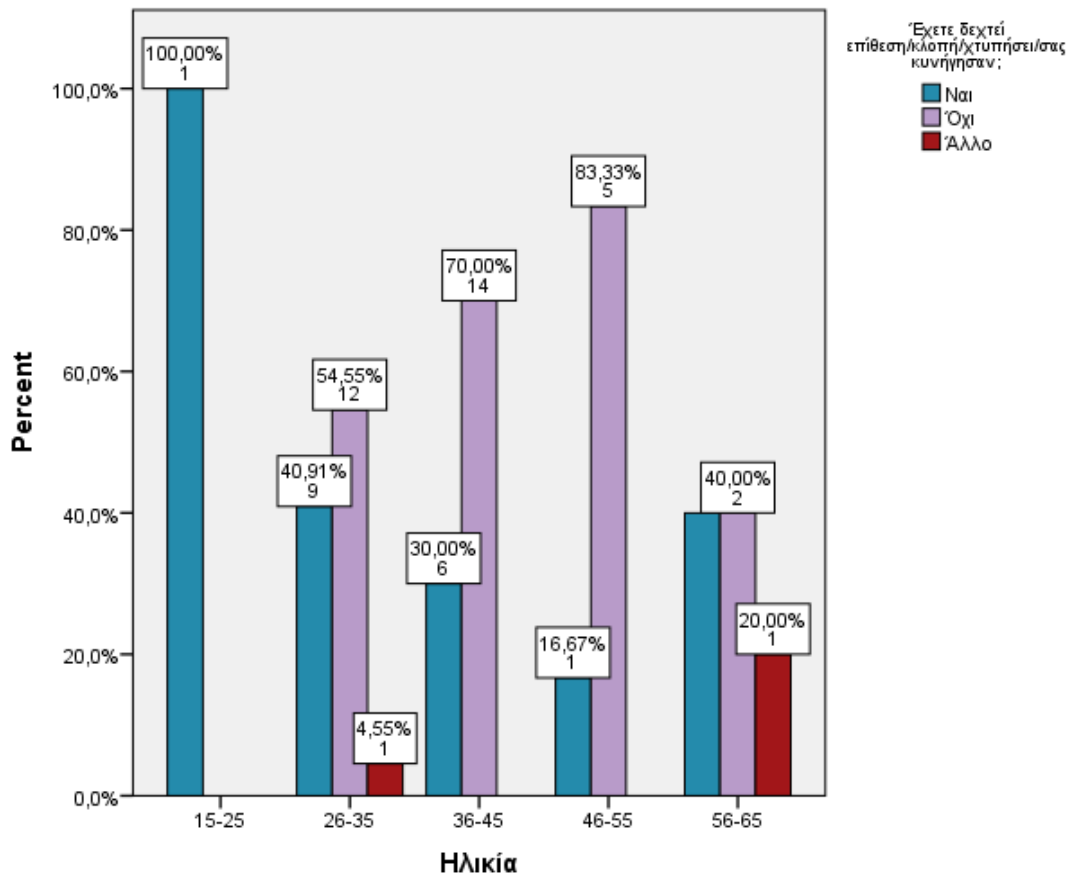
Πίνακας 11. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης "έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/σας χτύπησαν-κυνήγησαν" ανάλογα με το φύλο.

Γράφημα 1. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης "έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/σας χτύπησαν-κινήγησαν" ανάλογα με το φύλο.

		Ηλικία										
		15-25		26-35		36-45		46-55		56-65		ρ
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/χτυπήσει/σας κινήγησαν;	Ναι	1	100.0%	9	40.9%	6	30.0%	1	16.7%	2	40.0%	0.371
	Όχι	0	0.0%	12	54.5%	14	70.0%	5	83.3%	2	40.0%	
	Άλλο	0	0.0%	1	4.5%	0	0.0%	0	0.0%	1	20.0%	

Πίνακας 12. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης "έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/χτυπήσει/σας κινήγησαν" ανάλογα με την ηλικία.

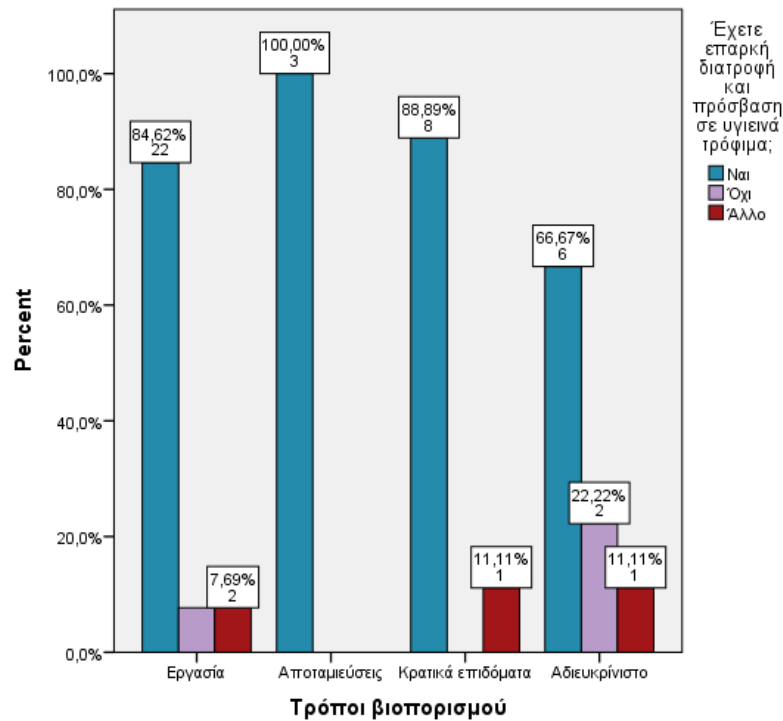

Γράφημα 2. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης "έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/χτυπήσει/σας κυνήγησαν" ανάλογα με την ηλικία.

Ακολουθεί ο έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων της ερώτησης "έχετε επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα" ανάλογα με την εργασία. Συγκεκριμένα από τον πίνακα 13 καταγράφεται ότι δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις της ερώτησης δεν διαφοροποιούνται ανάλογα με την εργασία, καθώς $X^2_6=3.888;p=0.692$.

	Τρόποι βιοπορισμού									
	Εργασία		Αποταμιεύσεις		Κρατικά επιδόματα		Αδιευκρίνιστο		p	
	N	%	N	%	N	%	N	%		
Έχετε επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα;	Ναι	22	84.6%	3	100.0%	8	88.9%	6	66.7%	0.692
	Όχι	2	7.7%	0	0.0%	0	0.0%	2	22.2%	
	Άλλο	2	7.7%	0	0.0%	1	11.1%	1	11.1%	

Πίνακας 13. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "έχετε επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα" ανάλογα με την εργασία.

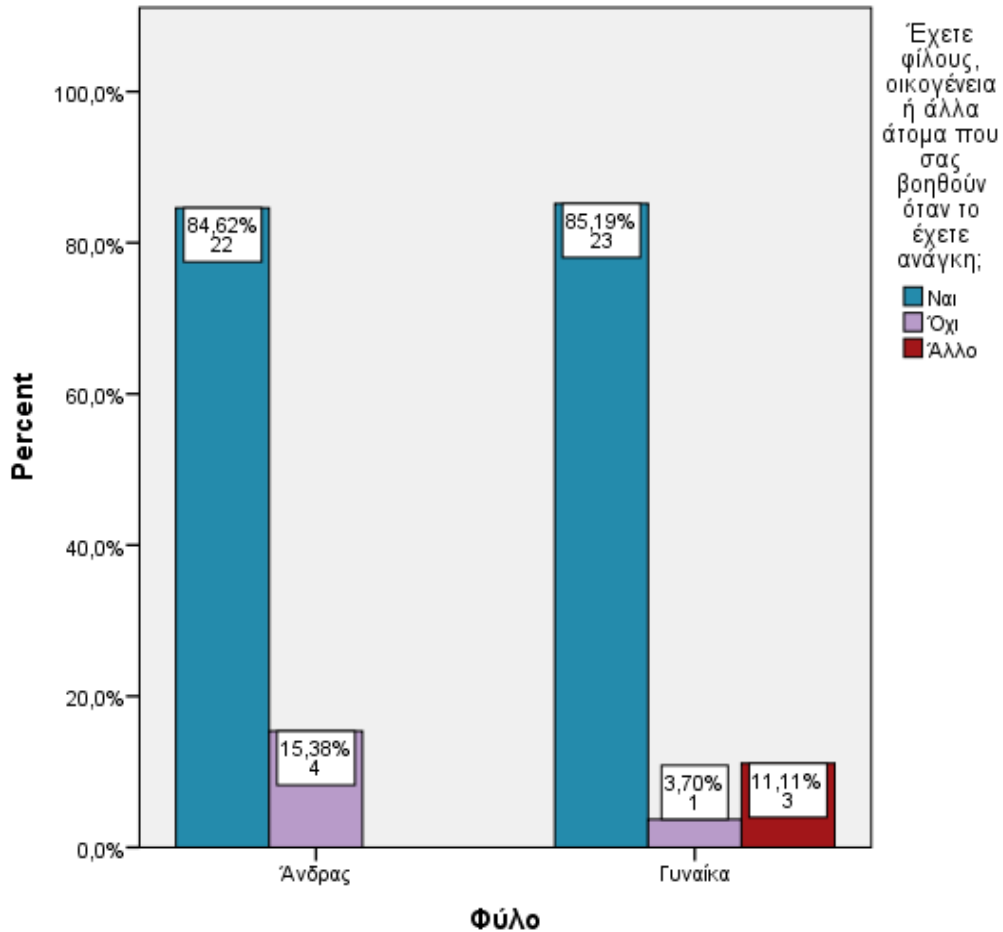

Γράφημα 3. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "έχετε επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα" ανάλογα με την εργασία.

Συνεχίζοντας με την εξέταση ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "Έχετε φίλους, οικογένεια ή άλλα άτομα που σας βοηθούν όταν το έχετε ανάγκη;" ανάλογα με το φύλο και από τα στοιχεία του πίνακα 14 , προκύπτει ότι ούτε αυτή απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις για την συγκεκριμένη ερώτηση δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο $X^2_2=4.805$, $p=0.090$.

		Φύλο				ρ
		Ανδρας		Γυναίκα		
		N	%	N	%	
Έχετε φίλους, οικογένεια ή άλλα άτομα που σας βοηθούν όταν το έχετε ανάγκη;	Nαι	22	84.6%	23	85.2%	0.090
	Όχι	4	15.4%	1	3.7%	
	Άλλο	0	0.0%	3	11.1%	

Πίνακας 14. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "Έχετε φίλους, οικογένεια ή άλλα άτομα που σας βοηθούν όταν το έχετε ανάγκη;" ανάλογα με το φύλο.

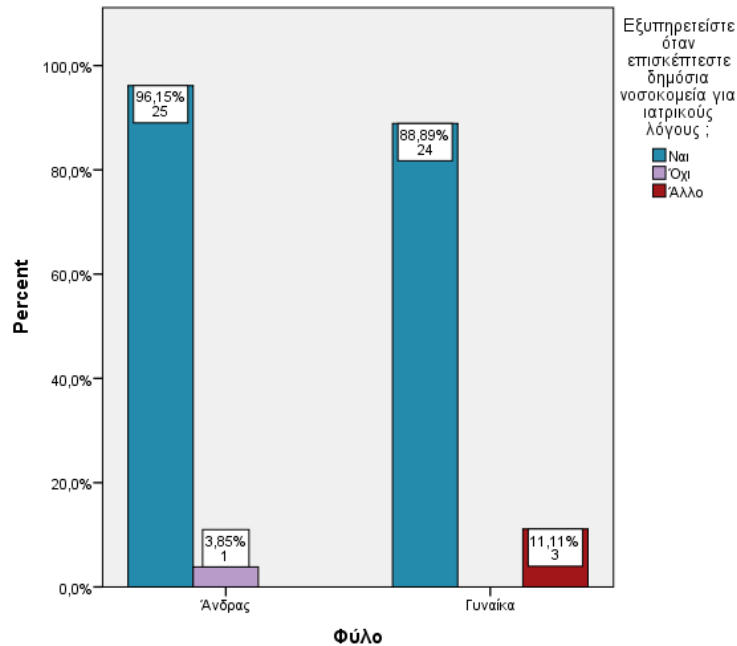

Γράφημα 4. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "Έχετε φίλους, οικογένεια ή άλλα άτομα που σας βοηθούν όταν το έχετε ανάγκη;" ανάλογα με το φύλο.

Στην συνέχεια γίνεται η εξέταση ανεξαρτησίας της ερώτησης "Εξυπηρετείτε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους;" ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και την εργασία. Ειδικότερα από τον πίνακα 15 παρατηρούμε ότι οι απαντήσεις της ερώτησης δεν διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο καθώς αυτή δεν απορρίπτεται $X^2_2=4.003$, $p=0.135$. Όμοια αποτελέσματα προκύπτουν και από τον έλεγχο ανεξαρτησίας της ερώτησης ανάλογα με την ηλικία $X^2_8=9.223$; $p=0.319$, όπως είναι ορατό και από τον πίνακα 16 καθώς και με την εργασία $X^2_6=1.687$; $p=0.946$, όπως φαίνεται και από τα στοιχεία του πίνακα 17.

		Φύλο				p
		Άνδρας		Γυναίκα		
		N	%	N	%	
Εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους ;	Ναι	25	96.2%	24	88.9%	0.135
	Όχι	1	3.8%	0	0.0%	
	Άλλο	0	0.0%	3	11.1%	

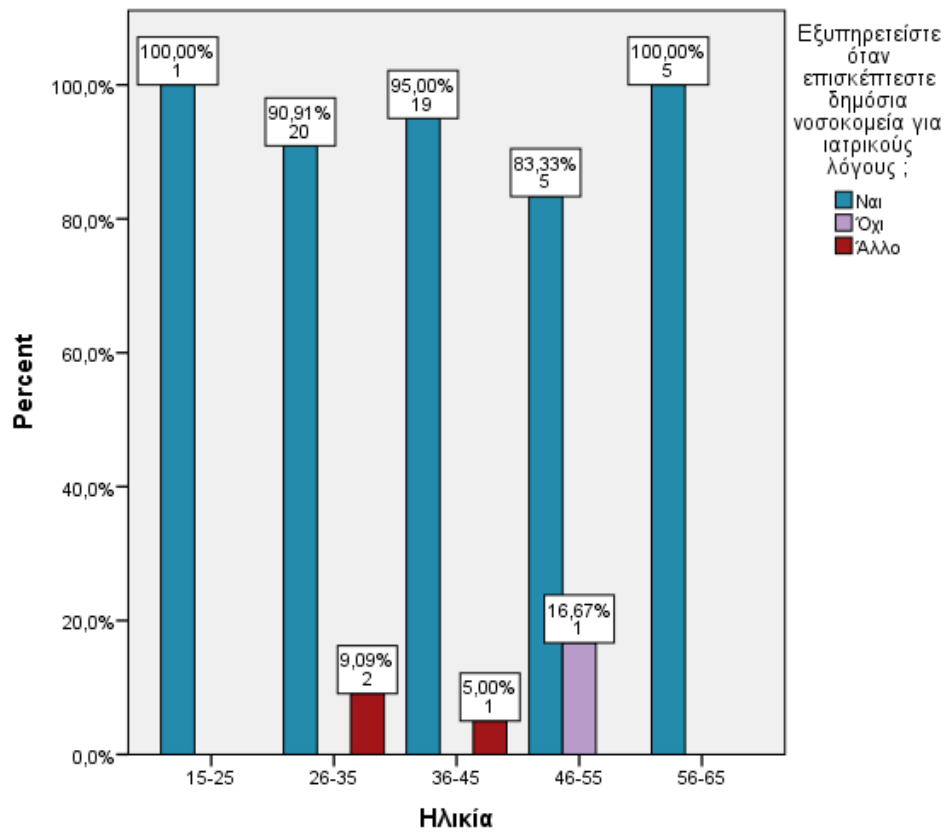
Πίνακας 15. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους’’ ανάλογα με το φύλο.

Γράφημα 5. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους" ανάλογα με το φύλο.

		Ηλικία										p
		15-25		26-35		36-45		46-55		56-65		
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους ;	Ναι	1	100.0%	20	90.9%	19	95.0%	5	83.3%	5	100.0%	0.319
	Όχι	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	1	16.7%	0	0.0%	
	Άλλο	0	0.0%	2	9.1%	1	5.0%	0	0.0%	0	0.0%	

Πίνακας 16. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "εξυπηρετείστε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους" ανάλογα με την ηλικία.

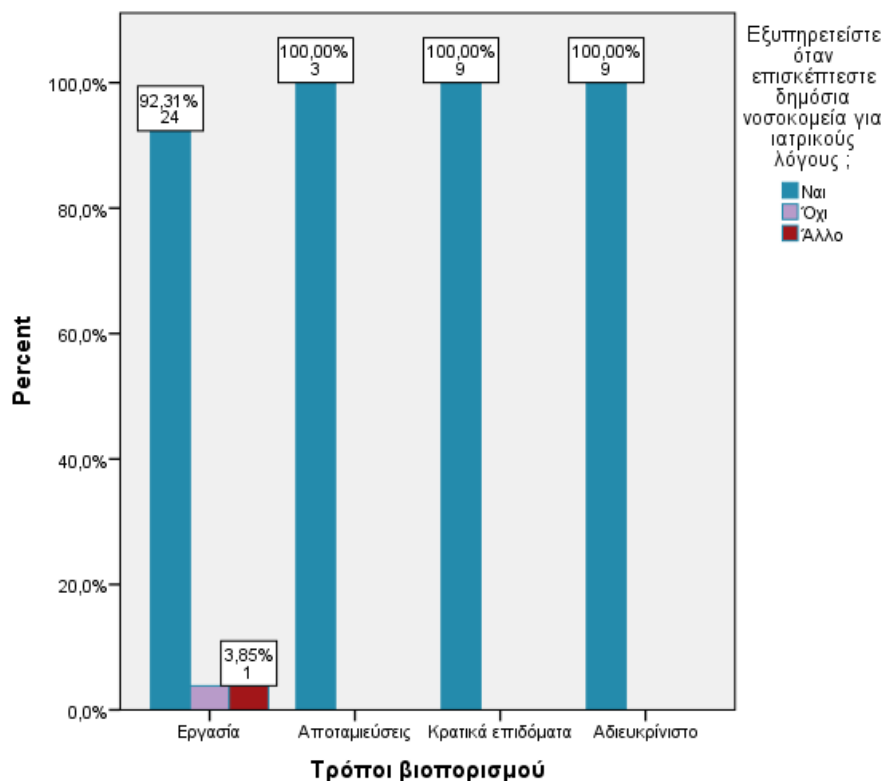

Γράφημα 6. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "εξυπηρετείτε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους" ανάλογα με την ηλικία.

	Τρόποι βιοπορισμού							
	Εργασία		Αποταμιεύσεις		Κρατικά επιδόματα		Αδιευκρίνιστο	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Εξυπηρετείτε όταν επισκέπτεστε	24	92.3%	3	100.0%	9	100.0%	9	100.0%

δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους;	Όχι	1	3.8%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	0.946
	Άλλο	1	3.8%	0	0.0%	0	0.0%	0	0.0%	

Πίνακας 17. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "εξυπηρετείτε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους" ανάλογα με την εργασία.

Γράφημα 7. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "εξυπηρετείτε όταν επισκέπτεστε δημόσια νοσοκομεία για ιατρικούς λόγους" ανάλογα με την εργασία.

Στην συνέχεια ακολουθεί η εξέταση ανεξαρτησίας της ερώτησης "έχετε νομικά προβλήματα" ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και την εργασία. Από τα στοιχεία του πίνακα 18 και του πίνακα 19, φαίνεται ότι αυτή δεν απορρίπτεται και επομένως οι απαντήσεις για την συγκεκριμένη ερώτηση δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο καθώς $X^2_1=0.092$, $p=0.761$ και την ηλικία αφού $X^2_4=2.705$, $p=0.608$. Αντίθετα από τον έλεγχο

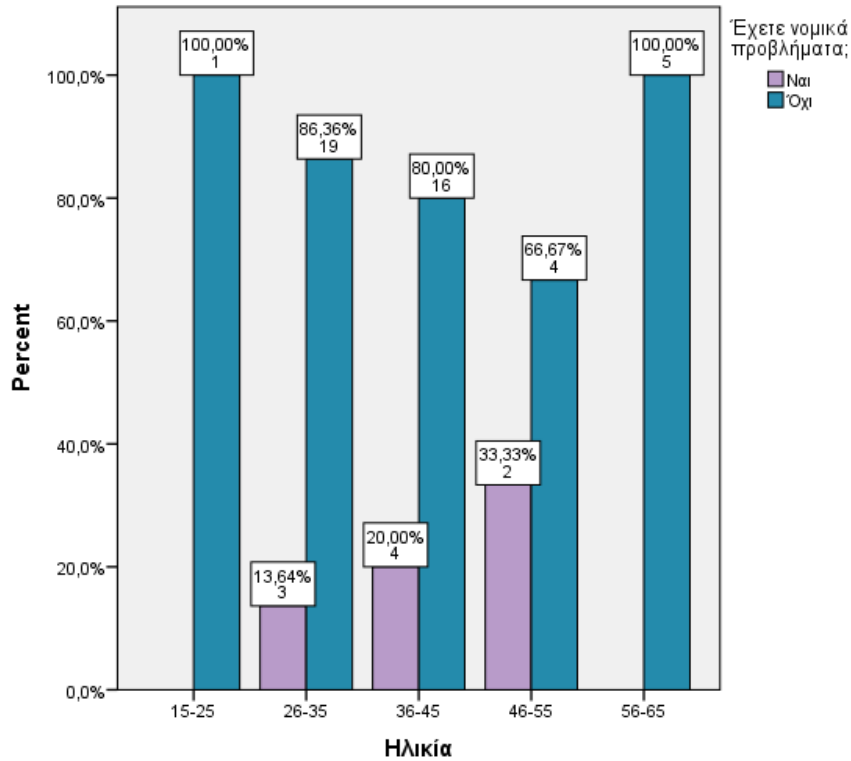
ανεξαρτησίας της ερώτησης ανάλογα με την εργασία, προκύπτει ότι απορρίπτεται $\chi^2_3=10.675;p=0.014$ και επομένως αναμένονται διαφοροποιήσεις των απαντήσεων της ερώτησης ανάλογα με την εργασία. Συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι αυτοί που είχαν αναλογικά περισσότερα νομικά προβλήματα είναι αυτοί λαμβάνουν κρατικά επιδόματα σε σχέση με όλες τις άλλες κατηγορίες όπου τα νομικά προβλήματα εκφράστηκαν σε σημαντικά χαμηλότερο βαθμό.

	Φύλο				p
	Ανδρας		Γυναίκα		
	N	%	N	%	
Ναι	4	15.4%	5	18.5%	0.761
Όχι	22	84.6%	22	81.5%	

Πίνακας 18. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "έχετε νομικά προβλήματα" ανάλογα με το φύλο.

		Ηλικία										p
		15-25		26-35		36-45		46-55		56-65		
		N	%	N	%	N	%	N	%	N	%	
Έχετε νομικά προβλήματα ;	Ναι	0	0.0%	3	13.6%	4	20.0%	2	33.3%	0	0.0%	0.608
	Όχι	1	100.0%	19	86.4%	16	80.0%	4	66.7%	5	100.0%	

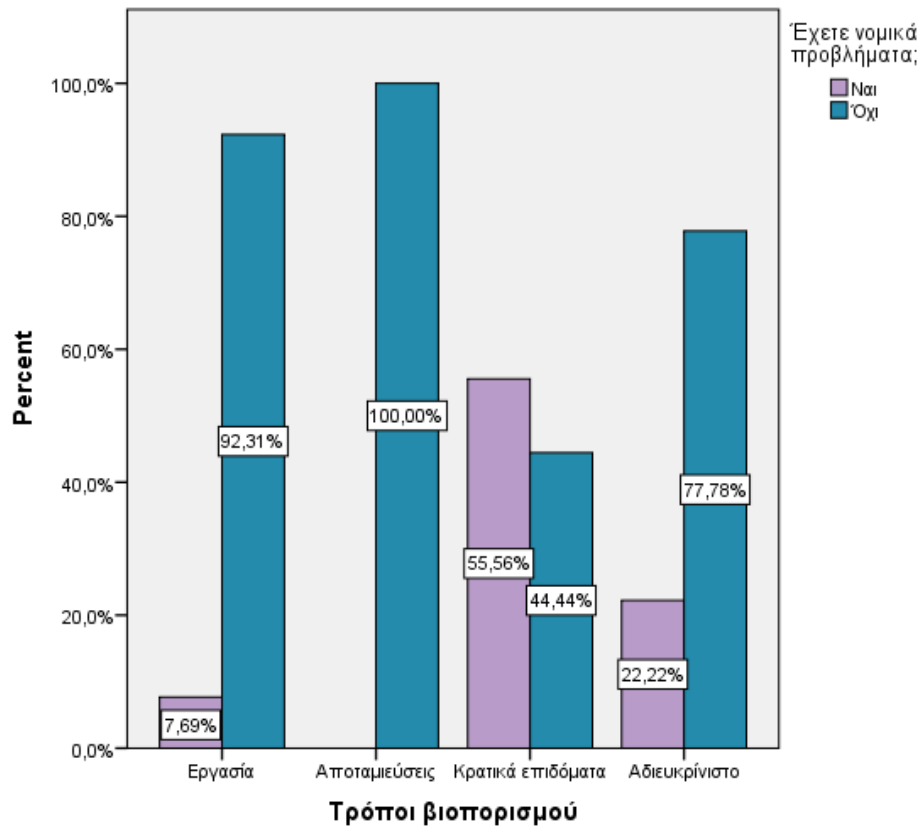
Πίνακας 19. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "έχετε νομικά προβλήματα" ανάλογα με την ηλικία.

Γράφημα 8. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "έχετε νομικά προβλήματα" ανάλογα με την ηλικία.

		Τρόποι βιοπορισμού								
		Εργασία		Αποταμιεύσεις		Κρατικά επιδόματα		Αδιευκρίνιστο		
		N	%	N	%	N	%	N	%	p
Έχετε νομικά προβλήματα;	Ναι	2	7.7%	0	0.0%	5	55.6%	2	22.2%	0.014
	Όχι	24	92.3%	3	100.0%	4	44.4%	7	77.8%	

Πίνακας 20. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "έχετε νομικά προβλήματα" ανάλογα με την εργασία.

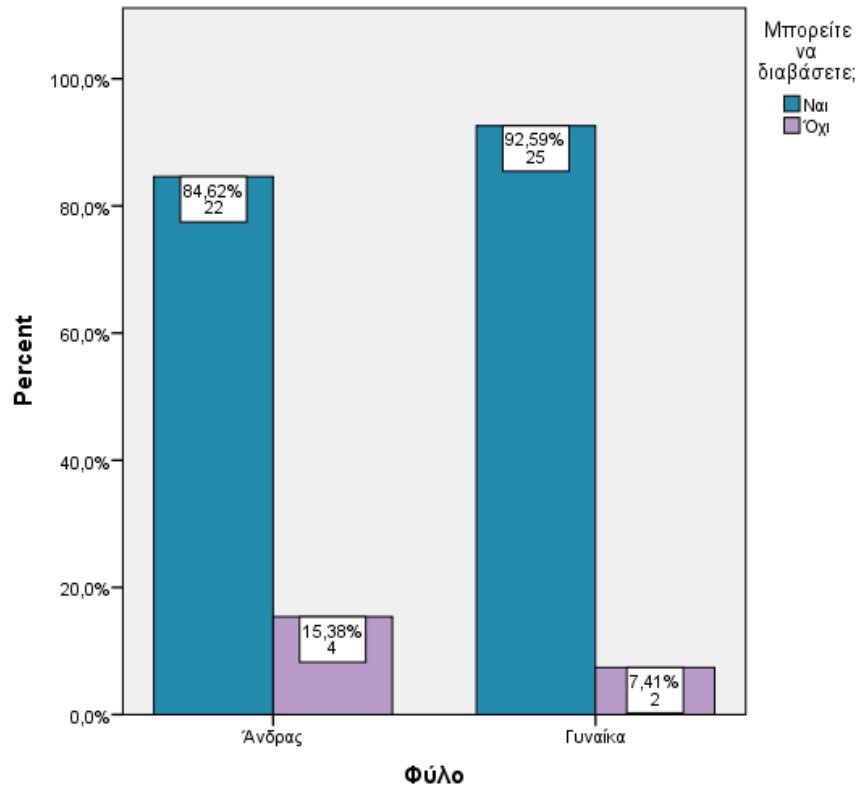

Γράφημα 9. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘έχετε νομικά προβλήματα’’ ανάλογα με την εργασία.

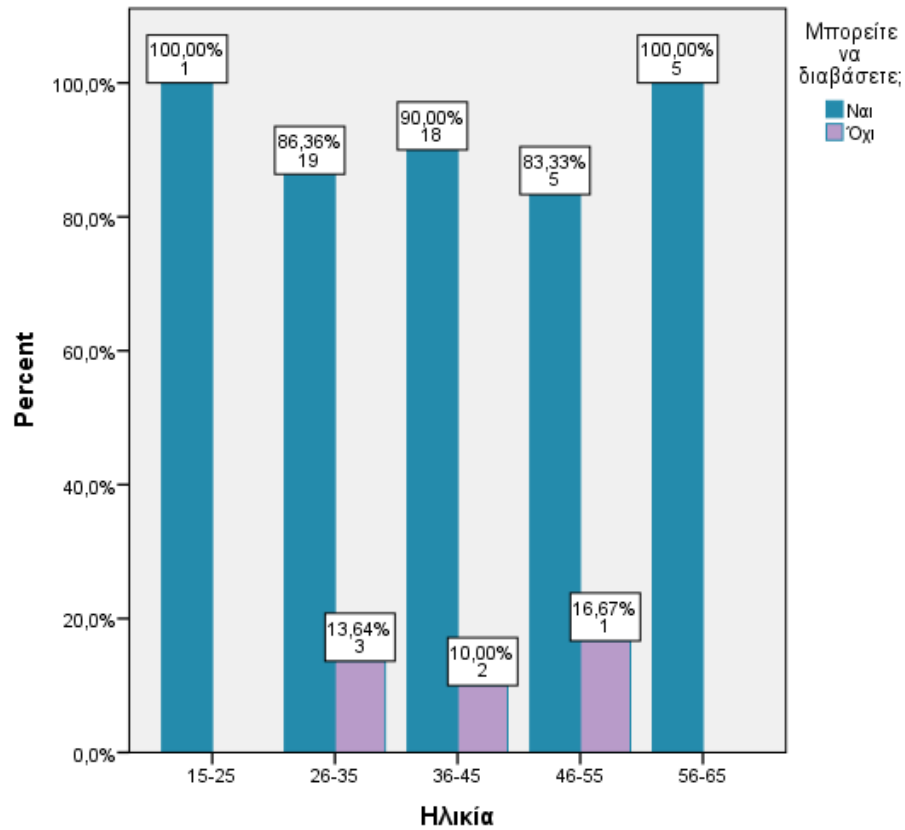
Ακολουθούν έλεγχοι ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘μπορείτε να διαβάσετε’’ ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και την εργασία. Ειδικότερα από τον πίνακα 21 προκύπτει ότι η υπόθεση ανεξαρτησίας δεν απορρίπτεται . Επομένως οι απαντήσεις της ερώτησης, δεν αναμένεται να διαφοροποιούνται ανάλογα με το φύλο και την ηλικία καθώς $X^2_1=0.840;p=0.360$ και $X^2_4 =1.105; p=0.894$ αντίστοιχα. Αντίθετα από τον έλεγχο ανεξαρτησίας των απαντήσεων της ερώτησης που προαναφέρθηκε ανάλογα με την εργασία προκύπτει ότι απορρίπτεται καθώς $X^2_3 =14.274;p=0.003$. Επομένως αναμένονται διαφοροποιήσεις των απαντήσεων της ερώτησης ανάλογα με την εργασία και συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι μεγάλο μέρος από αυτούς που δε διαβάζουν και ελάχιστοι στηρίζονται σε κρατικά επιδόματα και όχι σε εργασία.

		Μπορείτε να διαβάσετε;				ρ
		Ναι		Όχι		
		N	%	N	%	
Φύλο	Άνδρας	22	84.6%	4	15.4%	0.360
	Γυναίκα	25	92.6%	2	7.4%	
Ηλικία	15-25	1	100.0%	0	0.0%	0.894
	26-35	19	86.4%	3	13.6%	
	36-45	18	90.0%	2	10.0%	
	46-55	5	83.3%	1	16.7%	
	56-65	5	100.0%	0	0.0%	
Τρόποι βιοπορισμού	Εργασία	26	100.0%	0	0.0%	0.003
	Αποταμιεύσεις	3	100.0%	0	0.0%	
	Κρατικά επιδόματα	5	55.6%	4	44.4%	
	Αδιευκρίνιστο	8	88.9%	1	11.1%	

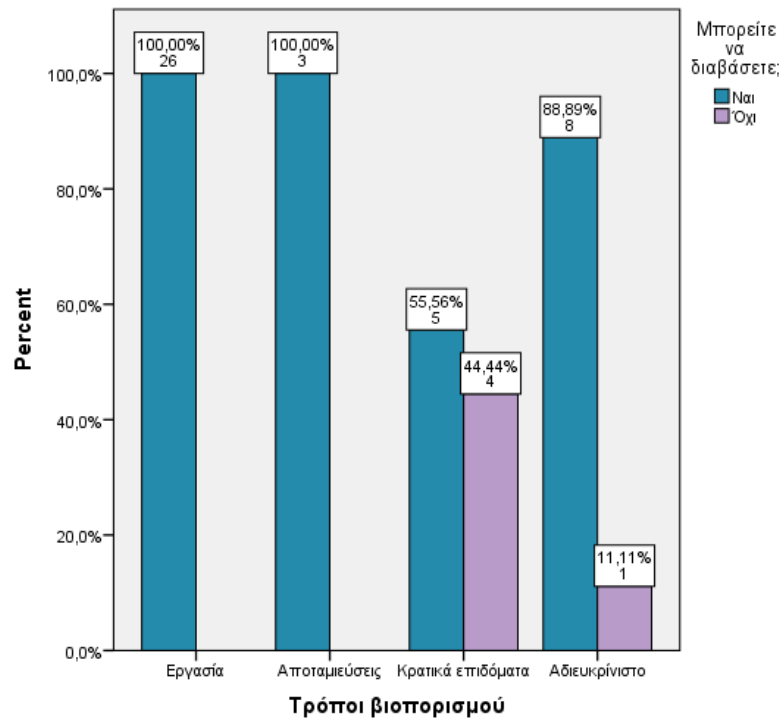
Πίνακας 21. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘μπορείτε να διαβάσετε’’ ανάλογα με το φύλο, την ηλικία και την εργασία.

Γράφημα 10. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "μπορείτε να διαβάσετε" ανάλογα με το φύλο.

Γράφημα 11. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "μπορείτε να διαβάσετε" ανάλογα με την ηλικία.

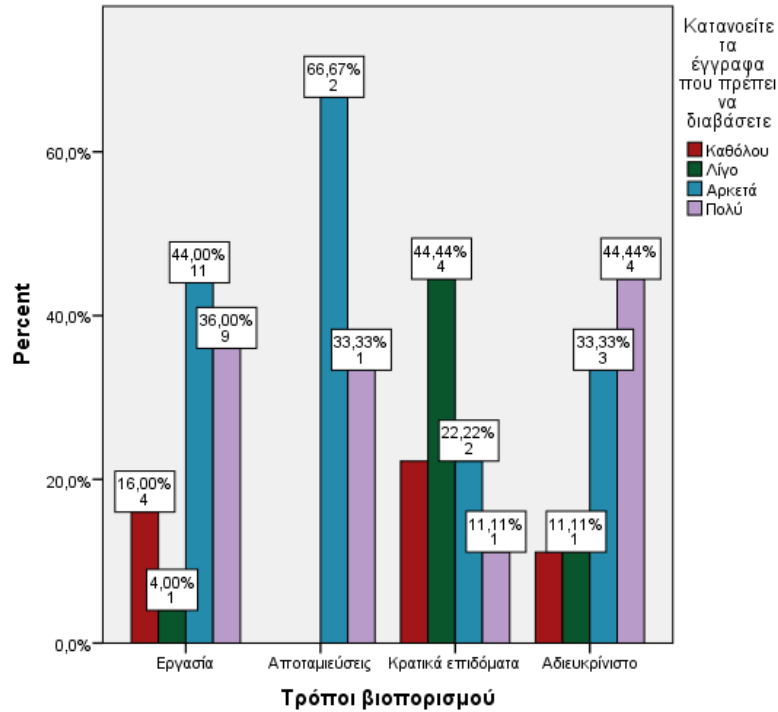
Γράφημα 12. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "μπορείτε να διαβάσετε" ανάλογα με την εργασία.

Στη συνέχεια ελέγχεται η ανεξαρτησία των απαντήσεων της ερώτησης "Κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε;" ανάλογα με την εργασία και το επίπεδο εκπαίδευσης. Από τα στοιχεία του πίνακα 22 φαίνεται ότι οι η υπόθεση ανεξαρτησίας των απαντήσεων της ερώτησης ανάλογα με την εργασία απορρίπτεται καθώς $X^2_6=16.258; p=0.012$. Επομένως αναμένονται διαφοροποιήσεις των απαντήσεων της ερώτησης ανάλογα με την εργασία και συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι οι περισσότεροι από αυτούς που εργάζονται (ή δε διευκρινίζουν) κατανοούν αρκετά τα έγγραφα που είναι απαραίτητα για αυτούς σε αντίθεση με όσους λαμβάνουν επιδόματα. Αντίθετα από την εξέταση της ανεξαρτησίας των απαντήσεων της ερώτησης ανάλογα με τον επίπεδο εκπαίδευσης τους προκύπτει ότι αυτή δεν απορρίπτεται καθώς $X^2_9=12.863 ; p=0.169$. Επομένως στην συγκεκριμένη εξέταση , οι

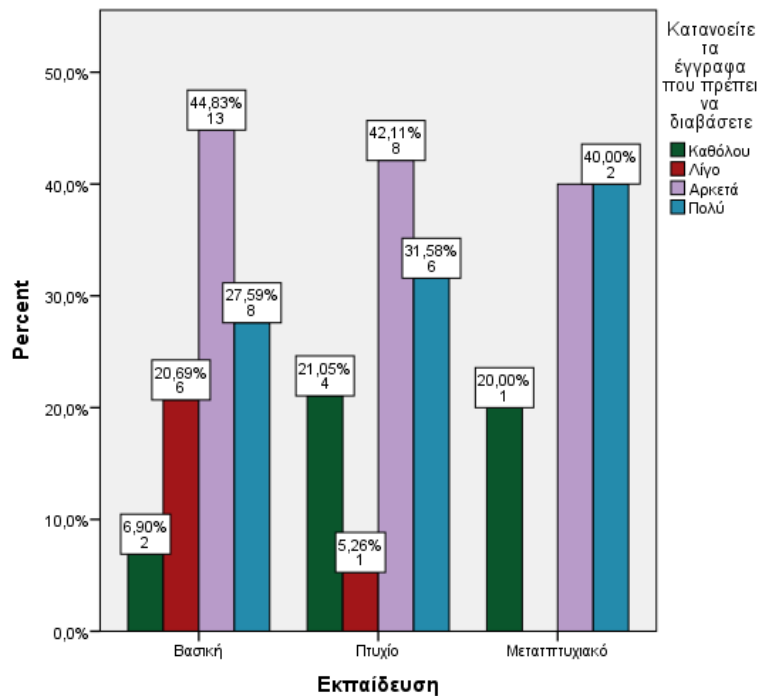
απαντήσεις της ερωτήσεως δεν αναμένονται να διαφοροποιούνται ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.

		Κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε;								p
		Καθόλου		Λίγο		Αρκετά		Πολύ		
		N	%	N	%	N	%	N	%	
Τρόποι βιοπορισμού	Εργασία	4	16.0%	1	4.0%	11	44.0%	9	36.0%	0.012
	Αποταμιεύσεις	0	0.0%	0	0.0%	2	66.7%	1	33.3%	
	Κρατικά επιδόματα	2	22.2%	4	44.4%	2	22.2%	1	11.1%	
	Αδιευκρίνιστο	1	11.1%	1	11.1%	3	33.3%	4	44.4%	
Σε ποιο επίπεδο εκπαίδευσης έχετε φτάσει;	Αρχάριο	1	9.1%	5	45.5%	4	36.4%	1	9.1%	0.169
	Βασικό	1	5.3%	2	10.5%	12	63.2%	4	21.1%	
	Προχωρημένο	0	0.0%	0	0.0%	7	46.7%	8	53.3%	

Πίνακας 22. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση ‘‘κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε’’ ανάλογα με την εργασία και το επίπεδο εκπαίδευσης.

Γράφημα 13. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε" ανάλογα με την εργασία.

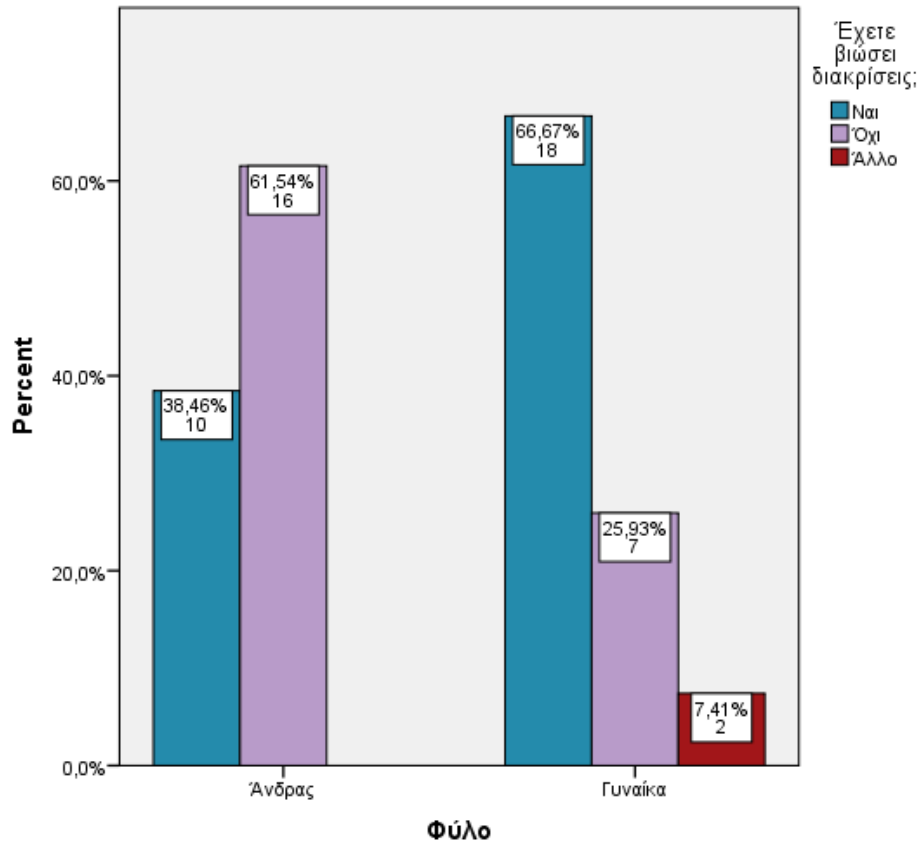

Γράφημα 14. Έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε" ανάλογα με το επίπεδο εκπαίδευσης.

Από τον έλεγχο ανεξαρτησίας των απαντήσεων της ερώτησης "έχετε βιώσει διακρίσεις" ανάλογα με το φύλο έχουμε τα εξής αποτελέσματα: Η υπόθεση της ανεξαρτησίας απορρίπτεται καθώς έχουμε $X^2_{df=1}=7.791$, $p=0.020$. Παρατηρούμε ότι συχνότερα έχουν βιώσει διακρίσεις οι γυναίκες.

		Φύλο				p
		Ανδρας		Γυναίκα		
		N	%	N	%	
Έχετε βιώσει διακρίσεις;	Ναι	10	38.5%	18	66.7%	0.020
	Όχι	16	61.5%	7	25.9%	
	Άλλο	0	0.0%	2	7.4%	

Πίνακας 23. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης "έχετε βιώσει διακρίσεις" ανάλογα με το φύλο.

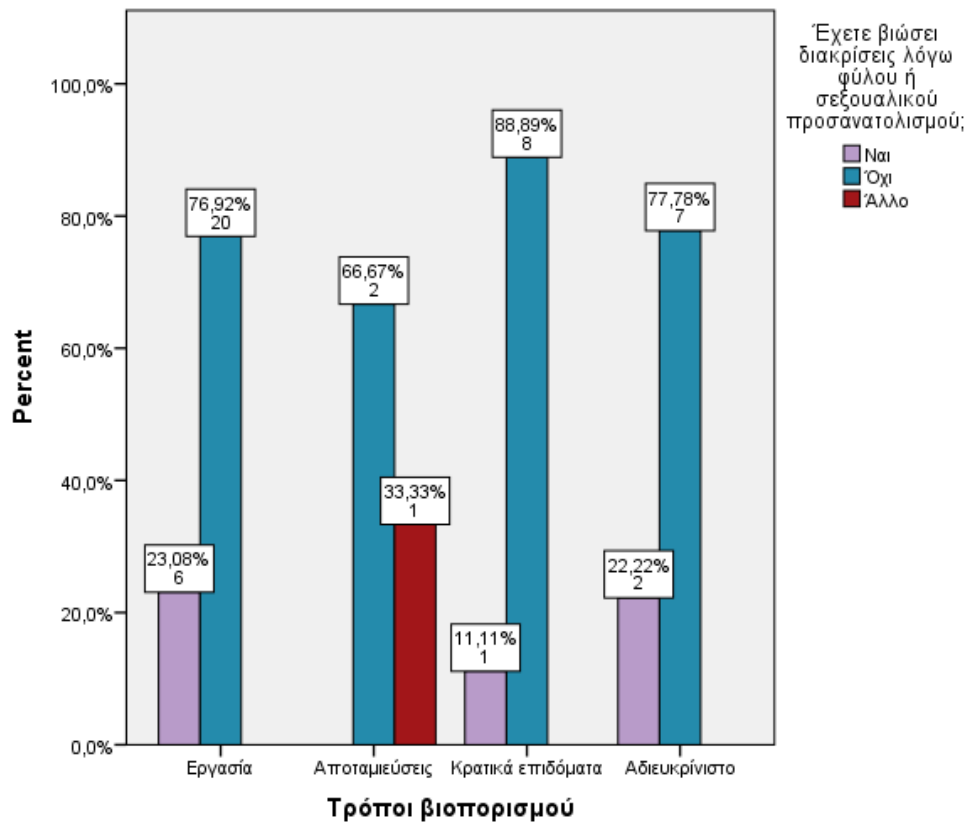

Γράφημα 15. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης "έχετε βιώσει διακρίσεις" ανάλογα με το φύλο.

Ακολουθεί ο έλεγχος ανεξαρτησίας των απαντήσεων στην ερώτηση "έχετε βιώσει διακρίσεις λόγω φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού" ανάλογα με την εργασία. Από τα στοιχεία του πίνακα 24 είναι φανερό ότι η υπόθεση της ανεξαρτησίας απορρίπτεται καθώς $X^2_6=15.984$, $p=0.014$. Επομένως αναμένονται διαφοροποιήσεις των απαντήσεων στην ερώτηση ανάλογα με την εργασία και συγκεκριμένα παρατηρούμε ότι όσοι στηρίζονται σε αποταμιεύσεις έχουν βιώσει και τις λιγότερες διακρίσεις λόγω φύλου. Καθώς όμως είναι μόνο 3 οι μετανάστες στην κατηγορία αυτή, το συμπέρασμα είναι σχετικά αβέβαιο καθώς είναι και η μόνη κατηγορία που απάντησε "άλλο" στη συγκεκριμένη ερώτηση. Τα παραπάνω είναι ορατά και στον πίνακα που ακολουθεί.

		Έχετε βιώσει διακρίσεις λόγω φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού;						p
		Ναι		Όχι		Άλλο		
		N	%	N	%	N	%	
Τρόποι βιοπορισμού	Εργασία	6	23.1%	20	76.9%	0	0.0%	0.014
	Αποταμιεύσεις	0	0.0%	2	66.7%	1	33.3%	
	Κρατικά επιδόματα	1	11.1%	8	88.9%	0	0.0%	
	Αδιευκρίνιστο	2	22.2%	7	77.8%	0	0.0%	

Πίνακας 24. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης ‘‘έχετε βιώσει διακρίσεις λόγω φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού’’ ανάλογα με την εργασία.

Γράφημα 16. Έλεγχος ανεξαρτησίας της ερώτησης "έχετε βιώσει διακρίσεις λόγω φύλου ή σεξουαλικού προσανατολισμού" ανάλογα με την εργασία.

5.2.2 Στατιστική ανάλυση ερωτηματολογίου μεταναστών.

Στην μελέτη πραγματοποιήθηκαν έλεγχοι ανεξαρτησίας X^2 για τις διαφοροποιήσεις των απαντήσεων σε όλες τις ερωτήσεις που εξετάστηκαν ανάλογα με το φύλο, την ηλικία, το επίπεδο εκπαίδευσης ή το εργασιακό καθεστώς. Η ανάλυση πραγματοποιήθηκε με το λογισμικό SPSS v26.0 και το επίπεδο σημαντικότητας ορίστηκε ίσο με 0,05 σε όλες τις περιπτώσεις.

5.3 Συζήτηση.

Η βιβλιογραφία για την εσωτερική μετανάστευση που οφείλεται σε κλιματική αλλαγή παρουσιάζει μελέτες που θεωρούν ως αίτια εσωτερικής μετανάστευσης κλιματικούς παράγοντες όπως είναι οι βροχοπτώσεις και οι εκτεταμένες ξηρασίες που επηρεάζουν αρνητικά τον ευάλωτο αγροτικό πληθυσμό. Συγκριτικά μεταξύ των δύο ενοχοποιητικών παραγόντων, τονίζουν ως βασικότερο αρνητικό παράγοντα την ξηρασία. Η εσωτερική αυτή μετακίνηση φαίνεται να οδηγεί τη μεταναστευτική μάζα προς τις αστικές περιοχές αυξάνοντας τα ποσοστά αστικοποίησης και επιδεινώνοντας τις κοινωνικοοικονομικές συνθήκες διαβίωσης (Marchiori et al 2012).

Μέρος των μελετών που συζητά την εσωτερική μετανάστευση τονίζει ότι η μείωση των βροχοπτώσεων (ξηρασία) που προκαλεί υποβάθμιση της ποιότητας του εδάφους, ευθύνεται για την αύξηση της αστικής μετανάστευσης στον αγροτικό πληθυσμό Barrios et al 2006 ' Findlay 1994 ' Afifififi et al 2014 ' Mc Leman and Ploeger 2012). Ωστόσο κάποιες μελέτες υποστηρίζουν ότι οι φυσικές καταστροφές ενδέχεται να οδηγούν σε διεθνή κινητικότητα (Gray C. And Mueller V. 2012 ' Cattaneo C. & Peri G. 2016).

Η κλιματική αλλαγή αποτελεί από τα πιο σημαντικά ζητήματα τόσο σε οικονομικό όσο και σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο προβληματίζοντας εξίσου, τις χώρες προέλευσης και τις χώρες προορισμού αντίστοιχα (Gray C. & Wise E. 2016).

Η επίδραση της θερμοκρασίας στις αποδόσεις των καλλιεργειών καλαμποκιού στις ΗΠΑ επέφερε εσωτερική μετανάστευση (Feng et al., 2013) καθώς επίσης στις ΗΠΑ οι κλιματικές αλλαγές (αύξηση της θερμοκρασίας, υγρασίας και ανέμου) είχαν αντίκτυπο την εσωτερική μετανάστευση (Gray, C. & Mueller V. 2012 ' Afifififi et al, 2014 ' Hassani-Mahmooei, B. & Parris, B. 2012 ' Salauddin, M. & Zaman, A. 2012).

Διεπαρχιακή οικογενειακή μετανάστευση παρατηρήθηκε στην Ινδονησία (Bohra-Mishra et al 2014) αλλά και στον ανδρικό πληθυσμό του Πακιστάν (Mueller et al 2014). Έρευνα έδειξε ότι το αγροτικό εισόδημα που πλήττεται από τις καιρικές συνθήκες αυξάνει την πιθανότητα μετανάστευσης των αγροτών σε ποσοστό 13% κατά μέσο όρο εντός του επόμενου έτους (Barrios et al 2006).

Μελέτη του 2016 αναλύει τα πρότυπα μετανάστευσης λόγω κλιματικής αλλαγής από αγροτικές σε αστικές περιοχές, σε 6 πολιτείες της Νότιας Αμερικής ενώ τα κύρια ευρήματα δείχνουν ότι η συνεχής αύξηση της θερμοκρασίας (ξηρασία) ενισχύει την απόφαση

μετανάστευσης σε σύγκριση με τις βροχοπτώσεις και τη σταδιακή κλιματική αλλαγή (Thiede et al., 2016). Σε άλλη έρευνα αναφέρεται ότι η κλιματική αλλαγή με την εμφάνιση τυφώνων και την αύξηση της θερμοκρασίας που επηρέασε αρνητικά την απόδοση στις καλλιέργειες ρυζιού προήγαγε την μαζική εσωτερική μετανάστευση (Bohra - Mishraetal 2017). Ωστόσο δεν υπάρχουν ξεκάθαρα στοιχεία για την επίδραση της βροχόπτωσης στη μετανάστευση (Dillon et al 2011). Επιπλέον σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα η κλιματική αλλαγή έχει επηρεάσει το χρόνο σποράς των σιτηρών την ανθοφορία και τα στάδια της καθώς και την ποιότητα των προϊόντων (Olesen et al 2012 'Chitu and Paltineanu 2020 ' Mohammed T. et al 2022) .

Οι επιπτώσεις του κλίματος στη μετανάστευση επί το πλείστον συμβαίνει σε περιοχές που εξαρτώνται από τη γεωργία (Kubik Z. & Maurel M., 2016 ' Nawrotzki R.J. & Bakhtsiyarava M., 2017) επηρεάζοντας αρχικά τη γεωργική παραγωγή ενώ στη συνέχεια έχει αρνητική επίδραση σε ατομικό και οικογενειακό (νοικοκυριό) επίπεδο μέσω σχετικών επιπτώσεων στις συνθήκες διαβίωσης (Mueller et al 2014 ' Gray C.L. & Mueller V. 2012).

Συνεπώς οι οικογένειες της υπαίθρου αναγκάζονται σε εσωτερική ή διεθνή μετανάστευση για να εξασφαλίσουν τη διαβίωσή τους αφού σε περιοχές που πλήττονται από ξηρασία και βροχόπτωση η συνολική κερδοφορία από την γεωργική παραγωγή μειώνεται σημαντικά όπως για παράδειγμα χώρες που εξαρτώνται σε μεγάλο βαθμό από τη γεωργία ως κύρια πηγή εισοδήματος είναι ο Ισημερινός (Gray 2009 ' Gray, C. & Bilsborrow R. 2013), η Νιγηρία (Dillon et al 2011 ' Cattaneo C. & Massetti E. 2015), το Μπαγκλαντές και η Αιθιοπία (Beine M. & Parsons C. 2015 ' Gray C.L. & Mueller V. 2012 ' Alem Y. Et al 2016), η Ινδονησία (Bohra-Mishraetal 2014 ' Bazzi S., 2017) και η Τανζανία (Kubik Z. & Maurel M. (2016).

Αξιοσημείωτη είναι η παρουσίαση μελέτης στη διερεύνηση της διεθνούς μετανάστευσης σε 142 χώρες όπου αναφέρεται ότι η μετανάστευση εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής σχετίζεται περισσότερο με αύξηση της θερμοκρασίας (ξηρασία) και λιγότερο με αύξηση των βροχοπτώσεων και επιπλέον δίνεται έμφαση στις φυσικές καταστροφές και στις εσωτερικές συγκρούσεις που έχουν ως αποτέλεσμα την αύξηση μεταναστευτικών ροών σε αιτούντες άσυλο ή μετανάστες χωρίς τα απαιτούμενα συνοδευτικά έγγραφα. Η μελέτη τεκμηριώνει μια ισχυρή σχέση μεταξύ κλιματικής αλλαγής, εσωτερικών συγκρούσεων και μεταναστευτικών ροών (Backhaus et al 2015).

Στην περίπτωση της μετανάστευσης από ακατάλληλο ανθρώπινο περιβάλλον και συνθήκες διαβίωσης που συνήθως οφείλονται σε πολεμικές συγκρούσεις, αφορούν τα δεδομένα ανασκόπησης η οποία περιλαμβάνει 77 ερευνητικές μελέτες από το έτος 2011-2017 από 9 ευρωπαϊκές χώρες (Αυστρία, Κύπρο, Γαλλία, Γερμανία, Ελλάδα, Ιταλία, Μάλτα, Ισπανία και Σουηδία) για την πρόσβαση των μεταναστών στις παροχές φροντίδας υγείας. Διαπιστώθηκε ότι παρόλη την προσπάθεια να διασφαλιστεί το δικαίωμα και η ισότητα στην υγειονομική περίθαλψη, υπάρχουν ενδείξεις ανισοτήτων και διακρίσεων στους μετανάστες/πρόσφυγες συγκριτικά με τους πολίτες των ευρωπαϊκών κρατών στην πρόσβαση των υπηρεσιών υγειονομικής περίθαλψης. Η ύπαρξη νομικών φραγμών για την πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη και τα προβλήματα επικοινωνίας εξαιτίας της γλώσσας, δυσχεραίνουν τη χρήση των υπηρεσιών υγείας. Η κάθε χώρα, προσεγγίζει διαφορετικά, σύμφωνα με το σύστημα υγειονομικής περίθαλψης και κοινωνικής φροντίδας που δεν ανταποκρίνονται πάντα στις εκφραζόμενες ανάγκες ή προτεραιότητες των μεταναστών (Lebano et al 2020).

Σε μια δεύτερη ανασκόπηση που περιλαμβάνει 82 ερευνητικές μελέτες και εξετάζει τις συνθήκες εργασίας και την επαγγελματική υγεία σε διάφορες χώρες της Ευρώπης και στον Καναδά τα δεδομένα δείχνουν ότι οι μετανάστες εργάτες είναι περισσότερο εκτεθειμένοι σε φυσικούς ή χημικούς κινδύνους και τραυματισμούς, σε φτωχές ψυχοκοινωνικές συνθήκες εργασίας, σε υψηλού κινδύνου χειρωνακτικές εργασίες λόγω ανεπαρκούς ειδίκευσης, καθώς και σε καταστάσεις εκφοβισμού και διακρίσεων συγκριτικά με τους γηγενείς και εξαιτίας αυτών των συνθηκών βρίσκονται σε μειονεκτική θέση και ψυχική καταπίεση (Sterud et al 2018) και για την πολιτισμική πολυμορφία είναι λιγότερο αποδεκτή και παράγοντας εκφοβισμού (bullying) στο σχολείο (Caravita et al 2021).

Διαπιστώνεται ότι οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών στην Ελλάδα είναι σε καλό επίπεδο σύμφωνα με τα ερευνητικά αποτελέσματα αν και η συμμετοχή τους στην έρευνα ήταν μικρή .

Οι κλιματικές συνθήκες και η υποβάθμιση του περιβάλλοντος έχουν δυσμενείς επιδράσεις στον αγροτικό τομέα παγκοσμίως στις καλλιέργειες και ιδιαίτερα οι χώρες που έχουν ως κύρια πηγή εισοδήματος τη γεωργία (Gray 2009 ' Gray, C. & Bilsborrow R. 2013 'Dillon et al 2011 ' Cattaneo C. & Massetti E. 2015 ' Beine M. & Parsons C. 2015 ' Gray C. L. & Mueller V. 2012 ' Alem Y. et al 2016 ' Bohra-Mishraetal 2014 ' BazziS. 2017) .

Σύμφωνα με ερευνητικά δεδομένα η αύξηση της θερμοκρασίας και η μείωση των υδάτινων πόρων μείωσαν τη γεωργική παραγωγή και αύξησαν τις εκτάσεις που πλήττονται από ξηρασία. Οι παθογόνοι μικροοργανισμοί και τα παράσιτα που αναπτύσσονται στις καλλιέργειες παγκοσμίως μειώνουν την απόδοση και την ποιότητα των αγροτικών προϊόντων συχνά με αναδυόμενα ή επανεμφανιζόμενα παράσιτα και ασθένειες (Gullino et al 2022 ' Savary et al 2019 ' Eastburn et al 2011' [Hertel and Rosch., 2010,](#) [Mc Dowell and Hess, 2012,](#) [Thornton et al 2008](#)),(olive4climate.eu).

Έρευνες έχουν καταλήξει στο συμπέρασμα ότι η κλιματική αλλαγή έχει επηρεάσει το χρόνο σποράς στις καλλιέργειες, την ανθοφορία και τα στάδια της ενώ επηρεάζεται και η ποιότητα των προϊόντων (Olesen et al 2012 'Chituand Paltineanu 2020 ' Mohammed T et al 2022) . Τα ερευνητικά δεδομένα έδειξαν ότι στις περιοχές που επλήγησαν από ξηρασία επήλθαν κοινωνικοοικονομικές επιπτώσεις με τη μείωση του αγροτικού εισοδήματος και των ευκαιριών απασχόλησης που επηρέασε κυρίως τους αγρότες χαμηλού εισοδήματος εξαναγκάζοντας τους να μην συμμετάσχουν στα ετήσια δρώμενα της περιοχής για τα προϊόντα τους, γεγονός που επηρέασε αρνητικά την κοινωνική ζωή και την ψυχική υγεία. Επιπλέον η ξηρασία έχε απειλήσει την επισιτιστική ασφάλεια των νοικοκυριών τη θεαματική μείωση της αγροτικής απασχόλησης των πληθυσμού που ασχολείται με τη γεωργία, επιφέροντας κοινωνικές, υγειονομικές και ψυχολογικές επιπτώσεις . Περιλαμβάνει ανισότητες στην κατανομή του νερού, μείωση της φοίτησης στο σχολείο, μετανάστευση του πληθυσμού με κακή υγεία και απελπισία που έχει οδηγήσει σε αυτοκτονίες. Φαίνεται, να είναι αποτέλεσμα ανεπαρκών κυβερνητικών πολιτικών σε συνδυασμό με κοινωνικά και οικολογικά ζητήματα (Guha 2012).

Ερευνητικά δεδομένα σε τρεις ομάδες αγροτών, διαχωρίζοντας σε λιγότερο ευάλωτους, φτωχούς και πολύ φτωχούς έδειξαν ότι και οι τρεις ομάδες βίωσαν οικονομικές επιπτώσεις ενώ υπέστησαν και κοινωνικές . Ωστόσο οι λιγότερο ευάλωτοι αναζήτησαν εναλλακτικές πηγές εισοδήματος ενώ οι ευάλωτες (φτωχές σε πόρους) και οι πολύ φτωχές σε πόρους επηρεάστηκαν περισσότερο από κοινωνικές και συναισθηματικές επιπτώσεις συγκριτικά με τις λιγότερο ευάλωτες ομάδες. Οι οικονομικές και κοινωνικές επιπτώσεις που σημειώθηκαν περιλάμβαναν μειωμένο εισόδημα του νοικοκυριού, έλλειψη εναλλακτικών πηγών εισοδήματος, συγκρούσεις, επισιτιστική ασφάλεια, υποσιτισμό, επιπτώσεις στην υγεία, μειωμένη πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας καθώς και στην εκπαίδευση, μετανάστευση

από την ύπαιθρο στις πόλεις, φτωχοποίηση, μειωμένη ποιότητα ζωής, ψυχολογικές και συναισθηματικές επιπτώσεις με απογοήτευση, αποξένωση, κατάθλιψη, οικογενειακή και κοινοτική δυσαρμονία και αποσύνθεση (Keshavarz et al 2013).

Τα ευρήματα της ερευνητικής μελέτης συμβαδίζουν εν μέρει με αυτά των ερευνών που χρησιμοποιήθηκαν, ωστόσο οι συνθήκες διαβίωσης των αγροτών στη χώρα μας αν και υπάρχει οικονομική δυσκολία είναι σε αρκετά καλό επίπεδο διαπιστώνοντας ότι ένα ποσοστό των αγροτών (49%) έχει εναλλακτικές πηγές εισοδήματος. Ο προβληματισμός τους έγκειται στο γεγονός της επαναλαμβανόμενης καταστροφής των καλλιεργειών από κλιματικές συνθήκες (έντονα καιρικά φαινόμενα), ιδιαίτερα των αγροτών που έχουν μονοκαλλιέργεια όπου οι παρατεταμένες καταστροφές θα τους φτάσουν στα όρια της φτώχειας. Επίσης υπάρχει προβληματισμός για την συνεισφορά της πολιτείας στις αποζημιώσεις οι οποίες θεωρούνται πενιχρές συγκριτικά με τα έξοδα των καλλιεργειών και τις συνθήκες διαβίωσης.

ΚΕΦΑΛΑΙΟ VI ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ

6.1 Συμπεράσματα-Προτάσεις.

Διαπιστώνεται ότι παγκοσμίως επικρατούν παρόμοιες συνθήκες για τους μετανάστες/ πρόσφυγες αλλά στη χώρα μας οι συνθήκες διαβίωσης των μεταναστών είναι σε καλό επίπεδο αν και το δείγμα που συμμετείχε στην έρευνα είναι μικρό για μια πληρέστερη εικόνα. Με την αύξηση των μεταναστευτικών εισροών, η πολυπολιτισμικότητα των ευρωπαϊκών σχολείων έχει αυξηθεί γρήγορα και η προώθηση της ένταξης των νέων με μεταναστευτικό υπόβαθρο έχει καταστεί προτεραιότητα για την ευρωπαϊκή κοινωνία. Σε αυτή τη διαδικασία, το σχολικό σύστημα καλείται να αναλάβει κρίσιμο ρόλο και να προσφέρει ολοκληρωμένα εργαλεία χρήσιμα για την ενίσχυση της σχολικής ένταξης όλων των μαθητών, πράξη η οποία είναι εν εξελίξει στη χώρα μας. Μεταξύ των προκλήσεων που αντιμετωπίζουν τα σχολεία, υπάρχει η ανάγκη εφαρμογής παρεμβάσεων που είναι αποτελεσματικές για την πρόληψη και την αντιμετώπιση του εκφοβισμού συνομήλικων μεταναστών και την αποδοχή της διαφορετικότητας.

Η επίγνωση των συνθηκών εργασίας και της επαγγελματικής υγείας των μεταναστών καθώς και των εθνικών μειονοτήτων είναι σημαντική για την έναρξη προσπαθειών επαγγελματικής αναβάθμισης ευαισθητοποιώντας τις κυβερνήσεις και τα ινστιτούτα εργασίας. Τα συστήματα υγειονομικής περίθαλψης προσπαθούν να προσεγγίσουν τις ανάγκες των μεταναστών ωστόσο η επικοινωνία και η έλλειψη των απαραίτητων εγγράφων εμποδίζουν την πρόσβασή τους αν και στη χώρα μας η πρόσβαση στην υγειονομική περίθαλψη είναι ευκολότερη συγκριτικά με άλλες χώρες όπως και οι συνθήκες διαβίωσης. Μη Κυβερνητικές Οργανώσεις διευκολύνουν την πρόσβαση σε Μονάδες Υγείας και επιπλέον η πολιτεία έχει φροντίσει για την τοποθέτηση μεταφραστών στις εκάστοτε Μονάδες Υγείας προς διευκόλυνση των μεταναστών/προσφύγων. Προσπάθειες καταβάλλονται επίσης για την προστασία του περιβάλλοντος και παρόλο που απέχουμε από τους στόχους, ευελπιστούμε ότι μέχρι το 2030 και με φιλότιμες προσπάθειες να τους προσεγγίσουμε .

Η μετανάστευση είναι ένα φαινόμενο που προβληματίζει εξίσου τους μετανάστες και τις οικογένειές τους, τις χώρες προέλευσης και περισσότερο τις χώρες υποδοχής, επωμιζόμενοι τις επιπτώσεις σε όλα τα επίπεδα, κοινωνικό, οικονομικό και πολιτισμικό. Σημαντική αποτελεί η ένταξη των μεταναστών και η ενσωμάτωση στη χώρα υποδοχής με

την εκμάθηση της γλώσσας, την πρόσβαση σε διάφορες υπηρεσίες, την πρόσβαση στην εκπαίδευση ή σε προγράμματα κατάρτισης, στην αγορά εργασίας για την εξασφάλιση οικογενειακού εισοδήματος και την ομαλή κοινωνικοποίησή τους. Ωστόσο, όπως προαναφέρθηκε πρόβλημα αποτελεί η έλλειψη των απαραίτητων συνοδευτικών εγγράφων που τους αποκλείει από την πρόσβαση σε βασικά ατομικά και κοινωνικά δικαιώματα και παροχές, όπως για παράδειγμα την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγείας, σύμφωνα με τα ανθρώπινα δικαιώματα. Η ενέργεια αυτή βεβαίως θα μπορούσε να ομαλοποιηθεί με την από κοινού συνεργασία των δύο χωρών (χώρα υποδοχής και χώρα προέλευσης) για την ταυτοποίηση των στοιχείων, υπό των κατάλληλων συνθηκών. Η αδυναμία πρόσβασης σε βασικά αγαθά και υπηρεσίες θα επιφέρει απογοήτευση, περιθωριοποίηση και κοινωνικό αποκλεισμό, ψυχολογική κατάρρευση και κατάθλιψη, γεγονότα που έρχονται σε αντίθεση με τους στόχους της Agenda 2030. Συνεπώς η πολιτεία υποχρεούται να μεριμνήσει λαμβάνοντας μέτρα όπως ήδη έχει μεριμνήσει με την απόκτηση ΑΜΚΑ και την εύκολη πρόσβαση των μεταναστών στις υπηρεσίες υγείας όπως και την πρόσληψη μεταφραστών της Αραβικής γλώσσας στα νοσηλευτικά ιδρύματα προς διευκόλυνση των μεταναστών.

Σε ένα πολυπολιτισμικό κράτος όπως είναι η χώρα μας επιβάλλεται η οργάνωση και ο εναρμονισμός των διοικητικών υπηρεσιών σύμφωνα με την παρούσα κατάσταση, έτσι ώστε οι απαιτούμενες διαδικασίες για την έκδοση ειδικών δελτίων σε αιτούντες άσυλο για παράδειγμα ή άδειας παραμονής να μην είναι χρονοβόρες επηρεάζοντας αρνητικά την πρόσβαση των μεταναστών σε διάφορες υπηρεσίες και παροχές.

Επίσης η ενημέρωση των μεταναστών για τις υποχρεώσεις και τα δικαιώματά τους στη χώρα υποδοχής αποτελεί προτεραιότητα κατά την άφιξή τους και προϋποθέτει τη δημιουργία και διανομή ενημερωτικού φυλλαδίου στη γλώσσα τους με πλήρη ενημέρωση.

Ιδιαίτερης σημασίας αποτελεί η μέριμνα ένταξης των μεταναστών/προσφύγων σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα για την εκμάθηση της ελληνικής γλώσσας καθώς και σε εκπαιδευτικά προγράμματα κατάρτισης που θα εμπλουτίσουν και θα επικαιροποιήσουν τις υπάρχουσες γνώσεις τους, με γνώσεις και δεξιότητες σύμφωνα με τις αναδυόμενες ανάγκες στην αγορά εργασίας, αποσκοπώντας στην ομαλή ένταξη τους στην κοινωνία και στην εξεύρεση εργασίας. Οι μετανάστες αποτελούν, φθηνό και παράνομο εργατικό δυναμικό με υπαιτιότητα τόσο του εργοδότη όσο και των ιδίων, καλύπτοντας ευκαιριακά τις ανάγκες τους στην περίπτωση που δεν κατέχουν νόμιμη άδεια παραμονής. Συνεπώς η πολιτεία με

σύντομες διαδικασίες πρέπει να εξασφαλίζει τη νόμιμη παραμονή, την καταπολέμηση της αδήλωτης εργασίας και την πρόληψη επικείμενων κινδύνων, προστατεύοντας τους ίδιους τους μετανάστες και την πολιτεία αντίστοιχα.

Με γνώμονα τα ανθρώπινα δικαιώματα και την ανθρώπινη πλευρά, τόσο η χώρα υποδοχής όσο και οι πολίτες της πρέπει να σεβαστούν κάθε μετανάστη, να κατανοήσουν τις ανάγκες του και με εν συναίσθηση να διευκολύνουν τη διαμονή του και την ένταξή του στο κοινωνικό περιβάλλον, να προσεγγίσουν τα θέλω του και τα δικαιώματά του, αγγίζοντας τα ανθρώπινα δικαιώματα και τους στόχους της Agenda 2030 for Sustainable Development to ‘‘Leave No One Behind’’.

Επιπλέον, το ερωτηματολόγιο που αφορά τους μετανάστες /πρόσφυγες απαντήθηκε από μετανάστες που διαμένουν στην περιοχή της Αθήνας προτείνεται σε επόμενη έρευνα να συμπεριληφθούν μετανάστες που διαμένουν σε όλες τις περιοχές της Ελλάδας, για μια πιο σφαιρική εικόνα και αξιολόγηση των συνθηκών διαβίωσης.

Στην περίπτωση της ευάλωτης ομάδας των αγροτών και του κινδύνους που ενέχει η μείωση ή απώλεια της αγροτικής παραγωγής εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής, επιβάλλεται η συμβολή του κράτους με συντονισμένες προσπάθειες και με την συμμετοχή τόσο των αγροτών όσο των τοπικών και περιφερειακών κοινοτήτων.

Όπως διαπιστώθηκε από τη μελέτη, η ξηρασία και η θέρμανση του πλανήτη επιφέρει αρνητικά αποτελέσματα στις καλλιέργειες και εξαιτίας αυτού απαιτείται παρέμβαση για την ορθολογική διαχείριση των υδάτινων πόρων στην άρδευση προσεγγίζοντας την κλιματικά έξυπνη γεωργία. Η τεχνική παρέμβαση για τη βιώσιμη διαχείριση της γεωργίας με τεχνολογίες όπως τα όργανα μέτρησης της θερμοκρασίας, η χρήση λογισμικών που αφορούν την άρδευση δίνοντας ακριβείς οδηγίες για την ποσότητα του νερού την κατάλληλη στιγμή, η χρήση λογισμικού στην φυτοπροστασία, οι πρακτικές διαχείρισης του ύδατος και η ανάλυση του εδάφους αποτελούν σημαντικές παρεμβάσεις. Να επισημανθεί η αναγκαιότητα διαφοροποίησης των καλλιεργειών στις γεωργικές εκμεταλλεύσεις καθώς και η ανάγκη για κίνητρα επενδύοντας σε εναλλακτικές καλλιέργειες με προσαρμογή στις συνθήκες του εδάφους και του κλίματος που θα αποφέρουν βιωσιμότητα. Επιπλέον εξαιτίας της επίδρασης της κλιματικής αλλαγής στην ανθοφορία των καλλιεργειών με επιπτώσεις στην παραγωγή, θα πρέπει να προταθεί και να επιδειχθεί τροποποίηση του κλαδέματος για την προστασία και διατήρηση της ανθοφορίας σε περίπτωση έντονων καιρικών φαινομένων. Προτείνεται επίσης

να αναδιαμορφωθεί η κρατική ενίσχυση με αύξησή της σε περιπτώσεις απώλειας των καλλιεργειών καθώς και η διευκόλυνση με χαμηλότοκα ή επιδοτούμενα αγροτικά δάνεια .

Ιδιαίτερης αξίας αποτελεί η συμβολή της επιστήμης για την ανάπτυξη ανθεκτικών στην κλιματική αλλαγή καλλιεργειών και τη βελτίωση της αντοχής των ήδη υπαρχόντων. Επιπλέον οι οδηγίες για την ορθότερη χρήση των λειτουργιών του μικρο βιώματος των φυτών θα στηρίξει ιδιαίτερα τη γεωργική παραγωγή με την ενίσχυση και τη φυσική αύξηση/αντοχή στην ξηρασία, την άμυνα έναντι παθογόνων μικροοργανισμών, την περιβαλλοντική αποκατάσταση και την προώθηση της βιοοικονομίας, ιδιαίτερα, των λιγότερο αναπτυγμένων χωρών.

Κατά συνέπεια σύμφωνα με τα προαναφερόμενα, αναδύεται η ανάγκη διοργάνωσης αγροτικών συνεδρίων, καμπάνιων ενημέρωσης και στοχευμένων σεμιναρίων στους καλλιεργητές από τους εμπλεκόμενους φορείς, όπου στην προκειμένη περίπτωση είναι το Υπουργείο Αγροτικής Ανάπτυξης και Τροφίμων καθώς και τα τοπικά Περιφερειακά Τμήματα Αγροτικής Ανάπτυξης.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική:

- ❖ Ασπρογέρακας Ε., Ζαχαρή Β. (2012). Η Αναζήτηση Χωρικής Πολιτικής για την ΕΕ και η Προοπτική Ολοκληρωμένων Προσεγγίσεων Σχεδιασμού στην Ελλάδα. Κείμενα Περιφερειακής Επιστήμης.
- ❖ ΕΛΣΤΑΤ (2016) Περιβαλλοντικοί φόροι, (στατιστική χρονοσειρά 2012-2016) <https://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SOP10/2016>
- ❖ ΕΛΣΤΑΤ (2019): Η Ελληνική Οικονομία, 19 Ιουλίου 2019, Διεύθυνση Στατιστικής Πληροφόρησης και Εκδόσεων της ΕΛΣΤΑΤ, Αθήνα Επισκόπηση της εφαρμογής της περιβαλλοντικής πολιτικής 2019
- ❖ Έμκε-Πουλοπούλου, Ήρα. Μουσούρου, Λ. Στρατηγάκη Μ. (2004) ‘‘Ζητήματα οικογενειακής πολιτικής. Θεωρητικές αναφορές και εμπειρικές διερευνήσεις’’, Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών.
- ❖ Καυταντζόγλου, Ρ. Κοβάνη Ε. (1999) ‘‘Πολιτιστική ταυτότητα και ενσωμάτωση στην Αγροτική Ελλάδα’’, στο Κασίμης, Χ. και Λ. Λουλούδης (επιμ.) ‘Υπαιθρος Χώρα: η Ελληνική Αγροτική Κοινωνία στο τέλος του Εικοστού Αιώνα, Αθήνα: Εθνικό Κέντρο Κοινωνικών Ερευνών, Πλέθρον.
- ❖ Κορωνιάδης Νικόλαος (2021). ‘‘Δυναμική απεικόνιση της προόδου των στόχων βιώσιμης ανάπτυξης στην Ευρωπαϊκή Ένωση’’. Διπλωματική εργασία.
- ❖ Λαμπρίδη Μ. & Μέλλιου Χ. (2015) ‘‘Η γέννηση και η εξέλιξη της βιώσιμης ανάπτυξης’’. Ανακοίνωση στο 1ο Διεθνές Συνέδριο του ΔΙ.ΠΑ.Ε. Θεσσαλονίκη.
- ❖ Λαμπριανίδης, Λ. (2019, February) ΕΝΑ, Ινστιτούτο Εναλλακτικών Πολιτικών: ‘‘Προωθώντας την Ενεργή Συμμετοχή της Ελλάδας στην 4η Βιομηχανική Επανάσταση’’. Ινστιτούτο Μικρών Επιχειρήσεων ΓΣΕΒΕΕ. <https://imegsevee.gr/wp-content/uploads/2019/03/4BE-Λαμπριανίδης.pdf>
- ❖ Μαυροειδής Η., Παπαϊωάννου Μ. (2005). ‘‘Βιώσιμη Ανάπτυξη: Διεθνείς και Ευρωπαϊκές Εξελίξεις και Προοπτικές’’. Υπουργείο Περιβάλλοντος Χωροταξίας και Δημοσίων Έργων. Αθήνα.
- ❖ Παπαϊωάννου Μ. & Μαυροειδής Η. (2005) Βιώσιμη ανάπτυξη. Διεθνείς και ευρωπαϊκές εξελίξεις και προοπτικές. Διεθνής έκθεση και συνέδριο για την τεχνολογία του περιβάλλοντος, HELECO Αθήνα

❖ Χάρτης των Θεμελιωδών Δικαιωμάτων της Ευρωπαϊκής Ένωσης, ΕΕ C 83 της 30.3.2010

Ξενόγλωσση:

- ❖ Afifififi, T. Liwenga, E. and Kwezi, L. (2014). "Rainfall-induced crop failure, food insecurity and out-migration in Same-Kilimanjaro, Tanzania". *Clim. Dev.*, 6:53–60.
- ❖ Alem, Y. Maurel, M. and Millock, K. (2016). "Migration as an Adaptation Strategy to Weather Variability: An Instrumental Variables Probit Analysis;" Working Paper in Economics n. 665; University of Gothenburg: Göteborg, Sweden.
- ❖ Amin, S. (2006). "The Millennium Development Goals: A Critique from the South". [Monthly review \(New York, N.Y.: 1949\)](#), 57(10):1.
- ❖ AbdullahAlMamun, SusmitaRoy, AbuRezaMd. TowfiqulIslam, G. M. MonirulAlam, EdrisAlam, SubodhChandraPal, Md. Abdus Sattar and Javed Mallick (2021). "Smallholder Farmers' Perceived Climate-Related Risk, Impact, and Their Choices of Sustainable Adaptation Strategies", *Sustainability*, 13(21), 11922.
- ❖ Backhaus Andreas, Martinez-Zarzoso Inmaculada, and Muris Chris (2015). "Do climate variations explain bilateral migration? A gravity model analysis". *IZA Journal of Migration* (2015) 4:3.
- ❖ Barrios, S. Bertinelli, L. and Strobl, E. (2006). "Climatic change and rural–urban migration: The case of sub-Saharan Africa". *J. Urban Econ.*, 60: 357–371.
- ❖ Bates, D.C. (2002). "Environmental Refugees? Classifying Human Migrations Caused by Environmental Change". *Population and Environment*, 23: 465–477.
- ❖ Bazzi, S. (2017). "Wealth Heterogeneity and the Income Elasticity of Migration". *Am. Econ. J. Appl. Econ.*, 9: 219–255.
- ❖ Beine, M. and Parsons, C. (2015). "Climatic factors as determinants of international migration". *Scand. J. Econ.*, 117: 723–767.
- ❖ Bohra-Mishra, P., Oppenheimer, M. Cai, R. Feng, S. and Licker, R. (2017). "Climate variability and migration in the Philippines". *Popul. Environ.*, 38: 286–308.
- ❖ Bohra-Mishra, P. Oppenheimer, M. & Hsiang, S.M. (2014). "Nonlinear permanent migration response to climatic variations but minimal response to disasters". *Proc. Natl. Acad. Sci.*, 111: 9780–9785.

- ❖ Bouchard, J. Gaudreault, J. Quimper, C. G. Marier, P. Brotherton, E. & Simard, N. (2017). ‘‘Mixed Initiative system for tactical planning allowing real-time constraint insertions’’. IFAC- Papers OnLine, 50(1) :15233-15240.
- ❖ Bourgois, P. Holmes, SM. Sue K, Quesada J. (2007). ‘‘Structural Vulnerability: Operationalizing the Concept to Address Health Disparities in Clinical Care’’. Acad Med., 92(3): 299–307.
- ❖ Caravita, C.S.[Papotti](#),N. Arvidsson, E. G. Thornberg R. and Valtolina [G. G.](#) (2021). ‘‘Contact with migrants and perceived school climate as correlates of bullying toward migrants classmates’’. Child & Adolescent Development, 177:141-157.
- ❖ Cattaneo, C. and Peri G. (2016).‘‘ The migration response to increasing temperatures’’. J. Dev. Econ., 122: 127–146.
- ❖ Cattaneo, C. & Massetti E. (2015). ‘‘Migration and Climate Change in Rural Africa;’’ Fondazione Eni Enrico Mattei: Milano, Italy, 2015.
- ❖ Compound Annual Growth Rate (CAGR). Investopedia
- ❖ Cruz, M. Foster, J. E. Quillin, B. Schellekens, P. (2015).‘‘Ending Extreme Poverty and Sharing Prosperity: Progress and Policies’’. Policy Research Note, PRN/15/03. World Bank, Washington, DC.
- ❖ Dernbach, J. (2005) .‘‘Targets, Timetables and Effective Implementing Mechanisms: Necessary Building Blocks for Sustainable Development’’. Sustainable Development Law & Policy, Fall 2005, 6(1): 46-50, 79-80.
- ❖ Dillon A., Mueller V.& Salau S., (2011).‘‘Migratory responses to agricultural risk in northern Nigeria’’. Am. J. Agric. Econ. 2011, 93: 1048–1061.
- ❖ EEA (2007) .‘‘Halting the Loss of Biodiversity by 2010: proposal for a first set of indicators to monitor progress in Europe’’, EEA Technical Report 2007/11, EEA Copenhagen.
- ❖ EEA (European Environment Agency) (2012). ‘‘Environmental Indicator Report 2012: Ecosystem Resilience and Resource Efficiency in a Green Economy in Europe’’. Copenhagen.
- ❖ ESAW (2019). ‘‘People killed in accidents at work, by sex’’. European Statistics on Accidents at Work, <https://ec.europa.eu/eurostat>

- ❖ European Commission (2018) PISA 2018 and the EU. ‘‘European Commission's Directorate-General for Education, Youth, Sport and Culture’’. <https://doi.org/10.2766/964797>.
- ❖ Esping-Andersen G. (1990). ‘‘The three worlds of welfare capitalism’’. Polity Press, Cambridge.
- ❖ FAO (2020). ‘‘Food Security and Nutrition in the World 2020’’. Food and Agriculture Organization of the United Nations <https://doi.org/10.4060/CA9692EN>
- ❖ Feng, S., Oppenheimer M., Schlenker W., (2013). ‘‘Weather Anomalies, Crop Yields and Migration in the US Corn Belt’’. NBER Working Paper w17734; National Bureau of Economic Research: Cambridge, MA, USA, 2013.
- ❖ Findley, S.E., (1994). ‘‘Does drought increase migration? A study of migration from rural Mali during the 1983–1985 drought’’. *Int. Migr. Rev.* 1994, 28:539–553.
- ❖ FRA. (2020). ‘‘Towards a Gender equality Europe’’. European Institute for Gender Equality <https://eige.europa.eu/thesaurus>
- ❖ Giddens, A. and Pierson, C. (1998). *Conversations with Anthony Giddens: ‘‘Making Sense of Modernity’’*, Stanford University Press.
- ❖ Gray, C. and Wise E., (2016). ‘‘Country-specific effects of climate variability on human migration’’. *Clim. Chang.*, 135: 555–568.
- ❖ Gray, C. and Bilsborrow, R. (2013). ‘‘Environmental influences on human migration in rural Ecuador’’. *Demography*, 50:1217–1241.
- ❖ Gray, C. and Mueller, V. (2012a). ‘‘Drought and Population Mobility in Rural Ethiopia’’. *World Dev.*, 40:134–145.
- ❖ Gray C.L.& Mueller, V. (2012b). ‘‘ Natural disasters and population mobility in Bangladesh’’. *Proc. Natl. Acad. Sci.*, 109: 6000–6005.
- ❖ Gray, C., (2009). ‘‘Environment, land and rural out-migration in the southern Ecuadorian Andes’’. *World Dev.*, 37: 457–468.
- ❖ Guha, J. (2012). ‘‘Farmer Suicides in Maharashtra, India: Facts, Factors, and Possible Fixes’’. *Honors Scholar Theses* , 235.
- ❖ Gullino Maria Lodovica, Albajes Ramon 2 , Al-Jboory Ibrahim , Angelotti Francislene , Chakraborty Subrata ., Garrett Karen A., Hurley Brett Phillip 8, Juroszek Peter, Lopian Ralf, Makkouk Khaled, Pan Xubin, Pugliese Massimo, and Stephenson

Tannecia (2022). 'Climate Change and Pathways Used by Pests as Challenges to Plant Health in Agriculture and Forestry'. Sustainability 14(19).

❖ Harvey, C.A. Rakotobe, ZLRao, N.S.Dave, RRazafimahatratra, HRabarijohn, RH. Rajaofara, H. and MacKinnon JL (2014). 'Extreme vulnerability of smallholder farmers to agricultural risks and climate change in Madagascar'. Philos. Trans. R. Soc. B, 369:20130089.

❖ Hassani-Mahmooei B., Parris B.W., (2012). 'Climate change and internal migration patterns in Bangladesh: An agent-based model'. Environ. Dev. Econ., 17: 763–780.

❖ Herodes, Martina & Adelle, Camilla & Pallemarts, Marc. (2007). 'Environmental Policy Integration and Modes of Governance'—A Literature Review.

❖ Hopwood, Bill, Mellor, Mary and O'Brien, Geoff, (2005) Sustainable development: mapping different approaches, <https://EconPapers.repec.org>

❖ Gröger, C., Hillmann, M., Hahn, F., Mitschang, B., & Westkämper, E. (2013) The Operational Process Dashboard for Manufacturing. Procedia CIRP.

❖ Keshavarz, M., Karami, E., Vanclay, F. (2013). The social experience of drought in rural Iran (Article). Land Use Policy, Volume 30, Issue 1: 20-129.

❖ Koroneos, C. J. & Rokos, D. (2012). 'Sustainable and Integrated Development—A Critical Analysis'. Sustainability, 4(1):141-153.

❖ Kubik, Z. & Maurel, M. (2016). 'Weather shocks, agricultural production and migration: Evidence from Tanzania'. J. Dev. Stud., 52:665–680.

❖ Morrissey, J., (2012), 'Rethinking the debate on environmental refugees': from 'maximalists and minimalists' to 'proponents and critics'. Journal of Political Ecology, 19:36-49.

❖ Hertel, T.W., Rosch, S.D., 2010. 'Climate change, agriculture and poverty'. Policy Research Working Paper 5468. Washington, DC, World Bank.

❖ ICLEI Local Governments for Sustainability (2015) From MDGs to SDGs: What are the Sustainable Development Goals? ICLEI-Bonn_Briefing_Sheet_-MDGs-SDGs_2015_web.pdf

❖ IIED, 2020 <https://pubs.iied.org/20651iied>

❖ Lebano, A. Hamed, S. Bradby, H. Gil-Salmerón, A. Durá-Ferrandis, E. Garcés-Ferrer, J., Azzedine, F. Riza E. Karnaki, P. Zota, D. and Linos, A. (2020). 'Migrants'

and refugees' health status and healthcare in Europe: a scoping literature review". BMC Public Health 2020 Jun 30;20(1):1039 .

❖ McDowell, J.Z and Hess J.J. (2012). "Assessing adaptation: multiple stressors on livelihoods in the Bolivian highlands under a changing climate". Global Environ. Change, 22: 342-352.

❖ McLeman, R.A. and Ploeger S.K. "Soil and its influence on rural drought migration: Insights from Depression-era Southwestern Saskatchewan, Canada". Popul. Environ., 33:304–332.

❖ Marchiori, L.; Maystadt, J.F.; Schumacher, I. (2012). "The impact of weather anomalies on migration in sub-Saharan Africa". J. Environ. Econ. Manag., 63: 355–374.

❖ Mueller V., Gray C., & Kosec K., (2014). "Heat stress increases long-term human migration in rural Pakistan". Nat. Clim. Chang., 4:182–185.

❖ Nawrotzki R.J. & Bakhtsiyarava M., (2017). "International climate migration: Evidence for the climate inhibitor mechanism and the agricultural pathway". Popul. Space Place., 23:1–16.

❖ Pezzey, J.(1992b). "Analysis of Unilateral CO2 Control in the European Community and OECD". The Energy Journal 13(3): 159–171.

❖ Salauddin, M. and Zaman A., (2012). "Nature and extent of population displacement due to climate change triggered disasters in south-western coastal region of Bangladesh". Int. J. Clim. Chang. Strateg. Manag., 4: 54–65.

❖ Sterud ,T. Tynes, T. Mehlum , Sivesind I. Veiersted , K. B. Bergbom, B. Airila , A.Johansson , B. Brendler-Lindqvist, M. Hviid, K. and Flyvholm, M. -A. "A systematic review of working conditions and occupational health among immigrants in Europe and Canada". BMC Public Health (2018) 18:770.

❖ Steurer, Reinhard Berger, Gerald and Hametner, Markus. (2010). "The vertical integration of Lisbon and sustainable development strategies across the EU: How different governance architectures shape the European coherence of policy documents". Natural Resources Forum., 34(1):71-84.

❖ Thiede B., Gray C.& Mueller V., (2016). "Climate variability and inter-provincial migration in South America, 1970–2011". Glob. Environ. Chang., 41: 228–240.

- ❖ Thornton, P.K., Jones, P.G., Owiyo, T., Kruska, R.L., Herrero, M., Orindi, V., Bhadwal, S., Kristjansson, P. A., Notenbaert, N., Bekele, N. and Omolo A. (2008). "Climate change and poverty in Africa: mapping hotspots of vulnerability". *Afr. J. Agric. Resour. Econ.*, 2(1): 24 – 44.
- ❖ UN General Assembly Decision, Open Working Group of the General Assembly on Sustainable Development Goals, A/67/L.48/Rev.1, 15 January 2013.
- ❖ UN General Assembly Resolution, The Future We Want, A/RES/66/288, 27 July 2012.
- ❖ Unicef. (2021) Billions of people will lack access to safe water, sanitation and hygiene in 2030 unless progress quadruples.
- ❖ UNICEF. (2021) Billions of people will lack access to safe water, sanitation and hygiene in 2030 unless progress quadruples . World Health Organization. <https://www.who.int/news> (πρόσβαση 5/01/2022).
- ❖ United Nations. (1995) World Summit of Social Development, Copenhagen Declaration on Social Development, Programme of Action.
- ❖ United Nations. (2000) Department of Economic and Social Affairs, Division for Social Policy and Development

Συγγράμματα:

- ❖ Ανδρικοπούλου, Ε. (2004) Εδαφική Συνοχή και χωρική ανάπτυξη στην Ευρωπαϊκή Ένωση. Στο Καυκαλάς Γ. (2004) Ζητήματα Χωρικής Ανάπτυξης. Θεωρητικές Προσεγγίσεις και Πολιτικές Αθήνα: Εκδόσεις Κριτική
- ❖ Καραγιωργας, Σ., Γεωργακόπουλος, Θ., Καραντινός, Δ., Λοιζίδης, Γ., Μπούζας, Ν., Υφαντόπουλος, Γ., Χρυσάκης, Μ. (1999), Διαστάσεις της Φτώχειας στην Ελλάδα, τόμοι 2, τομ.1, σελ. 35-45, Αθήνα, ΕΚΚΕ.
- ❖ Παπαδοπούλου, Δ. (2002). Κοινωνικός Αποκλεισμός για τους Ανθρώπους που Παραμερίζουμε. Αθήνα: Αρμός.
- ❖ Πρόκου Ε. (2020) Πολιτικές Εκπαίδευσης Ενηλίκων και Διά Βίου Μάθησης στην Ευρώπη. Εκδόσεις Διονίκος.
- ❖ Τσιάκαλος Γ. (2004) Αντικατοπτρισμοί της ανθρώπινης κοινωνίας. Θεσσαλονίκη: Παρατηρητής.

- ❖ Emilio, D. M. (2018) Living conditions in Europe (2018 editi), European Commision, Corporate author(s): [Eurostat \(European Commission\)](#)
- ❖ Griffin, A. L. (2020) Information Graphics. In International Encyclopedia of Human Geography Elsevier.
- ❖ William Vogt. (2007) Road to Survival pp.107 και 191.

Ιστοσελίδες:

- ❖ <https://www.eea.europa.eu/publications/environmental-indicator-report-2012/environmental-indicator-report-2012-ecosystem>
- ❖ <https://europedirect.eliamep.gr/i-proseggisi-tis-eyropaikis-enosis-gia-ti-viosimi-anaptyxi/>
- ❖ <https://sustainabledevelopment.un.org/rio20>
- ❖ http://www.iisd.org/pdf/2012/sd_timeline_2012.pdf
- ❖ <http://www.moa.gov.cy/moa/environment/environment.nsf/>
- ❖ <https://museduc.gr/el/>
- ❖ [ΔΡΑΣΕΙΣ - Διαπολιτισμική εκπαίδευση των παιδιών της μουσουλμανικής μειονότητας στη Θράκη \(museduc.gr\)](#)
- ❖ <https://www.oecd.org/>
- ❖ <https://www.unep.org/>
- ❖ <https://www.wri.org/>
- ❖ <http://www.europa.eu.int/scadplus/leg/el/lvb/128066.htm>
- ❖ <http://www.iclei.org/europe/>
- ❖ <https://www.iisd.org/>
- ❖ <http://www.gdrc.org/uem/documents.html#intro>
- ❖ http://www2.ekke.gr/estia/gr_pages/gr_index.htm
- ❖ http://ec.europa.eu/research/evaluations/index_en.cfm?pg=h2020evaluation
- ❖ <https://europedirect.eliamep.gr/i-proseggisi-tis-eyropaikis-enosis-gia-ti-viosimi-anaptyxi/>
- ❖ https://amitos.library.uop.gr/xmlui/bitstream/handle/123456789/6400/Koroniadis_3033202004009.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- ❖ <http://www.eurometrex.org>
- ❖ https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/8316Overview_Sustainable

- ❖ <https://sustainabledevelopment.un.org/index.php?page=view&nr=23&type=400&menu=35>
- ❖ <https://www.un.org/millenniumgoals/bkgd.shtml>
- ❖ <https://www.un.org/millenniumgoals/pdf/>
- ❖ <https://www.europarl.europa.eu/factsheets/el/sheet/139/>
- ❖ https://ec.europa.eu/environment/nature/natura2000/index_en.htm
- ❖ <https://www.statistics.gr/sdg8>
- ❖ https://www.era-comm.eu/Introduction_EU_Environmental_Law/EL/module_4/part_1/part_1_2.html
- ❖ <https://www.inedivim.gr/>
- ❖ <https://www.esdn.eu/events/conferences/eu-sustainable-development-strategy>
- ❖ <http://www.opengov.gr/minlab/wp-content/uploads/downloads/2021/06/>
- ❖ <https://www.kathimerini.gr/opinion/969861/arthro-gkoytieres-gia-mia-pagkosmiopoiisi-choris-apokleismoys/>
- ❖ <https://unric.org/el/%CF%83%>
- ❖ https://www.minedu.gov.gr/publications/docs2016/%CE%A3%CF%84%CF%81%CE%B1%CF%84%CE%B7%CE%B3%CE%B9%CE%BA%CF%8C_%CE%A0%CE%BB%CE%B1%CE%AF%CF%83%CE%B9%CE%BF_%CE%95%CE%95%CE%9A.pdf
- ❖ https://olive4climate.eu/wp-content/uploads/Olive4Climate-Handbook- -GREEK_final.pdf
- ❖ [Στατιστικές - ELSTAT \(statistics.gr\)](#)
- ❖ [Εισαγωγή: Σχέδιο της Έκθεσης Εθελοντικής Αξιολόγησης της Ελλάδας σχετικά με τους Στόχους Βιώσιμης Ανάπτυξης \(ΣΒΑ\) 2022 | Υπουργός Επικρατείας \(opengov.gr\)](#)
- ❖ <https://ec.europa.eu/social/main.jsp?catId=1517&langId=el>
- ❖ https://european-union.europa.eu/principles-countries-history/country-profiles/greece_el
- ❖ <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-9920-2021-ADD-2-REV-1/el/pdf>
- ❖ https://ec.europa.eu/environment/eir/pdf/report_el_el.pdf
- ❖ [Gastronomikos.pdf \(mintour.gov.gr\)](#)

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ

Ερωτηματολόγιο Αγροτών

Δημογραφικά στοιχεία

1. Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

2. Ηλικία

25-35

35-45

4. Επίπεδο εκπαίδευσης

Βασικό

Πτυχίο

Μεταπτυχιακό

3. Είδος καλλιέργειας

Μονοκαλλιέργεια

Πολυκαλλιέργεια

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΑΝΤΙΛΗΠΤΕΣ ΕΠΙΠΤΩΣΕΙΣ ΤΗΣ ΚΛΙΜΑΤΙΚΗΣ ΑΛΛΑΓΗΣ ΣΤΙΣ ΚΑΛΛΙΕΡΓΕΙΕΣ / ΑΓΡΟΤΙΚΟ ΠΛΗΘΥΣΜΟ (βασισμένες στους Abdullah, Al Mamun et al 2021).

A. Αντιληπτές επιπτώσεις της κλιματικής αλλαγής στην παραγωγή των καλλιεργειών.

1. Πόσο δυσμενείς εξαιτίας των επιδράσεων της κλιματικής αλλαγής είναι οι επιπτώσεις στις καλλιέργειες σας;

Πολύ λίγο Μέτρια Καθόλου

2. Πόσο έντονα έχει επηρεάσει η έλλειψη νερού την παραγωγή στις καλλιέργειες σας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής ;

Πολύ Λίγο Μέτρια Καθόλου

3. Πόσο έντονα πιστεύετε ότι λόγω της κλιματικής αλλαγής έχει αυξηθεί η συχνότητα στις ασθένειες των καλλιεργειών;

Πολύ Λίγο Μέτρια Καθόλου

4. Πόσο έντονα επηρεάζει η κλιματική αλλαγή τη μείωση της απόδοσης των καλλιεργειών σας;

Πολύ Λίγο Μέτρια Καθόλου

6. Πόσο έντονα τα τελευταία χρόνια εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής η φύτευση πραγματοποιήθηκε σε δεύτερο χρόνο (συγκριτικά με τον φυσιολογικό χρόνο φύτευσης);

Πολύ Λίγο Μέτρια Καθόλου

7. Πόσο έντονα πιστεύετε ότι το χώμα του καλλιεργήσιμου εδάφους έχει γίνει ακατάλληλο για φύτευση λόγω της κλιματικής αλλαγής;

Πολύ Λίγο Μέτρια Καθόλου

8. Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα τη μείωση της παραγωγής των αγροτικών προϊόντων τα τελευταία 5 χρόνια ;

Πολύ Λίγο Μέτρια Καθόλου

9. Πόσο έντονα η κλιματική αλλαγή επηρέασε την παραγωγή ποιοτικών αγροτικών προϊόντων;

10. Πόσο έντονα τα ακραία κλιματικά φαινόμενα είχαν ως αποτέλεσμα την απώλεια του αγροτικού εισοδήματος;

B. Αντιληπτές επιπτώσεις από μείωση/απώλεια παραγωγής εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής στον αγροτικό πληθυσμό.

1. Μπορείτε να ανταποκριθείτε στην κάλυψη βασικών αναγκών της καθημερινότητας με τα έσοδα από τις καλλιέργειες;

Ναι Όχι Άλλο

2. Τα έσοδα που εξασφαλίζετε από την παραγωγή των καλλιεργειών σας επαρκούν μέχρι την είσπραξη εσόδων από επόμενη παραγωγή;

Ναι Όχι Άλλο

3. Υπάρχει άλλη πηγή εισοδήματος σε περίπτωση μείωσης ή απώλειας της απόδοσης των καλλιεργειών σας έτσι ώστε να εξασφαλιστούν αξιοπρεπείς συνθήκες διαβίωσης;

Ναι Όχι Άλλο

4. Μπορείτε να ανταποκριθείτε στα απαιτούμενα έξοδα των καλλιεργειών σας;

Ναι Όχι Άλλο

5. Η κρατική αποζημίωση ανταποκρίνεται επαρκώς σε περίπτωση ζημιάς ή απώλειας της καλλιέργειας από ακραία καιρικά φαινόμενα;

Ναι Όχι Άλλο

5. Πιστεύετε ότι η μείωση της παραγωγής ή απώλειας της καλλιέργειας εξαιτίας της κλιματικής αλλαγής θα φτάσει στα όρια της φτώχειας τον αγροτικό πληθυσμό;

Ναι Όχι Άλλο

Ερωτηματολόγιο μεταναστών/προσφύγων

Δημογραφικά στοιχεία

1. Φύλο

Άνδρας

Γυναίκα

2. Ηλικία

25-35

35-45

Επίπεδο εκπαίδευσης
Βασικό
Πτυχίο
Μεταπτυχιακό

ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ ΓΙΑ ΤΗΝ ΕΚΤΙΜΗΣΗ ΤΗΣ ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗΣ ΔΙΑΒΙΩΣΗΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΕΥΑΛΩΤΗΣ ΘΕΣΗΣ (Βασισμένες στους Bourgois, et al 2017).

Τομέας

Εισόδημα Έχετε αρκετά χρήματα για να ζήσετε άνετα; να πληρώσετε ενοίκιο, να αγοράσετε φαγητό, να πληρώσετε κοινόχρηστα, τηλέφωνο;

- Πώς βγάζετε χρήματα; Δυσκολεύεστε να κάνετε τη δουλειά που έχετε τώρα;
- Σας τελειώνουν τα χρήματα στο τέλος του μήνα/εβδομάδας;
- Λαμβάνετε κάποια μορφή κρατικής βοήθειας;
- Υπάρχουν άλλοι τρόποι για να κερδίσετε χρήματα;
- Εξαρτάστε από κάποιον άλλο για το εισόδημα;
- Υπήρξε κάποια φορά που δε μπορέσατε να πληρώσετε για ιατρική περίθαλψη ή για φάρμακα στο φαρμακείο;

Κατοικία Έχετε έναν ασφαλή, σταθερό χώρο για να κοιμηθείτε και να αποθηκεύσετε τα υπάρχοντά σας;

- Πόσο καιρό μένετε εκεί;
- Το μέρος όπου μένετε είναι καθαρό/ προστατεύεται η ιδιωτικότητα /είναι ήσυχο /μισθωμένο;

Επικίνδυνο περιβάλλον

Αισθάνεστε ότι τα μέρη όπου περνάτε το χρόνο σας καθημερινά είναι ασφαλή και υγιή;

- Ανησυχείτε μήπως τραυματιστείτε ενώ εργάζεστε/προσπαθείτε να κερδίσετε χρήματα;
- Είστε εκτεθειμένοι σε τοξίνες ή χημικές ουσίες στο καθημερινό σας περιβάλλον;
- Είστε εκτεθειμένοι σε θερμοκρασίες περιβάλλοντος επικίνδυνες για την υγεία;
- Φοβάστε να περπατήσετε στη γειτονιά σας νύχτα/μέρα;
- Έχετε δεχτεί επίθεση/κλοπή/χτυπήσει/σας κυνήγησαν;

Τροφή Έχετε επαρκή διατροφή και πρόσβαση σε υγιεινά τρόφιμα;

- Τι τρώτε τις περισσότερες μέρες;
- Έχετε εγκατάσταση για να μαγειρέψετε;

Κοινωνικό
δίκτυο

Έχετε φίλους, οικογένεια ή άλλα άτομα που σας βοηθούν όταν το έχετε ανάγκη;

- Ποια είναι τα μέλη του κοινωνικού σας δικτύου, η οικογένεια και οι φίλοι σας; Πιστεύετε ότι αυτό το δίκτυο είναι χρήσιμο ή μη χρήσιμο για εσάς; Με ποιους τρόπους;
- Προσπαθεί κάποιος να σας πληγώσει (συναισθηματικά-σωματικά);
- Έχετε πάροχο πρωτοβάθμιας περίθαλψης/άλλους επαγγελματίες υγείας;

Νομική

υπόσταση

Έχετε νομικά προβλήματα;

- Φοβάστε μήπως αντιμετωπίσετε πρόβλημα λόγω του νομικού καθεστώτος με το οποίο βρίσκεστε εδώ;
- Φοβάστε μήπως σας βρει η αστυνομία;
- Έχετε τις τυπικές προϋποθέσεις για να σας εξυπηρετήσουν οι δημόσιες υπηρεσίες; Χρειάζεστε βοήθεια για την πρόσβαση σε αυτές τις υπηρεσίες;
- Έχετε συλληφθεί και/ή φυλακιστεί ποτέ;

Εκπαίδευ-

ση

Μπορείτε να διαβάσετε;

- Σε ποια γλώσσα; / ποιες γλώσσες; Σε ποιο επίπεδο εκπαίδευσης έχετε φτάσει;
 - Κατανοείτε τα έγγραφα που πρέπει να διαβάσετε και να υποβάλετε για να αποκτήσετε τις υπηρεσίες και τους πόρους που χρειάζεστε;
-

